

Gewone mensen in vroeger tijd

Harry Aardoom

Gewone mensen in vroeger tijd.

Harry Aardoom

ISBN 978-94-6299-044-9

Versie 01.12.2014

Een tweede serie korte verhalen naar aanleiding van akten uit de archieven van de Hoge vierschaar van Zuid-Holland, van “de Hooge vierschaer der heerlyckheijt van Strijen”, en van het Gerecht van Dordrecht, “de Camere Judiciale der stadt Dordrecht.”

Het is een vervolg op “Justitiekanten in vroeger tijd”, van December 2012.

Inhoud boek.

Verantwoording van de illustraties.

Voorwoord.

Geraadpleegde bronnen:

Inleidingen op

a. De Hoge Vierschaar van Zuid-Holland,

b. De “Hooge vierschaer der heerlyckheijt van Strijen”,

c. “De Camere Judiciale der stadt Dordrecht”.

Dordrecht in de middeleeuwen.

Inhoudsopgave boek.

De verhalen.

Alfabetische index op namen

Verantwoording van de illustraties in het boek

Kaft: Een oud kruikje, in eigen bezit.

Na Dordrecht in de middeleeuwen: Een huis uit 1355 op de Voorstraat.

Na de inhoudsopgave: Een van de boeken van “de Hooge vierschaer der heerlyckheijt van Strijen.”

Kop van hoofdstuk 1: Het veer bij Puttershoek. RAD Beeldbank 551_36196.

Bij 1.2.: Kerk in Oud Alblas, RAD Beeldbank 551_30370.

Bij 1.3.: Zeegevecht twee schepen in gouden eeuw.

Bij 1.6.: Schapen Bevershoek bij Schenkeldijk 's Gravendeel. RAD Beeldbank 552_405019.

Bij 1.10.: Een scheepswerf in Dordrecht, plm 1750. RAD Beeldbank 555_18264.

Achter 1.11.: Papendrecht, de Veerstoep in vroeger tijd. RAD Beeldbank 552_405560.

Kop van hoofdstuk 2: Zwaard van de scherprechter van Dordrecht. Foto ontvangen van Chris de Bruijn, conservator van Museum van Gijn.

Bij 2.4.: Beeldje van een waker.

Bij 2.5.: “Gehackelde staven mit scharpen taetzen.”

Bij 2.8.: Het familiewapen van de Bevere: Met de Franse lelie.

Bij 2.11.: Alblasserdam 1649, in 1649. RAD Beeldbank 551_30371.

Bij 2.13.: Een executie in plm 1585 door Frantz Schmidt, scherprechter van Neurenberg. Tekenaar onbekend.

Kop hoofdstuk 3: Zonnewijzer in gevel van de oude kerk van Strijen, met de tekst “Mijn uur is in uw hand.”

Bij 3.2.: Monnik plus prostituee die samen als straf met hun benen “in het blok” zitten.

Bij 3.5.: Kerk van Heerjansdam, plm 1650. RAD Beeldbank 552_305807.

Bij 3.7.: Kerkeraadskamer (consistorie) naast oude kerk Strijen.

Kop hoofdstuk 4: Verzorging is van alle tijden. Appelschillende vrouw. Reynier Hals, plm 1665.

Bij 4.1.: Wijnhaven met de oude Nieuwbrug. RAD Beeldbank 552_405093.

Bij 4.3.: Soldaat in zeventiende eeuw.

Kop hoofdstuk 5: RAD toegang 9, boek nr 166 (nieuw 222). Foto tekst dd. 21 Juli 1470. “Dat vrouwen riep/ ...lieve Cornelis Jacobsz, wat heb ic u of den uwen misdaen ...”

Achter 5.1.: Voorstraathaven plm 1950, vervuild. RAD Beeldbank 555_12744.

Bij 5.4.: Middeleeuwse boogschutter.

Bij 5.6.: Soldaten die plunderden en moordden.

Kop hoofdstuk 6: Processie met flagellanten in Doornik. Processies werden in de middeleeuwen vaak gehouden als collectief gebed met het doel om ziekte en rampen af te weren. Bijvoorbeeld als er pest heerste.

Onder 6.4.: Een tarweveld. Tekening van Jelle Aardoom.

Kop hoofdstuk 7: Bedelaars in vroeger tijd.

Bij 7.2.: Een knotwilg.

Kop hoofdstuk 8: Een middeleeuwse “stove”, het openbare badhuis van de stad. Houtsnede uit 1514.

Onder 8.1.: Gerestaureerde Stoofstraat in Dordrecht.

Bij 8.3.: Maria Magdalena met “hoofddoeck”. Deel schilderij van Rogier van der Weyden, 1435.

Bij 8.9.: Een herdenkingssteen n.a.v. de homo-vervolgingen in de achttiende eeuw, op het Domplein in Utrecht.

Kop hoofdstuk 9: Een zonsondergang in de winter.

Bij 9.2.: Winterlandschap bij Oud Alblas, schaatsen en slederijden. RAD Beeldbank 552_100164.

Bij 9.8.: Zeeschip voor anker voor ´s Gravendeel. Tekening van zoon Jelle Aardoom.

Kop hoofdstuk 10: Een oude boerderij.

Onder 10.2.: Haven ´s Gravendeel. RAD Beeldbank 551_71082.

Onder 10.6.: Sint Jorispoort. RAD Beeldbank 551_30082.
Kop hoofdstuk 11: Bloedwraak. Schilderij van Pieter Brueghel de jonge.
Onder 11.1.: De Vest bij het Bagijnhof. RAD Beeldbank 551_40130.
Onder 11.2.: Vandalisme in vroeger tijd. Tekening van Jelle Aardoom.
Onder 11.7.: “ ’t Wagthuijs in de Kil”. RAD Beeldbank 551_36142.
Bij 11.11.: De Crabbe was een zandbank. Tekening Jelle Aardoom.
Bij 11.14.: De Veerstoep bij Wieldrecht. RAD Beeldbank 555_17043.
Kop hoofdstuk 12: Grote kerk Dordrecht, lichtval interieur.
Bij 12.5.: Vrouw kookt. Margery Kempe, een middeleeuwse mystica.
Kop hoofdstuk 13: Middeleeuwen, ruzie en mishandeling op straat. Book of Hours Robinet Testard plm 1475.
Onder 13.5.: Het oude Bagijnhof in Dordrecht, 1620. RAD Beeldbank 551_35773.
Onder 13.6.: Steegoversloot, oude huizen. RAD Beeldbank 552_330422.
Kop hoofdstuk 14: Tekening van de oude Vuilpoort, tot 1644 de stads gevangenis, bijgenaamd de “leeuwencuyt”.
Bij 14.3.: Prent dorp Strijen. RAD Beeldbank 551_30434.
Bij 14.4.: Op de rivier de Noord, buitendijks van Alblasserdam. RAD Beeldbank 551_36107.
Bij 14.7.: Raamsdonksveer, haven.
Na de verhalen: Zelfportret van Jean Miélot, een middeleeuwse schrijver en miniaturist die door graaf Philips de goede werd geprotegeerd.
Na de alfabetische index op namen:
RAD, Archief van het Gerecht van Dordrecht toegang 9, boek inv nr 166 (nieuw 222). Foto bladzijde 120 (jaar 1471). Door schimmel niet meer te lezen.

Voorwoord

De verhalen beschrijven gebeurtenissen uit vroeger tijd als anekdoten. Het is mijn selectie uit vele beschreven zaken. Dat waren zelden rechtszaken die in vroeger tijd belangrijk werden gevonden. Een rechtszaak was voor mij alleen maar interessant als er een menselijk verhaal bij te vinden was.

In de verslagen van verhoren werden vaak impliciet angsten en zorgen van de verdachten beschreven. Sommige mensen werden zó scherp geportretteerd dat zij met hun emoties herkenbare medemensen zijn. Het zouden mensen uit onze straat kunnen zijn. Vandaar de titel van dit tweede boekje.

Bedelaars bestraffen die geen andere bron van inkomsten hadden was een wrede en zinloze bezigheid. Immers, zonder uitkering of diaconale ondersteuning was een bedelaar die niet zou bedelen ten dode opgeschreven. Een alternatief ontbrak, want met los seizoenswerk bleef

je niet in leven. En diaconieën gaven meestal alleen aan arme inwoners van de eigen plaats.

Hoge vierscharen besteedden onevenredig veel tijd aan het vonnissen van bedelaars. Het lijkt wel of magistraten beseften dat zij “dweilden met de kraan open.” Zij zochten collectief naar oplossingen. Pas na 1720 werden door de hoge vierschaar van Zuid-Holland bedelaars in plaats van verbanning nogal eens veroordeeld tot opsluiting in een tuchthuis. Daar bleef men tenminste in leven, men kon daar “leren zijn brood te verdienen.” Er bestond dus “voortschrijdend inzicht.” Ik ben zo blij dat ik in deze tijd mag leven.

Ik wil schout Adriaen van Blyenburgh, voorzitter van het Gerecht van Dordrecht (“de Camere Judiciale der stad Dordrecht”) van 1592 tot 1598, met name noemen. (1560 – 1599, heer van Schobbeland, waardeyn van des graeffelijkheyds munte van Dordrecht, en schout van Dordrecht *). Hij laat zich in de vonnissen en de verhoren kennen als een charismatisch en humaan rechter die zijn tijd vèr vooruit was. Een voorbeeld: bedelaars die elders werden geseseld en gebrandmerkt, werden hier bij vonnis “uit de stad geleid”, met de boodschap dat ze best weer in de stad mochten terugkomen, maar dan niet meer bedelen, hè. Ik dank wederom degenen die de moeite namen delen van het manuscript te lezen, Adrie de Man, Geert Walkate, Cees Kalis en Angenetha Balm - Kok. Ik dank ook het personeel van de leeskamers van het Nationaal archief in Den Haag en het Regionaal Archief Dordrecht voor vriendelijk advies waar dat nodig was.

De illustraties zijn deels zelf gemaakte foto's en vijf door onze zoon Jelle vervaardigde illustraties, deels prenten uit de beeldbank van het Regionaal Archief Dordrecht die mij welwillend ter beschikking zijn gesteld. Voorts nog enige via Google gevonden illustraties.

Harry Aardoom, Elzenlaan 18, 3319 XB Dordrecht,
dd. 1 December 2014

Impressie van een Archief

Het schout- en schepenboek, in perkament,
met leren veters nog bijéengebonden.

De afgebrokkeld bruine bladen vonden
destijds een ganzenveer de ware trend.

Ik voel me bij het openslaan verwend,
de fraai geschreven letters zijn een wonder
vanuit een ver verleden ons gezonden:
Een oude vriend die het verleden kent.

We lezen van een custingh voor een huis,
"de penningh sestien" in carolusguldens,
men constateert "d' onsekerhey der tijden".

't Verlangen naar een eigen veilig thuis
waar wat genegenheid het duister vulde
die joeg op spoken en van angst bevrijdde.

Archieven, gebruikt als bronnen.

a. De Hoge Vierschaar van Zuid-Holland, inleiding.

Steden en "hoge heerlijkheden" kregen in de middeleeuwen van de graaf het privilege executies en lijfstraffen toe te mogen passen. Maar dorpen hadden dat recht niet. Dorpen vielen districtsgewijs onder een "hoge vierschaar."

Als in vroeger tijd een delict als ernstig werd ervaren, dan werd de zaak niet behandeld door de schout en schepenbank van het eigen dorp (de "lage vierschaar"), maar de zaak werd gemeld bij de hoge vierschaar. De hoge vierschaar bestond uit een aantal schepenen plus een baljuw. Dit college werd voorgezeten door de baljuw, namens de graaf. De baljuw trad ook op als "eiser", officier van justitie. Die mocht, namens de graaf, een verhoor afnemen onder "scherp examen" (marteling, tortuur), en lichamelijke straffen eisen. Na vonnis door de schepenbank werd dit uitgevoerd, zoals executie door onthoofding of ophanging. Veel voorkomende straffen waren geselen en brandmerken. Ook mocht de hoge vierschaar verbannen uit het jurisdictiegebied, dan wel uit geheel Noord- en Zuid Holland ("Holland en Westvriesland"), en opsluiten in een tuchthuis waar dwangarbeid werd verricht.

De provincie Zuid-Holland had vier hoge vierscharen: Die van Rijnland in Leiden, die van Delfland in Delft, van Schieland in Rotterdam, en de

hoge vierschaar van Zuid-Holland hield zitting op het stadhuis van Dordrecht.

De hoge vierschaar van Zuid-Holland bestond uit baljuw en elf schepenen.

Arrestanten werden ingesloten in de stadsgevangenis in de oude Vuilpoort, en na 1644 in een cel op de zolder van het stadhuis van Dordrecht.

De hoge vierschaar van Zuid-Holland was de voorloper van de arrondissements rechtbank aan het Steegoversloot in Dordrecht. Het jurisdictiegebied kwam ongeveer overeen met het tegenwoordige arrondissement Zuid-Holland Zuid. Belangrijke verschillen met de tegenwoordige arrondissements rechtbank waren dat poorters van steden zoals Dordrecht, Gorinchem en Leerdam ook bij ernstige delicten door een eigen schepenbank van de stad werden gevonnist. Dit recht werd in de middeleeuwen per privilege door de graaf aan steden toegekend. De dorpen die behoorden bij de Hoge Vierschaar waren die op het eiland van Dordrecht, het eiland IJsselmonde, het noordelijk deel van de Hoeksewaard, de Alblasserwaard, een deel van de Krimpenerwaard, de Langstraat in Noord Brabant, en van het Land van Altena. Tot 1421 was het jurisdictiegebied tot en met de Langstraat één aaneengesloten gebied. De dorpen in de Langstraat in Noord Brabant, zoals Raamsdonk, Waspik en Sprang Capelle, behoorden na verovering in de tachtigjarige oorlog (weer) tot het jurisdictiegebied van de hoge vierschaar van Zuid-Holland.

Het zuidelijk deel van de Hoeksewaard had destijds een eigen hoge vierschaar, de Hooge vierschaer der heerlyckheijt van Strijen, die zitting hield in het dorp Strijen. Ook de dorpen Giessen-Nieuwkerk en Papendrecht hadden als hoge heerlijkheid een eigen hoge vierschaar. De Oud Rechterlijke Archieven van alle hoge vierscharen van Nederland worden bewaard in het Nationaal archief Den Haag. Zo ook die van Zuid-Holland.

Literatuur.

(Algemene info via www.gahetna.nl als pdf bestand in te zien).

G.F. van der Ree – Scholtens en H. Spijkerman. Inventaris van het archief van de Baljuw en Hoge Vierschaar van Zuid-Holland, 1574 – 1811 (1813). Toegangnummer 3.03.08.224. Uitgave Nationaal archief, Den Haag, 1990. Onderdeel hiervan is een genummerde inventaris.

b. De “Hooge vierschaer der heerlyckheijt van Strijen”, inleiding.

Het zuidelijk deel van de Hoeksewaard had destijds een eigen hoge vierschaar, de hoge vierschaar van het land van Strijen (“Hooge

vierschaaer der heerlyckheijt van Strijen”), die zitting hield in het dorp Strijen. Dit was een relict uit de tijd van vóór de Sint Elisabethsvloed, toen de Hoeksewaard onderdeel was van een groter gebied, de Heerlijkheid Strijen. De heer van Strijen woonde ooit op een kasteel onder Oosterhout. Het jurisdictiegebied lag ten zuiden van de Binnenmaas (ooit voor de Sint Elisabethsvloed de bedding van de Maas).

Arrestanten werden ingesloten in een cel op het stadhuis van het dorp Strijen, “de gyzelkamer”. De hoge vierschaaer mocht onder meer verbannen uit het jurisdictiegebied, in dit geval “uit het land van Strijen, Putten en uit de Beijerlanden”, dan wel uit geheel Noord- en Zuid Holland (“Holland en Westvriesland”).

Tot het jurisdictiegebied behoorde het zuidelijke gedeelte van de Hoeksewaard, wat overbleef van “het land van Strijen”, de dorpen Strijen, ’s Gravendeel, Klaaswaal, Westmaas, Cillaarshoek, Sint Anthoniepolder, de Middelsluis, Buitensluis, en Numansdorp.

Hoewel kon worden verbannen “uit het land van Putten en Strijen en de Beijerlanden”, was deze schrijfwijze een relict uit de tijd dat het land van Putten nog niet door de Sint Elisabethsvloed van 1421 in een watermassa was veranderd,

en het gebied door vererving werd opgesplitst zodat het jurisdictiegebied van het land van Strijen klein werd. De Hoeksewaardse dorpen Piershil en Goudsewaard (de Korendijk) behoorden bij het land van Putten. Oud Beijerland, Nieuw Beijerland en Zuid Beijerland vormden na de inpoldering een zelfstandige hoge heerlijkheid.

Literatuur.

(Algemene info via www.gahetna.nl als pdf bestand in te zien).

Nationaal Archief, Den Haag, Rechterlijke Archieven in Zuid-Holland: Hoge Vierschaar land van Strijen (Vroeger genoemd “hooge vierschaaer der heerlyckheijt van Strijen”), nummer toegang 3.03.08.184. Onderdeel hiervan is een genummerde inventaris.

c. “De Camere Judiciale der stad Dordrecht”, inleiding.

De stad Dordrecht had ook een hoge vierschaaer, genaamd “de Camere Judiciale”, ofwel “het Gerecht van Dordrecht.” Deze werd niet door een baljuw voorgezeten, maar door de schout van de stad.

Evenals de hoge vierschaaer van Zuid-Holland hield ook de Camere Judiciale zitting in de Vuilpoort (de oude stadsgevangenis, in 1644 afgebroken), en later in het oude stadhuis van Dordrecht, en men maakte eveneens gebruik van de cellen in de oude Vuilpoort en later op

de stadhuiszolder. De Vuilpoort, met de oude stads gevangenis, bijgenaamd “de leeuwencuyl”, werd na 1644 niet meer gebruikt. Het bijzondere van dit stuk archief is dat er vonnissenboeken zijn bewaard gebleven uit de middeleeuwen, onder meer over de jaren 1450 –1471 (inventarisnummer 166, nieuw 222), en over de jaren 1592 – 1598 (inventarisnummer 167, nieuw 224). Veel archief van tussen 1598 en 1695 is verloren gegaan, evenals dat van van de hoge vierschaar van Zuid-Holland.

Vandaar dat in deze verzameling verhalen niet alleen gegevens uit het archief van de hoge vierschaar van Zuid-Holland en uit die van de stad Dordrecht zijn geput, maar ook uit die van het land van Strijen. Want het archief van het land van Strijen is nagenoeg compleet vanaf 1632.

Literatuur. www.erfgoedcentrumdiep.nl

Regionaal Archief Dordrecht. Toegang nummer 9, Gerecht van Dordrecht 1450 – 1811, vooral de inventarisnummers 166 en 166A (nieuw 222, resp 223, criminele rol, instructies en vonnissen, over de jaren 1450 tot 1471), en 167 (nieuw 224, criminele rol, instructies en vonnissen, over de jaren 1592 tot 1598).

N.B.: Vanaf 2015 is voor toegang nummer 9 een andere nummering van boeken van kracht.

Iets over Dordrecht in de middeleeuwen.

Bij het zoeken naar boeken met verslagen van de vroegere rechtbank van Dordrecht, het Gerecht van Dordrecht, vond ik in het Regionaal Archief Dordrecht onder invoernummer 9 boek 166 (nieuw 222). Het boek behandelt gegevens van omstreeks 1450. Het is het kladboek van de schrijver van de rechtbank. De onbekende schrijver maakte hierin tussen 1450 en 1471 zijn werkaantekeningen als voorbereiding op het schrijven van het grote verslag in een akteboek. Het zijn vaak in een soort steno geschreven fragmentarische gegevens, maar soms vormt een fragment een goed samenhangend verhaal.

Middeleeuws Dordrecht was niet zo groot. Het aantal inwoners in die tijd, “poorters”, wordt geschat op 8 tot 12.000, zo groot als nu de wijk Wielwijk. Onze landheer in die periode was graaf Philips de goede, hertog van Bourgondië. Buskruit was er nog niet, men schoot met pijl en boog. De kachel was een open schouw, men stookte daarin hout en turf. Veel gebouwen uit die oude tijd zijn er niet meer. Natuurlijk de Grote kerk (gebouwd 1150 – 1350). Het Hof met de Augustijner kerk (Het Augustijner klooster, gebouwd omstreeks 1280) en de Groothoofdpoort (plm 1400). Enkele huizen in de Wijnstraat en op de Voorstraat: Onder meer een huis naast het poortje van de Munt, nog met balken uit plm

1355. Het gotische stadhuis, plm 1300 gebouwd als wolbeurs voor de Vlaamse kooplieden, en in 1830 voorzien van een geheel andere voorgevel. Wat er niet meer is: De stadsmuur aan de Vest nabij de Boogjes (plm 1965 afgebroken, maar er zijn nog foto's van). De oude "Vuylpoort", tot 1644 fungerend als rechtbank en gevangenis, "de leeuwencuyl" genaamd. Al snel na 1644 afgebroken, maar er zijn nog afbeeldingen van.

Aan de Wijnhaven aan de Wijnstraat zijde was "kraan Rodermont", een met handkracht aangedreven hijskraan waarmee bijvoorbeeld molenstenen uit schepen werden gehesen.

In dit boekje zijn verhalen opgenomen uit die periode. Ik hoop dat die ook enig inzicht kunnen geven in het dagelijks leven van de middeleeuwse stad.

Literatuur.

Regionaal Archief Dordrecht (tevooren "Erfgoedcentrum Diep"), invoernummer 9, inventarisnummer 166 (nieuw 222).

Fruin JA. De oudste rechten der stad Dordrecht en van het baljuwschap van Zuidholland. Twee delen. Uitgave 1882 Nijhoff Den Haag.

Huis uit plm 1355 op de Voorstraat.

Inhoudsopgave boek

1. Wonderlijke verhalen

- 1.1. "Sonderlinge lelike zaken"
- 1.2. Een spion?
- 1.3. Zeeroverij
- 1.4. Stormschade
- 1.5. De rekening

- 1.6. Bijtende honden
- 1.7. Gestraft door collega
- 1.8. De bonte hond
- 1.9. Een raadsel
- 1.10. Feeks
- 1.11. Zeven maanden in voorarrest
- 1.12. Deftige zwendel

2. Het gezag

- 2.1. Wees duidelijk
- 2.2. De graaf kwam
- 2.3. Weigering van zijn plicht als poorter
- 2.4. Het hinderen van de wakers
- 2.5. Wapens in de middeleeuwen
- 2.6. Protest tegen de overheid
- 2.7. Kleine geschenken geven was toegestaan
- 2.8. Cornelis van Beveren verdronken
- 2.9. Sergeant maakt ruzie met schout
- 2.10. Diefstal van de grafelijkheid
- 2.11. Roken verboden
- 2.12. Ruzie met de heemraad
- 2.13. Onthoofde Hoeksgezinde magistraten
- 2.14. Een onruststoker

3. Het geloof

- 3.1. Een waarzegger in 1456
- 3.2. Een corrupte pastoor
- 3.3. Een scherprechter met een geweten
- 3.4. Een vrome dief
- 3.5. Zondagsheiliging
- 3.6. Mest keren op Kerst
- 3.7. Kerkeraadsruzie

4. De zorg

- 4.1. Waar heb ik dát aan verdiend?
- 4.2. Samen uit, samen thuis
- 4.3. Mantelzorg
- 4.4. Hij “paste niet op”
- 4.5. Je moet eerst je huis opeten, en dán ...
- 4.6. Geprivatiseerde zorg?
- 4.7. Mensenhandel
- 4.8. Behoeftig gezin

5. “Middeleeuws” was niet primitief in sociaal opzicht

- 5.1. Geen vuil storten 1455
- 5.2. “Creefft” als taakstraf
- 5.3. Roddel en burenruzie
- 5.4. Een ruzie om turf
- 5.5. Straatfeest
- 5.6. Paniek
- 5.7. “Hoex ende cabeliau”
- 5.8. Dement en zorg

6. Een harde tijd

- 6.1. De hand afgehouden
- 6.2. Oude straffen
- 6.3. Kind in toilet
- 6.4. Nog maar een kind
- 6.5. Het begon met een zak erwten

7. Zwervers

- 7.1. “Wafelen”
- 7.2. De eenzame
- 7.3. Halfzijdig verlamd
- 7.4. Het leven van een Oostindiëvaarder
- 7.5. Een naaister
- 7.6. De dood van een dakloze
- 7.7. Wat een leven
- 7.8. Vluchtige contacten

8. Seks

- 8.1. “Meysschens van lichte leven”
- 8.2. Een brute verkrachting
- 8.3. Prostituee mishandeld
- 8.4. Een hoerenloper
- 8.5. Een verboden huwelijk
- 8.6. Wie is de vader?
- 8.7. Deftig overspel
- 8.8. Een “enfant terrible”
- 8.9. Een zwarte bladzijde

9. De dood

- 9.1. Verdrinken in de Gouden eeuw
- 9.2. In een wak gereden
- 9.3. “Blaeuschuijt”
- 9.4. Dood door onderkoeling

- 9.5. Getroffen door de bliksem
- 9.6. Ratten
- 9.7. Zonnesteek
- 9.8. Zeelui konden vroeger niet zwemmen
- 9.9. Een ruzie proberen te sussen
- 9.10. Erge pech?

10. Jaloezie en wanhoop

- 10.1. Die Susanna toch
- 10.2. Wanhoop
- 10.3. Een echtscheiding in 1698
- 10.4. "Uyt quaetaerdicheijt"
- 10.5. Jaloers?
- 10.6. Een somber vonnis

11. Vernielingen en ruzies

- 11.1. Schelden in Middeleeuws Dordrecht
- 11.2. Vernielingen in het jaar 1458
- 11.3. Schelden en met stenen gooien
- 11.4. Ruzie in de Kromme Elleboog
- 11.5. Een dronken politieman
- 11.6. Onenigheid over huur
- 11.7. Trammelant op de Wacht
- 11.8. Ruzie om een jachthond
- 11.9. Geen getuigen van vandalisme
- 11.10. Verslaafd aan de eigen negotie
- 11.11. Een boze loods
- 11.12. Erfenisruzie
- 11.13. "Plukharen"
- 11.14. Rumoer bij het 's Gravendeels veer
- 11.15. Een kwaai herbergier

12. Geestesziek en magie

- 12.1. Ze had het niet door
- 12.2. Geschuffeld
- 12.3. "Een simpele onnosele"
- 12.4. "Sotte praet en beuseling"
- 12.5. "Dolle boosheijt"
- 12.6. Broers met een kort lontje
- 12.7. Verknipt
- 12.8. Epilepsie of drank?
- 12.9. Een verslaafde

13. Mishandeling

- 13.1. Ze wou wel
- 13.2. Aanranding
- 13.3. Hoffelijk gedrag
- 13.4. Kindermishandeling in de Middeleeuwen
- 13.5. Verkrachting van een kind
- 13.6. Herbergier neergestoken
- 13.7. Kindermishandeling in 1677
- 13.8. Mishandeling en chantage
- 13.9. Blijf van mijn kind af

14. Misdaad

- 14.1. Hij stond op de uitkijk
- 14.2. Relschoppers in 1456
- 14.3. Een vermissing
- 14.4. "Mistroosticheijt"
- 14.5. Stropers
- 14.6. Hij schreef met dubbel krijt
- 14.7. Smokkel in het jaar 1755

Een van de boeken van "de Hooge vierschaer der heerlyckheijt van Strijen".

1. Wonderlijke verhalen

Het veer bij Puttershoek.

1.1. “Sonderlinge lelike zaken”

Op 22 December 1509 werd in Dordrecht als nieuwe scherprechter van de stad aangesteld “Jan Denis zoen alias kerckhoff”. De beul van de stad was niet populair. Kennelijk was de vorige beul gemolesteerd. De burgers werden gewaarschuwd dat ze de nieuwe beul niet mochten uitschelden of mishandelen, en dat zij ook niemand anders er toe mochten aanzetten dat te doen.

“... dat nyemant den selven scerpen rechter daer om misdoe noch en missegge, noch doe misdoen ...”

Op 31 December 1509 kon hij al aan het werk. Hij onthoofdde die dag Agnees Jansdochter van Delft, en Anna Eeuwouts dochter van Rotterdam. Daarna verbrandde hij bovendien het lijk van Agnees. Ze waren gevonnist omdat ze “vreemde verkeerde dingen” hadden gedaan. In de acte stonden geen inhoudelijke details vermeld.

Er werd bij aangetekend dat “vanwege menslievendheid en mildheid van het Gerecht die zij niet hadden verdiend” Agnees eerst zou worden onthoofd voordat ze zou worden verbrand, en dat het lijk van Anna mocht worden begraven op het kerkhof van de stad.

“Int jaer ons heeren duysent vyffhondert ende negen, opten lesten dach in decembri, worden met vollen vonnissen by scepenen ende Raedt verwezen ende gerecht Agnees Jans dochter van Delft, eerst metten

zwaerde, ende dat uut sonderlinge gratie, ende daer nae metten vuer ende metten brande, ende Anna Eewouts dochter van Rotterdam metten zwaerde, ende uut sonderlinge gratie dat lichaem begraven opt kerckhoff. Om sonderlinge lelike zaken die zij gedaen hadden. Requiescant in pace.”*

De scherprechter, de beul van de stad, werd er vroeger nogal eens op aangekeken door de familie van een terechtgestelde. Hij genoot dan ook extra bescherming van de stadsregering.

De twee vrouwen werden geëxecuteerd vanwege “sonderlinge lelike zaken die zij gedaen hadden.” Het misdrijf werd niet inhoudelijk benoemd. Mogelijk was het een lesbisch stel? Opmerkelijk is dat hen werd toegewenst dat zij mochten rusten in vrede. Die wens werd bij gewone criminelen na executie nooit vermeld.

Bron.

Regionaal Archief Dordrecht. Oud Rechterlijk Archief Dordrecht. Gerecht van Dordrecht 1450 – 1811, nummer toegang 1, inventarisnummer klepboek 11, dd. 22 December 1509, fol. 33.

* Requiescant in pace = dat zij mogen rusten in vrede

1.2. Een spion?

Op 9 September 1595, in de tijd dat stadhouder Maurits in de tachtigjarige oorlog zijn grote veroveringen deed, stond voor het Gerecht van Dordrecht Ocker Claesz, 48 jaar oud, geboren in Oud Alblas, een rooms katholieke geestelijke die werkzaam was in de zuidelijke Nederlanden.

Ocker had een kopie van een inmiddels verlopen Zeeuws paspoort bij zich.

“Seyt geen brieven noch pampieren meer te hebben dan onder hem en is bevonden. Dan heeft noch synen brevier ende getyboeck ten huuse van Henrick Claes synen broeder tot Alblas. Alwaer hy somtyden syn getyden gelesen heeft.”

Hij had gelogeed bij een andere broer, Cornelis Claesz, eveneens wonende in Oud Alblas. Hoe lang wist hij niet, maar *“dat hy hem daer altyt int openbaer heeft vertoont, ende noyt hem aldaer secreet gehouden.”* Ook had hij een aantal malen in Dordrecht gelogeed ten huize van Anthony Assanen, *“in de munte deeser steede”*, en ook bij Frans Egbertsz backer.

Hij had ruim zes jaar als kapelaan gewerkt in Meeteren bij Belle, in het bisdom Yperen (Dus in Vlaanderen in de zuidelijke Nederlanden).

Maar zijn vrienden hier in Zuid-Holland schreven hem op een dag “... dat hy eens soude overcomen, alsoo sy hadden verstaen dat hy noch in ‘t leven was.”

Daarop was hij van Meeteren over Brussel naar Antwerpen gereisd, en daarna via Lillo * naar Zeeland. Het wordt uit het verslag niet duidelijk wat hij in Zeeland had gedaan.

Daarna was hij werk gaan vragen bij Levinus de Smith, “deken onder t gebied van Sevenbergen, Breeda ende Hoochstraeten, ende daer ... dienst versocht heeft. ... Ten laetsten heeft hy syne commissie gecregen van ... Levinus, op den 6 Augustus laetstleden, om te bedienen het capellaenschap van Ulecoten, gelegen onder Baerle.”

Vervolgens reisde hij heel Holland door, was in Alkmaar, Amsterdam, Haarlem, Den Haag, Delft en Rotterdam, “Om te vernemen naer de vrunde van Godefrooy van Alcmaer, hebbende syn vader aldaer borgemeester geweest, om deselven te verwittighen dat in Vlaenderen ... Godefroy was overleden. Seyt geen vrienden vandien gevonden te hebben.”

Hij verklaarde tijdens zijn reis hier in Holland geen mis bediend te hebben of kinderen te hebben gedoopt.

Op 16 September 1595 werd Ocker uit zijn voorlopige hechtenis vrijgelaten.

Ocker Claesz was kennelijk een kind uit een gezin uit Oud Alblas. Hij was na 1572 als katholieke geestelijke naar het zuiden gevlucht. Maar dit werd in het verslag niet vermeld. Het werd niet duidelijk waarom hij inmiddels kapelaan in Ulecoten nabij Baarle Nassau was geworden. Misschien omdat dit dichter bij Oud Alblas was? Misschien had Ocker Claesz heimwee.

Ocker Claesz benadrukte dat hij tijdens zijn logeerpartij in Oud Alblas bij zijn broers zich gewoon in het openbaar had vertoond. Hij had zich niet geheimzinnig of verdacht gedragen, vond hij zelf.

Maar je hoort, in gedachten, schout Adriaen van Blijenburgh overwegen of hij mogelijk te maken had met een spion. Immers, het smoesje dat hij aan de vrienden van Godefroy van Alcmaer in alle steden van Holland moest melden dat Godefroy in Vlaanderen was overleden was wel erg doorzichtig. Een dergelijk bericht had ook per brief verzonden kunnen worden.

Echter, feiten zoals bezwarende brieven of verklaringen werden niet gevonden, en hij had als priester hier geen sacramenten bediend. Hij werd dus vrijgelaten wegens gebrek aan bewijs.

Bron.

Regionaal Archief Dordrecht. Oud Rechterlijk Archief Dordrecht. Gerecht van Dordrecht 1450 – 1811, nummer toegang 9, inventarisnummer 167 (nieuw 224), dd. 9 en 16 September 1595, fol. 135 verso t/m 137.

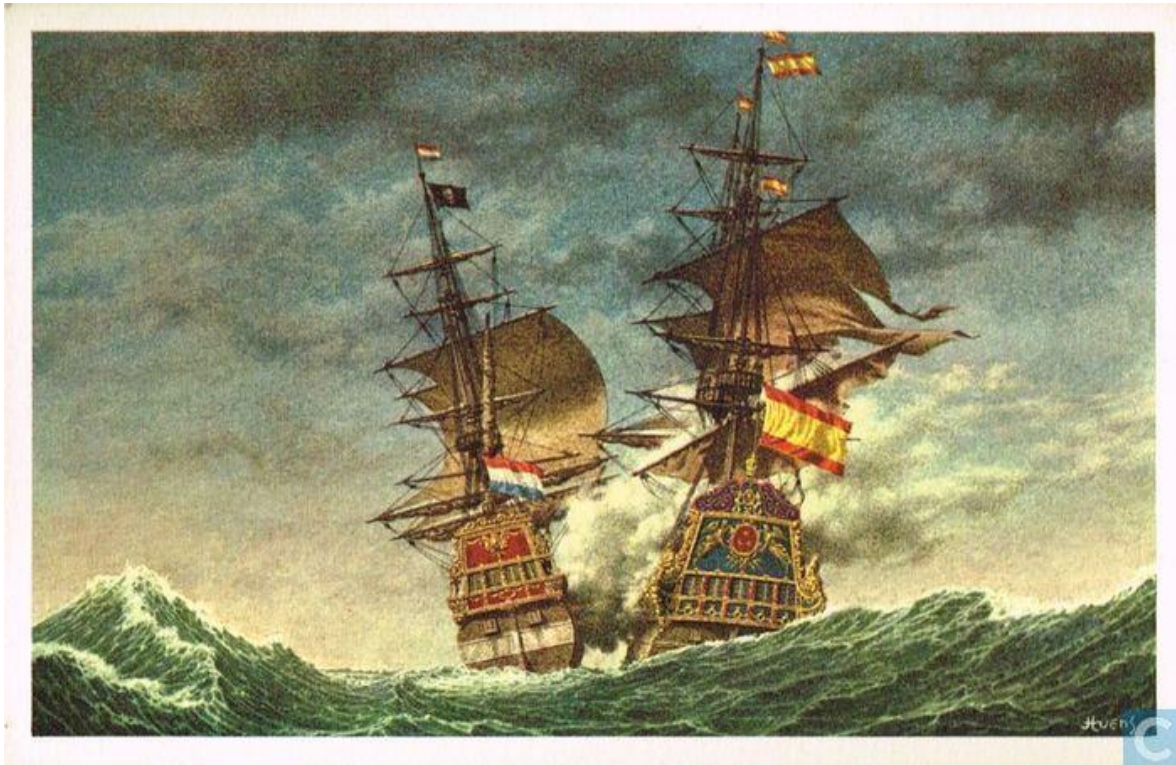
* Lillo, een dorp aan de Schelde, ook nu ongeveer op de grens van Nederland en België, lag ook destijds op de grens tussen de twee strijdende landen in de tachtigjarige oorlog. Lillo fungeerde als “checkpoint Charlie”, daar mocht met een geldig paspoort de grens worden gepasseerd.

1.3. Zeeroverij

Op 26 September 1663 stond voor het Gerecht van Dordrecht wegens zeeroverij Laurens Davidsz, 36 jaar oud, geboren en inwoner van Dordrecht. *“Ter saecke van de Zee-rooveryen ende pirateryen ... in ’t Roode Meer gepleeght.”*

Hij was in 1661 kapitein geweest op het fregatschip “De seven provincien”, later in volle zee omgedoopt tot “den swarten arent”. Het schip was gebouwd in Sardam (Zaandam), en hij liet er dertig stuks

geschut op plaatsen. In Amsterdam kocht hij munitie, wapens, victualiën en snuisterijen. “... *bellen ende anders omme daer voor, soo hy seydt, van de Mooren enige verversingen te ruylen ...*” In Amsterdam vertelde hij dat hij naar de Rode Zee wilde om daar met de Arabische volken handel te drijven. Maar met zijn collega-reders was afgesproken dat hij in de Rode Zee namens de club op kaapvaart zou gaan, en wel met een kaperbrief van de Franse hertog van Vendôme, admiraal van Frankrijk.

Hij was behalve kapitein ook voor een achtste deel reder, had acht duizend gulden ingelegd, dus had hij recht op een achtste van de opbrengst van handel. Collega-reder Hubert Hugo ging als commandant mee op kaapvaart, deze had Laurens in opdracht van de admiraal van Frankrijk, de hertog van Vendôme, gevraagd om met deze opdracht kapitein te worden op het schip. De kaperbrief zou hem in Havre de Grâce (Le Havre) namens de hertog overhandigd worden door Guillaume de Bellin.

Hierna volgde een nauwkeurig verslag van de reis van het schip. Laurens voer in Augustus 1661 naar Havre de Grâce (Le Havre) om zijn kaperbrief in ontvangst te nemen, en hij heeft daar geprobeerd om zijn bemanning aan te vullen. Hierna voer hij op 31 Augustus met een bemanning van 72 koppen uit. Het schip deed nog aan Tourbay (Torbay aan de zuidkust van Cornwall in Engeland) en het Isle de May (waarschijnlijk het eiland Maio, een van de Kaapverdische eilanden).

Vervolgens werd om Afrika heen via Madagaskar naar de Rode Zee gezeild. Onderweg werden de naam “de seven provincien” en het wapen verwijderd, en het schip kreeg de naam “den Swarten Arent”. Het schip arriveerde “opden houck van Cabo Babelmande” (Bab el mandeb, de zeestraat tussen de Rode zee en de golf van Aden). Hier begint de opsomming van gekaapte schepen.

Er kwam een Moors schip “van de Maldivische eylanden” (de Maladiven, eilandengroep in de Indische oceaan) dat werd “gerantsoeneerd” op tweeduizend ducaten. Dat wil zeggen dat enkele gevangen bemanningsleden met de boodschap naar huis werden gestuurd om het geld op te halen. Terwijl wachtte Laurens op de terugkomst van de boodschappers. Het schip bleef zolang geconfisqueerd. De tien stukken geschut van dit schip werden in beslag genomen. Een week later kwam er een schip van de kust van Malabar (de zuidpunt van India). Het schip werd in beslag genomen, en de lading balen rijst werd overgeladen in het eigen schip. Eveneens werd een derde schip, afkomstig uit India geconfisqueerd. Dit schip probeerde te ontkomen, en werd pas na een stevige achtervolging richting Mocha (Mokka, de tegenwoordige hoofdstad van Zuid Jemen) tot overgave gedwongen. Vervolgens werd nog een bark buitgemaakt, die werd gerantsoeneerd op vijfhonderd ducaten, die de boodschappers in Mokka moesten halen. Om het te vereenvoudigen werd naar Mokka gezeild. Echter, eenmaal aangekomen op de rede van Mokka wisten veel gevangen bemanningsleden te ontsnappen. En het bedongen rantsoenbedrag werd niet betaald. Daarna heeft kapitein Laurens Davidsz alle gevangenen aan land gezet, en de bark, en de schepen uit Mokka en India op de Arabische kust verbrand. Nadat de lading was overgeladen in zijn eigen schip, dat spreekt. Welnu, in de pakken kleding in de ladingen zaten onder meer *“Een pas of briefje van een van den Engelschen / ende noch een met een briefken ofte pas van een Hollandts Oost-Indische Compagnie Comptoir / omme vry ende onbecomert te mogen varen.”* Met andere woorden, men had schepen van bondgenoten van de VOC gekaapt.

De gouverneur van Mokka stuurde een oorlogsschip met veertien stuks geschut en tweehonderd bemanningsleden, plus zeven barken met elk vijftig bemanningsleden op hen af om hen te verdrijven, maar dat schip was natuurlijk geen partij voor de zwaarbewapende kaper. Het oorlogsschip uit Mokka werd “op de klippen gejaagd”, en de barken op het strand. De barken werden verbrand.

En dat *“... alles omme geene andere redenen dat om in krachte van de ... Commissie de Mooren soo veel doenlijck te beschadigen ende buyt te maecken / dat sy oock de veerluyden op ’t Roode-Meer hebben aengedaen / ende enige geyten ... afgenomen ...”*

Goed. Men voer terug op huis aan. Op Sint Helena werd nog een aantal gevangenen aan land gezet. Er werden er vier mee genomen naar huis. Dat vonden schout en schepenen van het Gerecht van Dordrecht onmenselijk hard gedrag. Hierbij werd ook opgemerkt dat de op de schepen gebruikelijke gebeden vóór en na de maaltijden niet werden uitgesproken. *“... dat sy oock geduyrende den tijdt dat sij op tRoode-meer geweest zijn / de ordinaris scheepsgebeden noyt hebben gedaen / ...”*

Het schip voer via Sint Helena naar het Franse eiland Martinique in de Caraïben. Daar werd een scheepje gejat dat duidelijk onder Engelse vlag voer. De bemanning vertelde dat het schip in Lissabon thuishoorde. Het was geladen met 2500 huiden. Vervolgens werd op het eiland Sint Christoffel (tegenwoordig Sint Kitts, een eiland iets onder Sint Eustatius) deze lading weer overgeladen in het eigen schip.

Het vonnis was niet mals. Laurens Davidsz zou gedurende dertig jaar gevangen worden gezet, en mocht hij daarna nog leven, dan zou hij levenslang verbannen zijn uit Noord- en Zuid Holland. Bovendien werd zijn gehele kaperbuit geconfisqueerd. Dit laatste speelde een rol in het vervolg van dit verhaal.

Hoewel het niet als zodanig werd benoemd was hier eigenlijk strafbaar het dienen in het leger van een vreemde mogendheid. Immers, men had in dienst van de admiraal van Frankrijk de bondgenoten van de Nederlandse V.O.C. veel schade toegebracht.

Het delict werd hoog opgenomen. Om die reden verscheen dit verslag in druk, en is als zodanig dan ook als gedrukt pamflet opgenomen in het keurboek van de stad.

De veroordeelde zeerover was onze stadsgenoot Laurens Davidsz van Convent. Hij werd gevangen gezet in het tuchthuis te Amsterdam, maar wist daar al snel via de schoorsteen te ontsnappen, en vluchtte naar Frankrijk. Daar stond hij onder protectie van koning Lodewijk de veertiende. Deze was nog het meeste ontstemd over het feit dat alle tijdens de kaapvaart veroverde bezittingen door het Gerecht van Dordrecht in beslag waren genomen, want de koning zou volgens afspraak tien procent van de opbrengst hebben ontvangen. Dus eiste koning Lodewijk dat al deze bezittingen weer aan Laurens zouden worden teruggegeven. Immers, Laurens had gevaren met een legale kaperbrief, zij het dan met een Franse brief.

Koning Lodewijk de veertiende kon dwingend overkomen, en op grond van die politieke dwang werd dan ook het vonnis nietig verklaard.

Immers, Frankrijk was op dat moment niet in oorlog en was bovendien een bondgenoot van de Zeven Provinciën, dus Laurens had geen dienst genomen onder een vreemde mogendheid in een oorlogssituatie.

Reeds in 1665 was Laurens Davidsz van Convent dus al weer vrij man. Kapitein van Laurens Davidsz van Convent, 1627 – 1672, werd een gerespecteerd stadsgenoot die woonde aan de Voorstraat nabij de Nieuwkerkstraat, “in de zeeroversbuurt”. Want hij vocht na de kaapvaart als Kapitein in 1665 onder de admiraals de Ruyter en Tromp in de tweede Engelse oorlog, en in 1672 in het rampjaar. Het kan verkeren. De hertog van Vendôme, prins César de Bourbon (1594 – 1665), was een bastaardzoon van koning Hendrik de vierde van Frankrijk. Hij leidde een turbulent leven, is meermalen als balling naar het buitenland gevlucht omdat hij van landverraad werd verdacht. In 1654 werd hij benoemd tot admiraal van Frankrijk.

Wie was commandant Hubert Hugo (1618 – 1678)? Wel, deze welvarende Amsterdamse koopman werd later Nederlands gouverneur van het eiland Mauritius. Het verhaal wil dat hij in 1671 de bewindvoerders van de VOC attent maakte op het feit dat er met slavenhandel in Afrika goed geld viel te verdienen.

Bron.

Regionaal Archief Dordrecht. Oud Rechterlijk Archief Dordrecht. Gerecht van Dordrecht 1450 – 1811, nummer toegang 134, inventarisnummer 2, dd. 26 September 1663, fol. 296-299. “Sententie”, gedrukt tot Dordrecht voor Mattheus van Nispen, boeck-verkooper, 1663.

Esseboom C. Laurens Davidsz van Convent, piraat en zee-officier. Dordrecht Monumenteel, bulletin 42 (2012), p.6-14.

Prieëlle-Bunk H. de. Het huis van piraat Laurens Davidszoon van Convent. Oud-Dordrecht, 29 (2011) nr. 3, p. 222-232.

1.4. Stormschade

Op 23 Januari 1677 had er op Westmaas een lijkschouw plaats. Het was een geval van dood door ongeval.

Het stormde en onweerde op de vorige dag, 22 Januari 1677. Dermate, dat de op Westmaas wonende zesenzestigjarige Ingentie Cornelisdochter, laatst weduwe van Pieter Wouterse, om ongeveer vijf uur uit haar huisje vluchtte en aanklopte bij haar zoon Johannis Meeuwes Vermeulen. Maar Johannis vond dat niet zo’n goede gedachte van haar, en bracht haar weer naar haar huisje terug. Terwijl ze voorbij het huisje van Jan Pietersz Zuijtdijck, de buur van Ingentie, liepen, had het ongeval plaats. De gevel van het huis van de buurman viel om, en viel op het hoofd van Ingetie.

“... de gevel van de selve huijsinge die weijnigh maenden geleden niet anders als met slijck opgemetselt was, en door den harden wint voor een gedeelte op ... Ingentie Cornelisdochter, gaende nevens ... haren soon,

nederstorte, sy alsoo onder deselve gevel aenstonts doot gebleven is, wesende het selve ... in de slaepe vant hooft aende slincker sijde bebloet en blauw uijtgeslagen ...”

Dood door ongeval, door letsel aan het hoofd. Stormschade. “Het heeft zo moeten zijn”, zei men dan. Veel huizen waren in krakkemikkige staat, en een WA verzekering kende men nog niet.

Bron.

Nationaal Archief, Den Haag, Rechterlijke Archieven in Zuid-Holland: Hoge Vierschaar land van Strijen (Vroeger genoemd “hooge vierschaer der heerlyckheijt van Strijen”), nummer toegang 3.03.08.184, inventarisnummer 12, dd. 23 Januari 1677. (Bladzijdennummering ontbreekt).

1.5. De rekening

Chirurgijns behandelden meestal verwondingen. Maar op 9 September 1691 stak Leendert Claesz van der Sluijs, chirurgijn in Klaaswaal, iemand dood. Het slachtoffer was Gijsbert Gijsbertsz Hoeck, wagenmaker op Klaaswaal.

Het ging om een nog niet betaalde rekening van twee gulden voor door de chirurgijn tevoren aan Pieter Hoochwerff geleverde drank (medicijnen) en pleisters.

Pieter Hooghwerff was de halfbroer van het slachtoffer.

De chirurgijn kwam 's avonds laat, om ongeveer tien uur, naar het huis van Pieter Hooghwerff met de vraag om uitbetaald te worden. Kennelijk was hij niet nuchter, want Pieter zei tegen hem: *“Comt by daghen als ghij nuchter sijt, ick salse betalen”*. Maar de chirurgijn werd kwaad van deze correctie, en sloeg Pieter neer. Gijsbert, die daar op dat moment vanwege een feestje ook in huis was, kwam zijn halfbroer te hulp met een pollepel in de hand, maar werd door de chirurgijn neergestoken, en stierf.

Op verzoek van de hoge vierschaar van den lande van Strijen werd de volgende dag, 10 September 1691, een schouw gedaan. Gijsbert bleek bij onderzoek door Jacobus Engelijs, chirurgijn in Strijen, een steek in de lever te hebben opgelopen.

Welnu, chirurgijn Leendert Claesz van der Sluijs was inmiddels gevlucht, en hij verscheen ook niet na oproepen op zes achtereenvolgende zittingsdagen. Op 18 December 1691 werd hij bij verstek levenslang verbannen “uit Holland en West vriesland” (Noord- en Zuid Holland), met confiscatie van al zijn bezit.

Gijsbert was overleden door een inwendige bloeding uit de steek in de lever.

De hoeveelheid steekpartijen in dronkenschap begaan was ook in die tijd indrukwekkend. Mogelijk is het een idee om in de toekomst de proceskosten en letselschade, veroorzaakt onder invloed van drank, door te berekenen aan drankproducenten en drankleveranciers? Want inderdaad, “drank maakt méér kapot dan je lief is.”

Bron.

Nationaal Archief, Den Haag, Rechterlijke Archieven in Zuid-Holland: Hoge Vierschaar land van Strijen (Vroeger genoemd “hooge vierschaer der heerlyckheijt van Strijen”), nummer toegang 3.03.08.184, inventarisnummer 12, dd. 10 September 1691. (Bladzijdennummering ontbreekt).

En inventarisnummer 2, fol. 100 verso, 101 en 101 verso, en 102. dd. 25 September, 16 en 30 Oktober, 20 November en 9 en 18 December 1691.

Schape op de dijk van Bevershoek bij de Schenkeldijk op 's Gravendeel.

1.6. Bijtende honden

Op 18 Mei 1701 werd op 's Gravendeel een tienjarig meisje gebeten door twee honden.

Het betrof Jannetie Willems, kind van Willem Jans Harder, wonend aan de Schenkeldijk. De honden waren van Arij Cornelisz Neeff, ook wonende aan de Schenkeldijk.

Jannetie had 's morgens om negen uur haar vader, die ergens in de buurt op het land werkte, zijn eten gebracht. Tijdens het teruglopen naar huis werd ze aangevallen door de honden. Een van de honden sleepte Jannetie van boven op de dijk naar beneden. Gelukkig zagen de twee kinderen van de hondenbezitter het, en gelukkig luisterden de honden naar hen. Zij joegen de honden naar huis.

“... de lange winthont die thuijs hoort by Arij ... heeft geseten boven op het ... kint sijn lijff, en hetselve heeft gesleept boven van den dijck tot beneden, ... dat twee kinderen (van Arij) het ... kint van de honden hebben ontset, en de selve daervan (hebben) affgejaecht ...”

De volgende dag, 19 Mei, werden op verzoek van de hoge vierschaar van den lande van Strijen de verwondingen gezien en beschreven door de chirurgijns Pieter Douw, van Strijen, en Jan Geervlieth van 's Gravendeel. Het kind had een rafelige scheurwond aan de rechter zijde van het hoofd, plm 5 cm lang, en tot op het bot.

De wond werd door hen opgemeten en getekend, zodat ik op mijn beurt de wond kon opmeten op de tekening.

Hoe het verhaal is afgelopen vermeldde het verslag niet. Ik vond ook geen verslag van een proces. Waarschijnlijk zal de eigenaar van de honden, Arij Cornelisz Neeff, een schikking hebben getroffen met de familie van het gebeten meisje.

Bron.

Nationaal Archief, Den Haag, Rechterlijke Archieven in Zuid-Holland: Hoge Vierschaar land van Strijen (Vroeger genoemd “hooge vierschaer der heerlyckheijt van Strijen”), nummer toegang 3.03.08.184, inventarisnummer 12, dd. 19 Mei 1701. (Bladzijdennummering ontbreekt).

1.7. Gestraft door collega

Op 30 Maart 1702 stonden voor de hoge vierschaar in Strijen Moses Wessels, 34 jaar oud, geboren in Nijmegen, en Jan Willemsz, 23 jaar oud, geboren in Hamburg. Zij zouden wegens landloperij met diefstal worden gezeseld. Maar dat gebeurde niet door de scherprechter, maar elk door zijn collega-landloper. Moses Wessels werd door Jan Willemsz gezeseld, en Jan Willemsz werd op zijn beurt gezeseld door Moses Wessels.

“... maer dat sulcx den een den ander sal moeten doen ...”

De reden van dit vreemde vonnis staat er niet bij vermeld. Ik kwam verder nergens in de archieven tegen dat mensen werden veroordeeld om elkaar te geselen. Mogelijk was de scherprechter ziek?

Bron.

Nationaal Archief, Den Haag, Rechterlijke Archieven in Zuid-Holland: Hoge Vierschaar land van Strijen (Vroeger genoemd “hooge vierschaer der heerlyckheijt van Strijen”), nummer toegang 3.03.08.184, inventarisnummer 2, dd. 30 Maart 1702. (Bladzijdennummering ontbreekt).

1.8. De bonte hond

In Besoijen, in de Langstraat in Noord Brabant, woonden begin achttiende eeuw de gebroeders Simon, Cornelis en Hendrick Broershart. Simon was herbergier in het dorp. Zijn broer Cornelis was waarschijnlijk boer, en Hendrick was waarschijnlijk smid. Beiden woonden buiten het dorp. Kennelijk hadden ze een appeltje te schillen met hun broer Simon. Want op 23 Juni 1728 reed Cornelis ´s avonds te paard tot vóór de herberg. Hij was al dronken. Maar hij eiste bier, en sloeg met zijn pistool de bovenruiten boven de deur van de herberg kapot. Hij dreigde alles kapot te schieten als hij geen bier kreeg. “... en dat zy dat dagelijks van hem te wagten hadde ...” Maar broer Simon kende zijn broer, en de deur bleef dicht.

Op 30 Augustus 1728 kwam broer Hendrick ´s middags naar de herberg. Er zaten veel klanten want het was kermis in het dorp. Zonder aanleiding bedreigde Hendrick zijn broer Simon, en sloeg een aantal pinten en kannen kapot die in de keuken stonden. Kennelijk waren de stamgasten in de herberg op de hand van Simon, want zij werkten broer Hendrick met vereende krachten naar buiten. Dat wekte weer de woede van Hendrick, die daarna met hoefijzers naar zijn broer gooide, alle ruiten van de herberg insloeg, en met een bijltje inhakte op deur en kozijnen. Op 26 Juli 1728 stond broer Cornelis voor de hoge vierschaar van Zuid-Holland op het raadhuis van Dordrecht, en op 27 September 1728 eveneens broer Hendrick. Beide broers kregen ieder een boete van vijftig pond.

De broers heetten Broershart, maar deden hun naam geen eer aan. We weten de aanleiding van de vete niet.

Besoijen ligt in de Langstraat. Dit gebied behoorde vanouds tot het district van de Hoge vierschaar van Zuid-Holland. Immers, vóór de Sint

Elisabethsvloed was de Langstraat de zuidgrens van de Grote Zuid-Hollandse waard.

Bron.

Nationaal Archief, Den Haag, Rechterlijke Archieven in Zuid-Holland: Baljuw en Hoge Vierschaar van Zuid-Holland, 1574 –1811 (1813), nummer toegang 3.03.08.224, inventarisnummer 113, dd. 26 Juli 1728, fol. 17 verso en 18, en dd. 27 September 1728, fol. 21, 21 verso en 22.

1.9. Een raadsel

Op 13 Mei 1736 werd 's middags het volledig naakte lijk van een onbekend manspersoon aangetroffen in de wei aan de Schenkeldijk onder 's Gravendeel. Willem Korse Klijne, wonend aan de Schenkeldijk, deed de ontdekking. De volgende dag, op 14 Mei, werd daar op verzoek van de hoge vierschaar van den lande van Strijen het lijk geschouwd door een chirurgijn. *Het betrof het lijk van een man, "... naar gissinge omtrent de 30 jaren out, hebbende seer kort swart gekrult hair, en over het gevrigt van sijn rechter hant een litteeken ... van een sneede, alsmede op sijn linker hant eenige vlekken, even als offse gebrant waren ..."*

Meestal betrof het lijken van verdronken zeelui, maar dit lijk werd op het land gevonden. Het is duidelijk dat hier sprake moet zijn geweest van opzet. Immers, het lijk was door iemand uitgekleet, en het werd hiermee onherkenbaar gemaakt.

Maar het was geen inwoner van 's Gravendeel. Mogelijk betrof het een schepeling die slachtoffer was van een afrekening?

De identiteit van het slachtoffer is nooit vastgesteld.

Bron.

Nationaal Archief, Den Haag, Rechterlijke Archieven in Zuid-Holland: Hoge Vierschaar land van Strijen (Vroeger genoemd "hooge vierschaer der heerlyckheijt van Strijen"), nummer toegang 3.03.08.184, inventarisnummer 12, dd. 14 Mei 1736. (Bladzijdennummering ontbreekt).

1.10. Een feeks

Pieter Vernes was in 1786 timmerman op een scheepswerf in Dordrecht waar oorlogsschepen werden gebouwd. Hij was gehuwd met Maria Catharina van Hoorn, kortweg Kaatje genoemd. In 1786 werd op haar

verzoek haar man Pieter Vernes opgenomen in “het Stats Krankzinnigen Beterhuis” *, omdat hij vaak dronken zou zijn.

Op 26 September 1786 schreef advocaat Anthony Bax namens Jacob Vernes, broer van Pieter, een verzoekschrift aan het stadsbestuur. Hij stelde dat de opname onterecht was gebeurd. De rest van de familie was er niet in gekend. De opname was bij toeval aan hen bekend geworden. Broer Jacob was bovendien verrast. Onderbouwd met getuigenverklaringen stelde de advocaat dat Pieter door familie en burens nooit dronken was gezien en zich altijd bescheiden gedroeg. Maar dat zijn vrouw Kaatje vaak ruzie maakte, hem uitschold en hem sloeg, waarbij Pieter nooit iets terugdeed.

Dat zij volgens de burens “... *hem zeer kwaataardig en onbescheiden behandelde, met haar man te slaan, bekyven, te schelden ... waarby hy dan zei: “Kaatje, laat my met vreden ...”* Aldus de verklaring van de buurvrouwen, onder meer Neeltje van Diest, weduwe van Lammert Voorwijk.

Een andere buurvrouw, Maria de Visser, vrouw van Jan Frederik Prins, bood hem eens tijdens een gesprek bij hen thuis een glas bier aan. Kaatje kwam ongevraagd binnen met: “*Dronken donder, zit je hier; wiens gelag is dat? (wie betaalt dit?)*” Daarop het glas bier, ‘t geen van haar man daar stont, opnam, en zeide, “*dat sal ik eerst eens uitzuipen ...*” (En daarna) haar man agter by het hair vatte, en hem van zyn stoel rukte, en denzelve, nadat zy de deur open gemaakt hadde, de deur uitgesleept ...”

De advocaat meldde dat Kaatje inmiddels al het roerende bezit, “alle losse goederen” van haar man aan het verkopen was. Kennelijk werd daarmee ook zijn timmermansgereedschap bedoeld.

Het stadsbestuur was ook ná deze rapportage van getuigen er toch niet van overtuigd dat men een vergissing kon hebben begaan. In de kantlijn stond, op 30 November 1786 door de secretaris geschreven, dat men pas na een half jaar weer zou beoordelen.

Een onterechte opname in een psychiatrisch ziekenhuis met een onder curatele stelling? Zodat een familielid zich zonder pottenkijkers kon bezighouden met bezit en financiën? Dit was eveneens het schrikbeeld in later tijd. U ziet, er is niets nieuws onder de zon.

Bron.

Regionaal Archief Dordrecht. Oud Rechterlijk Archief Dordrecht. Gerecht van Dordrecht 1450 – 1811, nummer toegang 9, inventarisnummer 416 (nieuw 880), dd. 26 September 1786 (dossier bestaande uit slechts twee brieven).

* Het Leprooshuis in de Vriesestraat heette destijds “Stads Krankzinnigen en Beterhuis”. Het was het psychiatrisch ziekenhuis van de stad Dordrecht.

Een scheepstimmerwerf in Dordrecht.

1.11. Zeven maanden in voorarrest

In Mei 1791 had kruimeldiefje Arij Muijen in Papendrecht wat bonenstaken, eieren en lege flessen gejat. Bewezen was het nog niet, onderzoek en verhoor moesten nog plaatsvinden. In afwachting daarvan werd Arij naar Dordrecht gebracht en ingesloten in een cel op het stadhuis van Dordrecht. Want de baljuw van Papendrecht beschikte zelf niet over een cel. *

Op 3 Januari 1792 zat Arij daar nog steeds in voorarrest. Schout en schepenen van Dordrecht vroegen per brief aan de baljuw van Papendrecht of hij zijn klant zo langzamerhand niet eens kwam ophalen om hem te berechten. Want Arij had er immers recht op gevonnist te worden door zijn eigen rechter. Maar zij ontvingen als antwoord dat de baljuw van Papendrecht Arij niet wilde terughalen, dat deze het prima vond dat hij nog steeds in Dordrecht in de cel zat. Dat schoot het Gerecht van Dordrecht in het verkeerde keelgat, de schout van

Dordrecht antwoordde per brief dat, indien Arij Muijen niet binnen twee weken zou zijn opgehaald, zij hem zouden vrijlaten.

“... een termijn van veertien dagen ... binnen welke de gegijzelde door desselvs competente rechter zal moeten worden gereclameerd en overgenomen.”

Welnu, hij werd niet opgehaald, en is dan ook na twee weken vrijgelaten. Maar het verslag repte niet over het aanbieden van een verontschuldiging aan Arij Muijen.

Papendrecht, de Veerstoep in vroeger tijd.

Papendrecht had een eigen hoge vierschaar, wat betekent dat dit gerecht lijfstraf en celstraf mocht opleggen. De Heerlijkheid Papendrecht was recent door de stad Dordrecht aangekocht. Dus het was niet zo vreemd dat de baljuw van Papendrecht een arrestant in Dordrecht liet insluiten.

Maar zeven maanden wegens kruimeldiefstal zonder vonnis in de kou en het donker in een cel op de zolder van het raadhuis van Dordrecht. Een regent in Papendrecht die dacht dat hij dat in 1792 kon maken. Geen wonder dat de Fransen in 1795 als bevrijders werden binnengehaald met de leus “Vrijheid, gelijkheid, en broederschap.”

Bron.

Regionaal Archief Dordrecht. Oud Rechterlijk Archief Dordrecht. Gerecht van Dordrecht 1450 – 1811, nummer toegang 9, inventarisnummer 162 (nieuw 212), dd. 3 Januari 1792. (Geen bladzijdennummering).

1.12. Deftige zwendel

We zullen de boef Pieter Roubaix noemen.

Het begon er mee dat in Februari 1770 “een zeker vreemdeling, Baron van Wassenberg tot Falkenstein”, die zich later noemde “le chevalier Pierre Francois Joseph de Roubaix de Laer”, vanwege schulden in Dordrecht in gijzeling werd gezet. (1,2).

In verhoren vermeldde de man dat hij ook bekend stond onder de gewone naam Pieter Roubaix, afkomstig uit Vlaanderen. De vader van Pieter woonde in Brussel, en zijn broer in Gent. Zijn vader zou als edelman in dienst geweest zijn “bij den Keyser te Weenen”, en naderhand “by den vorst van Lichtenstein”. De boef vertelde dat hij door zijn grootvader in zijn jeugd in een klooster was geplaatst. Pas toen grootvader overleed zou hij weer zijn vrijgekomen. Hij had tevoren ook enige tijd in Kleef gewoond onder de naam “Baron d’Escandeuve de Fumal”. Hij woonde daar samen met “de weduwe Salicati, van eene fatsoenlijke familie uijt Antwerpen.”

Er gingen van het Gerecht van Dordrecht brieven uit met een verzoek om nadere informatie naar een aantal andere steden, aan de magistraten van Antwerpen, Rotterdam, Haarlem en Kleef, en aan de hoge raad van adel te Brussel.

Elisabeth Aaberts, huisvrouw van Martinus Rom, herbergier in “t Schilt van Turnhout” te Antwerpen, kwam waarschijnlijk na de brief aan Antwerpen klagen dat de gearresteerde boef Isabella, de dochter van de herbergier had verleid, zodat die met hem mee was gegaan, en samen met haar tante, juffrouw Halleman, met de noorderzon vertrokken was. Daarna had de herbergier uit Haarlem een brief van de boef ontvangen, ongetwijfeld met een vraag om geldelijke ondersteuning van Isabella. Gelukkig werd Isabella Mei 1770 door de briefwisseling met Haarlem weer opgespoord, “welke verkosen heeft weder by haar vader naar Antwerpen te gaan”. Ze zou onder de hoede van haar stiefmoeder Elisabeth weer naar Antwerpen terug reizen.

Op 18 Juni volgde het antwoord uit Kleef. Daar had in 1767 gewoond het echtbaar Baron d’Escandeuve de Fumal, en Baronesse de Weinand. Samen met drie kinderen, plus “een moor” als bediende.

Zij “voerden een *brilliant*e levenswyse”, en vertrokken met de noorderzon met achterlating van een grote schuld. Of ja, eigenlijk hadden ze geen schulden gemaakt, maar luitenant Haumann, een bemiddeld man, gaf hen vijfduizend goudstukken als lening, een voorschot, op een grote

erfenis die het echtpaar naar eigen zeggen in Den Haag te wachten zou staan. Was het zwendel? Schout en schepenen van Kleef spraken van *“een schandelyk banquerout, maar geen criminele feiten.”*

Op een dag waren de baron en barones uit Kleef dus met de noorderzon vertrokken, met achterlating van de drie kinderen. Zodat het stadsbestuur van Kleef gedwongen was om de drie kinderen te onderhouden “uit de armen middelen” van de kerk. Totdat er op een dag uit Holland een brief kwam met het verzoek om de kinderen na te zenden naar een opgegeven adres “ergens tussen Delft en Den Haag”. Dit gebeurde. Waarna er niets meer van het echtpaar werd vernomen. De magistraten van Kleef, inmiddels nieuwsgierig geworden, hadden naar aanleiding van dit alles al wat navraag gedaan. Pieter Roubaix zou “een verlopen Roomse priester” zijn. Tevoren had dit echtpaar Fumal – Weinand ook al in Venlo gelogeed, en in logement de Gouden Leeuw in Den Haag. Men hoopte dat er ergens ooit nog iets van alle verdwenen geld zou terugkomen.

De boef had “een copie autenticque” van het bewijs dat de familie van adel zou zijn, waarvan het origineel zou berusten bij zijn broer in Gent. Was dit document bedrog? Dan diende hij als boef te worden bestraft. Maar schout en schepenen van Dordrecht waren er wat huiverig voor om iemand van adel aan te pakken. Bedenk dat in de pruijktijd de adel nog juridische voorrechten had. Het Gerecht van Dordrecht had dan ook per brief in Mei 1770 aan de hoge raad van adel van het hof van Brussel gevraagd of de gegijzelde boef mogelijk van adel kon zijn. In antwoord op die vraag ontving het Gerecht van Dordrecht een gezegelde brief dd. 6 Juni 1770, *“van Andreas Franciscus Josephus Saerens, Raad van haere Keyserlyke ende conincklyken Majesteyt de coninginne van Hongarien ende Bohemian, bedienende den staet van eersten Heraut der wapenen geseyt t Gulden Vliese in dese haere Nederlanden ende Bourgondien ...”* Deze verklaarde dat Petrus Franciscus Josephus de Roubaix, noch zijn vader en broers in “de Camere Heraldique deser Nederlanden” stonden ingeschreven als nakomelingen van de adellijke familie van de Roubaix (ooit het huis van Bretagne).” Dus ook dit was door Pieter Roubaix verzonnen.

Het verhaal ritselt van leugens en verzonnen adellijke namen. Deftige zwendel? Men kan bewondering hebben voor zwendel waarbij zelfs magistraten opmerkten “... een schandelyk banquerout, maar geen criminele feiten.”

Dit verhaal laat goed zien wat het gevolg is van een bemoeilijkte onderlinge communicatie van overheden. Immers, internet en telefoon bestonden nog niet, men was aangewezen op communicatie door middel van brieven. Welnu, als het een boef ergens te heet onder de voeten

werd, dan verhuisde je toch gewoon? Zolang je ergens “logeerde” was het niet verplicht om een acte van indemniteit te overleggen. Hoe zat het toch met die eerbare weduwe Barones de Salicati, later ook genoemd Barones de Weinand, met haar drie kinderen? Pieter Roubaix vermeldde dat zij met de kinderen in Parijs had gewoond onder de naam “la Baronna de Fumal”. Welnu, daar waren schout en schepenen van Dordrecht ingetrapt, want zij vroegen per brief aan de ambassadeur in Parijs, de heer Lestevenon van Berkenrode, om de weduwe en kinderen daar op te sporen. Dat lukte kennelijk niet. “La Baronna de Fumal” deed mij eerder denken aan een wasvrouw in Rijswijk die wel zin had in een avontuurtje. Op 17 Mei 1770 was Pierre Roubaix vanwege zijn schulden in een cel op de zolder van het stadhuis “in stricte gijzeling” gebracht. Op 7 Juni 1770 stelde de hoofdofficier (schout) na een verhoor aan het Gerecht van Dordrecht voor om af te zien van “een criminele procedure”. Dus Pierre Roubaix is niet gefolterd, gegeseld of gebrandmerkt. (2). Hoe het de boef verder vergaan is, is mij (nog) niet bekend.

Bronnen.

1. Regionaal Archief Dordrecht. Oud Rechterlijk Archief Dordrecht. Gerecht van Dordrecht 1450 – 1811, nummer toegang 9, inventarisnummer 163 (nieuw 219), dd. 20 Februari, 17 en 25 Mei, en 9 en 18 Juni 1770. Briefwisselingen met de hoge raad van adel in Brussel en met de steden Kleef, Rotterdam en Haarlem. Het boek bevat gekopieerde brieven. (Geen bladzijden nummering).
2. RAD ORA Dordrecht, Gerecht van Dordrecht, toegang 9, inventarisnummer 174 (nieuw 231), dd. 17 Mei en 7 Juni 1770, fol. 55 verso en 56 verso.

2. Het gezag

Een van de zwaarden, gebruikt door de scherprechter van Dordrecht.

2.1. Wees duidelijk

In 1450 had de baljuw van de hoge vierschaar van Zuid-Holland een knecht, Adryaen Ghijsbrechtsoen. Zijn taak was om verdachten te arresteren. Maar hij was niet recht door zee, hij zei het de arrestant niet meteen duidelijk aan waar het op stond. Met als gevolg dat hij zich in de nesten werkte.

Hij had opdracht om Gheraet Winter te arresteren en mee te brengen. Het moet ergens even buiten de stad zijn geweest, het dorp werd niet genoemd.

Gheraet vroeg hem wat hij kwam doen. Moest hij hem arresteren? Adryaen zei van niet, hij kwam als vriend. En zou het hem bevolen worden, dan zou hij eerst waarschuwen dat hij hem zou komen arresteren. Dus zaten ze samen een biertje te drinken. Gheraet klaagde dat hij in de stad Dordrecht geen recht kon krijgen, de schepenen waren vooringenomen. Onverwacht greep Adryaen toen Gheraet beet om hem te arresteren, maar Gheraet rukte zich los, pakte een piek en later een knots, waarmee hij Adryaen afweerde en naar hem sloeg.

“Ende kort daerna greep Adryaen na Gheraet om hem te vangen ... Doe ontruckede hem Gheraet uut Adriaens handen en nam een pieck ende zwenckte die dat scarpste voer, ende hielt die voert huys daer Adryaen inne was. Ende seyde met veel onstandeliken woerden ende schaemtelic: Boeff, coemt nu uut om my te vangen. Sodat Adryaen mit

schaemte uut comen most. Ende doe Adryaen uut quam nam Gheraet een kuyse, en sloech na hem ...”

Daarna kwam Adryaen onverrichterzake terug in de stad, waar een vriendje van Gheraet Winter, Jongh Willem Keyser, hem op de Appelmarkt een bloedneus sloeg. Met de vraag of hij vond dat hij het recht had om zo slinks te handelen.

“... so quam Jongh Willem Keyser op die Appelmarct sonder woerde of wederwoerde, ende sloech hem voer naze ende mondt dat hy bloede, ende vraechde hem off hy recht gedaen hadde ...”

Als mensen zoals politieagenten in functie naar iemand thuis toegaan, dan behoren ze ook nu nog duidelijk te zijn over de reden van hun komst. Dit is ook onder boeven onderling een goed gebruik. Men kan zich dan ook de woede van Gheraet en Willem wel voorstellen toen Adryaen als overheidsfunctionaris zich niet aan die beleefdheidsregel hield.

Adryaen had zijn dag niet.

Bron.

Regionaal Archief Dordrecht. Oud Rechterlijk Archief Dordrecht. Gerecht van Dordrecht 1450 – 1811, nummer toegang 9, inventarisnummer 166 (nieuw 222), dd. 1 April 1450. fol. 1.

* Kuyse (kuse, frans: cortois) = knots, knuppel, slagwapen.

2.2. De Graaf kwam

Onze graaf Philips de goede (graaf van Holland 1433 – 1467), hertog van Bourgondië, wist door diplomatie een groot rijk bijeen te sprokkelen. Hij voerde een centraal gezag in met centraal overleg, “de staten generaal”. Dit college kwam voor het eerst bijeen in 1464 in Brugge. Graaf Philips hanteerde een Bourgondische levensstijl, hield van pracht en praal en van genieten. Bekend is het feest in Brugge waarbij voor alle burgers een fontein wijn spoot. Hij is driemaal gehuwd geweest, en had daarnaast bovendien dertig maîtresses plus achttien officieel erkende bastaardkinderen die hij goed vooruit hielp in het maatschappelijke leven. Hij was bij de burgers geliefd, waarschijnlijk omdat hij niet hield van oorlog voeren. Hij hield ervan om de steden in zijn gebieden te bezoeken, was dus veel op reis.

In Oktober 1456 kwam graaf Philips de goede in Dordrecht op bezoek.(1). Hij kwam op werkbezoek, zogezegd. De graaf zou ´s avonds komen. Schout en schepenen hadden de burgers verzocht om bij wijze van welkom als feestverlichting brandende kaarsen in bakken voor hun huizen te zetten.

Dat verzoek schoot een zekere Jan van Dam in het verkeerde keelgat. Hij zette bij wijze van spot in plaats van kaarsen in potten lege talkmaten (potten voor het afmeten van vloeibaar vet) voor zijn huis. Welnu, het niet opvolgen van het verzoek werd hoog opgenomen. Op 19 Oktober 1456 stond Jan van Dam dan ook voor het Gerecht van de stad. *“Omdat hij des avonts doen men geboden had backen voirde huysen te setten mit karssen inder toecomste van mynen genadigen Heer van burgoendie die inder nacht quam / tot sinre eren ende die strate te verlichten / (in plaats daarvan) talcmaten voiden huysen uutgestalt heeft ... in spot ende in schymp ...”*

Er was dus ook in de middeleeuwen sprake van feestverlichting bij belangrijke gebeurtenissen. Jan van Dam deed niet mee met de feestelijkheden ter ere van de graaf. Zou hij in later tijd een republikein genoemd worden?

Hoe een bezoek van de graaf er in feite aan toeging wordt beschreven in een briefwisseling tussen stadsbestuur van Dordrecht en de secretaris van de graaf.(2).

Het stadsbestuur van Dordrecht had aan de secretaris van de graaf, Jan Wandele, gevraagd om de graaf uit te nodigen naar Dordrecht te komen, en hen te waarschuwen als de graaf zou komen, zodat men die, bij wijze van welkom, tijdig tegemoet kon varen.

Jan Wandele, secretaris van den heer van Bourgondië en van de graaf van Charolais*, meldde dan ook per brief aan de magistraten (schout, schepenen en burgemeesters) van Dordrecht dat zijn heer vrijdag aanstaande zou vertrekken uit Mechelen om via Antwerpen en Zeeland naar Gorinchem te reizen.

Bronnen.

1. Regionaal Archief Dordrecht. Oud Rechterlijk Archief Dordrecht. Gerecht van Dordrecht 1450 – 1811, nummer toegang 9, inventarisnummer 166 (nieuw 222), dd. 19 Oktober 1456, fol. 10.
2. RAD. ORA Dordrecht. Gerecht van Dordrecht 1450 – 1811, nummer toegang 1, inventarisnummer 2, dd. Kopie van een brief, Fol. 149. De brief is niet gedateerd. Hij moet geschreven zijn tussen 1451 en 1480 omdat Jan Wandele in deze periode secretaris was van Philips de goede en Karel de stoute, hertogen van Bourgondië, zowel als van de graven van Charolais. Charolais was een graafschap in Bourgondië, nu Frankrijk, één van de door Philips de goede bijeengevoegde gebieden. Dus de brief werd mogelijk geschreven tijdens het bewind van Philips de goede van Bourgondië.

2.3. Weigering van zijn plicht als poorter

In vroeger dagen hadden alle inwoners van steden de plicht om als poorter bij toerbeurt mee te helpen bij de ordehandhaving in hun stad. Er werd 's nachts "gewaakt", door de stad gepatrouilleerd onder leiding van een hoofdman. Men deed volgens rooster dienst. (2)

Anthonis Gillisz weigerde in Mei 1460 zijn dienst te doen. Hij schold de hoofdman uit, weigerde een boete te betalen, en schold later eveneens de deken van zijn gilde uit toen deze naar zijn huis kwam om met hem te praten.

"Anthonis Gillisz.

*Omdat hij des nachts / dair hij op siin waeckhuys gheboden ware te waken / ende vermaent wart aldair te gaen in siin waeck / by den hoeftman van der waeck / dair niet en heeft willen gaen / ende doe die hoeftman die boete eyschede / gaff hy den hoeftman zeer quade leelike woirden / seggende "Ic geve die duvel mit u te doene / ende gy en sult gheen boete van my hebben / all sout my myn lyff costen / ende alsoe ghij dat vallend evell * toe hebben / ...".*

... Nu dan die dekens van synen gilde ... voir siin doir quamen om recht te doen (zei Anthonis tegen hen) "Syt ghy soe koen / dat ghy (aan de hoofdman) die boete gheeft, ghy en sultse nyemmermeer van mi weder crigen" / ... ende sprack vele meer ontstandelike woirden tegens den hoeftman ende deken ... ende vloecte die wakers ..."

Daar werden schout en schepenen van het Gerecht van Dordrecht natuurlijk niet vrolijk van. Anthonis werd veroordeeld tot het leveren van vijf rijen stenen voor een deel van de stadsmuur, of het betalen van een boete van zeventwintig goudstukken. Bovendien werd hem de toegang tot de vergaderingen van zijn gilde ontzegd, en hij mocht nooit meer diensten als poorter in de stad uitvoeren.

"So sall hy ... mimmermeer ... ghesworen dienst van der stede comen. Noch nyemmermeer in enige vergadering vant gilde / Ende sall vant t'stede behouff doen maken 5 roeden mueren dair men hem die wysen sall, off d'voir betalen XXVII burgondische schilden."

Het waken gebeurde door leden van de gilden. Twee wakers bevonden zich in de toren van het stadhuis. Ze moesten op mogelijke brand letten, en bliezen ieder uur over de stad "een liedeken" op een klaroen (trompet). Er moesten bovendien acht mannen, twee per wijk, ieder uur met een klepper in de hand plus een lantaarn door de wijken van de stad patrouilleren. Daarbij werd dan het uur omgeroepen bij iedere straat. 's Avonds riepen ze bovendien bij bedtijd: *"Meysken, laet u vrier offt boelken uyt ..."* (Meisje, laat je vrijer of minnaar vertrekken). Zij mochten ook verdachten van diefstal of anderszins voor ondervraging meenemen. (2).

Anthonis was onredelijk dwars, hij zal wel dronken zijn geweest toen hij weigerde zijn afgesproken dienst te doen. Maar weigeren van deelname aan de burgerwacht werd een poorter kennelijk zwaar aangerekend.

Bron.

1. Regionaal Archief Dordrecht. Oud Rechterlijk Archief Dordrecht. Gerecht van Dordrecht 1450 – 1811, nummer toegang 9, inventarisnummer 166 (nieuw 222), fol. 43 verso, Mei 1460.

2. J.A.Fruin. De oudste rechten der stad Dordrecht, eerste deel. 1882. Keurboek uit 1401, fol. 21, “Der stede wakers.” En Fol. 148 – 153. dd. 23 Maart 1551. “Ordonnantie ende keure gemaect ... om te hebben goede toesicht voordien brant, dieven ende onraet ...”

* “Het vallende evell” was een tenwoordig nog steeds niet goed begrepen ziekte, mogelijk een gevolg van het eten van door giftige schimmel bedorven rogge. Er ontstond een bewegingsonrust, mogelijk met toevallen. In de vijftiende en zestiende eeuw kwam het in West Europa epidemisch voor. Men wenste het elkaar toe bij wijze van vloek, zoals in moderne tijd iemand voor “klerelijer” of “tyfusjong” wordt gescholden.

2.4. Het hinderen van de wakers.

Op 29 April 1461 stonden er drie vrienden voor het Gerecht van Dordrecht. Ze waren tevoren op een nacht op straat ballorig en waarschijnlijk dronken geweest.

Hank Spillmaker en Neell Visscher waren, toen de wakers hun ronde maakten, het huis van de wakers binnengegaan, en hadden een bank vernield, waarna zij die in het vuur wilden gooien.

Dreysken die slenaer* had de hele voorraad turf in het huis van de wakers van de stad op het vuur gegooid, zodat de wakers ´s nachts, tussen hun verplichte ronden door de stad, bij gebrek aan verdere voorraad turf in de kou zaten.

De vrienden hadden er niets te zoeken. Ze moesten alle drie als boete elk twee last stenen leveren voor de stadsmuur.

“Tegen Dreysken die slenaer, omdat hij op den salen ghecomen is dair hij gheen waker en was / ende lede so veell turffs met willen an tvuyr / dat die wakers gheen turff vinden en souden / ...”

Tegen Hank Spillmaker en Neell Visscher, omdat sij een bank bij nacht ende ontijde van den luden daer ghebroken hebben / ende dair mede op ... sale inder waeck ghecomen / ende hebben int vier willen werpen / ...”

Bron.

Regionaal Archief Dordrecht. Oud Rechterlijk Archief Dordrecht. Gerecht van Dordrecht 1450 – 1811, nummer toegang 9, inventarisnummer 166 (nieuw 222), dd. 29 April 1461, fol. 48.

Beeldje van een waker van een stad.

2.5. Wapens in de middeleeuwen

Er waren in vroeger tijd veel ruzies die met messteken werden beslecht. Het vormde aanleiding tot het in het jaar 1332 verbieden van het dragen van messen binnen de stad (1). Maar kennelijk was het nodig om in latere aanvullingen de vele soorten mogelijke wapens expliciet te benoemen. In 1401 en 1433 voegde het stadsbestuur nog de volgende zaken aan het verbod toe.

(2) “In den eersten so zijn verboden alle manieren van wapenen te dragen, als kniven, rutingen (dolk, lang mes), bazelaers (“baselier” = een lang dolkmes), scharpoorde messen (dolkmes), fanzoenen (zeer scherpe tweesnijdende degens), ende corte zwaerden na maniere van basellaers ... uutgheset ... den baeliu van Zuuthollant ende zijn ghewaerde knapen, den rechter van Dordrecht ende zijn ghewaerde knapen, schepenen ende raedt ...”

(3) “... en zullen poorters ... gheen onhoessche wapen draghen, ... met kniven, dollen (mokerhamer of knots), rutingen, wappers (zweep met loden kogeltjes), brandereelen (leren riem met ijzeren bal), baselaers, scharpoordemessen, fanzoenen, ...”

(4) “Ende wie mit eenen pryem worde begrepen ... die salmen met den priem doer die hant steken; ...”

(5) “Oeck so zijn verboden alle wapenen te draghen, als dgenssen (“jense” of “gense” = een soort sabel), ghehackelde staven mit scharpen taelzen (ijzeren punten), ende alle onhoessche messen, die doerden rinck gaen; ...” .

“Gehackelde staven mit scharpen taelzen.”

Hier volgt een verhaal over overdreven dienstijver (6).

Het verhaal speelde in Dordrecht in de winter van 1465. Achter de stadsmuur woonden mensen in huizen die aan de stadsmuur waren vastgebouwd. Zij hadden in tijd van oorlog de taak om uit te kijken naar vijanden die over de muur wilden klimmen. Eén van die mensen was “Danckaert Claesz van de muer”. Tijdens een ronde van de stadswakers had hij de hoofdman en wakers gewond met een piek. Hij dacht dat zij vijanden waren die over de muur naar binnen waren geklommen, en meende dat hij zich teweer moest stellen.

“Tegen Danckaert Claesz van de muer. ... Had ene pieck ende wonde daer mede op vasten tegens die hooftman ende wakers / ende hy seyde hy hadde gemeynt dattet siin weerzaeck ghehadt hebben ... hy had een bloet lang mess.” (= een uit de schede getrokken lang mes).

Het werd hem niet in dank afgenomen. Vooral niet dat hij zonder waarschuwing met een piek liep te zwaaien en mensen had verwond. Het was immers geen oorlog. Binnen Dordrecht mochten er in vreedestijd sinds 1332 immers geen messen meer worden gedragen, maar ook

geen andere wapens zoals een piek (1, 2, 3, 4, 5). Danckaert moest tien last stenen voor de stadsmuur leveren.

Literatuur.

1. Jacob Vander Eyck. "Corte Beschrijvinghe mitsgaders Hantvesten, Costumen ende Ordonnantien vanden lande van Zuyt-Hollandt". By Nicolaes Vincentsz van Spierincxhouck, Dordrecht 1628. Fol. 126.

"Hantveste van grave Willem, Dat niemant gheen knyven noch messen draghen en sal, binnen Dordrecht. (Alleen overheidsdienaren mochten dat. Zoals) "... onsen Bailliou van Zuydt-Hollandt ende onsen Schoute van Dordrecht ende haren gewaerde boden ..." Gegheven inden Hage op St. Pieters-dagh, ingaende Ougste int jaer ons Heere Duysent drie hondert ende twee en dertigh."

Fruin J.A. De oudste rechten der stad Dordrecht en van het Baljuwschap van ZuidHolland. Uitgave 1882, Nijhoff, 's Gravenhage.

Eerste deel.

Fol. 77, dd. 6 Juli 1401. Van deze datum zijn:

2. fol. 12, art 24, "Van wapenen ende datter toebehoort."
3. Fol. 13, art. 25, "Van onhoessche wapen."
4. Fol. 13. art 26, "Van verboden wapen."

Tweede deel.

5. Fol. 234, onbekende datum, maar in het jaar 1433. "Van onhoessche wapen."

6. Regionaal Archief Dordrecht. Oud Rechterlijk Archief Dordrecht. Gerecht van Dordrecht 1450 – 1811, nummer toegang 9, inventarisnummer 166 (nieuw 222), dd. 5 December 1465, fol. 70.

2.6. Protest tegen de overheid

Op 27 Juni 1468 stond de schout op het punt om zijn handtekening te zetten onder een aantal vonnissen. Maar Cornelis van Bezoyen stond er dreigend bij met een bijltje onder zijn arm, en zei tegen de schout: "Dat zou ik maar niet doen als ik u was". De schout vroeg nog even secuur na: "Verbiedt u dat?" "Jawel, ik verbied u het document te ondertekenen en bezegelen" was het antwoord. De reden van het meningsverschil staat er helaas niet bij.

"Cornelis van Bezoyen seyde totten schout aldair / ende hy had een byltgen onder sinen arm. Gy en woude die cedula vanden uitsprake niet bezegelt hebben / Doe seyde die schout verbiet gij 't mij dan / Doe seyde Cornelis / Ja ic verbiedet u / te bezegelen."

Op 16 Augustus 1471 was er een openbare rechtsdag. Kort tevoren was er een man na vonnis opgehangen, en nu stond daar Boell Jans, zijn weduwe, te schelden. "Ik ben even goed als uw moeder was, en zeker

niet minder waard dan de schepenen van het Gerecht ... U hebt mijn man laten ophangen, maar er zijn nog genoeg boeven hier over ... Ik kan er twee of drie opdracht geven om u te laten neersteken ...”

“In der sake van den wive ende van sine suspensh. ... Boell Jans (riep) Ghy habt minen man doen hangen. Satt boeve ... is noch hier ... Ic bin alsoe goet als uwe moeder was ende alle dat garecht dat u aengaet ... Ic hebber twee off drie die u uwe vell sal steken geven sullen ...”

Hoe een en ander is afgelopen vermeldden deze verhalen niet. Cornelis van Bezoyen was waarschijnlijk een van de schepenen van het gerecht. Waarschijnlijk werd het door de vingers gezien dat een van de schepenen met een dreigement bezwaar maakte tegen een formulering in het officiële verslag van een rechtszitting. Tegenwoordig kunnen notulen van een vergadering op de volgende vergadering nog op verzoek worden gewijzigd. En dat leidt maar zelden tot dreigementen. Familie van een gevonniste en bestrafte man die verhaal komt halen? Het is een verhaal van alle tijden.

Bron.

Regionaal Archief Dordrecht. Oud Rechterlijk Archief Dordrecht. Gerecht van Dordrecht 1450 – 1811, nummer toegang 9, inventarisnummer 166 (nieuw 222), 27 Juni 1468, fol. 84, en dd. 16 Aug 1471, fol. 104 verso.

2.7. Kleine geschenken geven was toegestaan

In het jaar 1572, het jaar van de geuzen en de eerste vrije statenvergadering, toen de Noordelijke Nederlanden zich afscheidden van het Spaanse rijk, probeerden de vertegenwoordigers van alle vrije steden in Den Haag ook de bezem te halen door ambtelijke corruptie. Een in 1572 aangenomen verordening verbood het aannemen van steekpenningen en geschenken.

Als reactie daarop schreven schout en schepenen van Dordrecht aan de Staten van Holland een brief. Zij vroegen daarin of een uitzondering kon worden gemaakt voor kleine geschenken en recepties.

Want, stelde het stadsbestuur van Dordrecht, het aanbieden en aannemen van aangeboden kleine geschenken, en het aanbieden van wijn en wat lekkere hapjes aan belangrijke gasten moest toch zeker worden gerekend tot de representatieve voorrechten en verplichtingen, waardoor juist goed overleg werd gestimuleerd. Zij vroegen of ze daarmee mochten doorgaan.

“alsoe ... dat zij nijet en zouden moegen nemen ... van cleender waerden als hasen, conijnen, visschen, haringen en diergelijcke, een flessche wijns, ect ...

(en belangrijke bestuurders die onze stad bezoeken) ... *tot vereeringe vandien te beschencken met wat wijnen, zalmen, ende haringen, als wesende tgene datte Dordrecht best is krijgen, ... daer de stad zyn gewoonlijck hem den wijn te schencken ... Twelck dickwils oirsake is dat men compt mette voirschreven heeren in communicatie van zaecken, groetelicx dienende tot voorderinge van (het overleg waar de vertegenwoordiger voor komt).*”

Met andere woorden, het cadeau krijgen van een konijn of een flesje wijn, en het geven van een receptie met wijn en lekkere hapjes moest toch kunnen. Deze discussie is van alle tijden. Ook nu is de vraag vaak waar het besteden van geld aan representatieve verplichtingen ophoudt en corruptie begint.

Bron.

Regionaal Archief Dordrecht. Oud Rechterlijk Archief Dordrecht. Gerecht van Dordrecht 1450 – 1811, nummer toegang 9, inventarisnummer 167A (nieuw 221), brief zonder datum, maar geschreven in het jaar 1572.

2.8. Cornelis van Beveren verdronken

De heer Cornelis van Beveren, inwoner van Dordrecht, ambachtsheer van de Lint, 26 jaar oud, hield kennelijk van zeilen. Hij verdronk op 19 Juli 1685 doordat hij in het Hollands diep uit zijn schuit viel tijdens een terugreis van de Klundert naar Dordrecht. Zijn lijk werd pas op 30 Juli opgevist door de zoon van de veerman van Numansdorp op Willemstad, bij het Lisegors. (1)

Het ontzag voor de overledene, zoon van een invloedrijke Dordtse magistraat, was dermate groot dat de assistent van de baljuw * van de hoge vierschaer der heerlyckheijt van Strijen, Pieter Cloens, op dat moment geen uitwendige lijkschouw durfde te doen, zoals daar te doen wel gebruikelijk was. Alleen de kap die het gezicht bedekte werd verwijderd om identificatie mogelijk te maken.

“... leggende in een schuijt aende kaeij van Numansdorp, in sijn volle habijt. ... Daar is van sijn lichaem niet ondeckt als sijn aengesicht, hetwelck onsichtbaer was. ... daer is oock op versoeck van de stadhouders ... niet ondersocht wat gelt off ander goet inde sacken of elders anders stack.”*

Het was bij deze hoge vierschaar gebruikelijk dat de schepenen zelf een lichaam van iemand die verdronken was inspecteerden, om daarna te verklaren dat het lijk “gaef ende ongeschendt” was. Dat gebeurde hier

niet, duidelijk uit ontzag omdat de overledene iemand was uit een belangrijke magistratenfamilie.

Volgens Matthys Balen (2) betrof het Kornelis de Bevere, Heeren Korneliszoon, heer van de Grote en Kleine Lint (buurtschappen onder Zwijndrecht), geboren in Dordrecht, die leefde van 1658 tot 1685. Hij was in 1680 gehuwd met Anthonia Cools. Het echtpaar had geen kinderen. Hij werd hij op 31 Juli 1685, 26 jaar oud, in Dordrecht begraven. Hij was een zoon van Kornelis de Bevere (1634 – 1689), baljuw van de hoge vierschaar van Zuid-Holland, muntmeester, oudraad en schepen, en lid van de raad van veertig van Dordrecht. Hij was een kleinzoon van Kornelis de Bevere die in 1635 door koning Lodewijk de dertiende van Frankrijk in de adelstand werd verheven.

Links het familiewapen van de Bevere: Met de Franse lelie, verwijzend naar het feit dat grootvader Kornelis de Bevere in 1635 door de Franse koning Lodewijk de dertiende werd geridderd.

Bronnen.

1. Nationaal Archief, Den Haag, Rechterlijke Archieven in Zuid-Holland: Hoge Vierschaar land van Strijen (Vroeger genoemd "hooge vierschaer der heerlyckheit van Strijen"), nummer toegang 3.03.08.184, inventarisnummer 12, dd. 30 Juli 1685. (Bladzijdennummering ontbreekt).

2. Matthys Balen. “Beschrijving van Dordrecht”, vierde boeck, uitgave Simon Onder de Linde, Dordrecht, 1677. Fol. 965, 966, en 972. De familiegegevens van Kornelis de Bevere.

* Nicolaes van der Dussen was op dat moment baljuw van de hoge vierschaar van den lande van Strijen, en Pieter Cloens, een der schepenen, was “stadhouder”, de plaatsvervanger van de baljuw als die niet aanwezig kon zijn.

2.9. Sergeant maakt ruzie met schout

Het gebeurde op 5 Februari 1694. Jacob Eljert, sergeant onder kapitein Kettij van het garnizoen in Brugge, was vanuit Engeland op terugreis naar Brugge met zestien nieuw aangeworven Schotse soldaten. Ze waren met de pakketboot overgevaren naar Hellevoetsluis, en na het land van Putten en de Hoeksewaard doorgetrokken te zijn was daarna het plan om bij de Buitensluis * met de veerpont over te varen naar Willemstad, op weg naar Brugge. Maar de veerman van de Buitensluis weigerde de groep over te zetten omdat Jacob het veergeld niet kon betalen. Daarop vroeg Jacob de schout van de Buitensluis om “kwartier voor een nacht” met een “biljet”, een schriftelijke verklaring waarop de schout later zijn geld van de kapitein toegestuurd zou krijgen. Maar de schout had kennelijk slechte zin, want hij weigerde dit, en dreigde op Jacob met een pistool te schieten als hij niet snel zou maken dat hij wegkwam. Dus schoot Jacob tegen de schout uit zijn slof met de dreigende opmerking dat hij óók een pistool had.

Jacob had het niet zo bedoeld, hij was nogal dronken, naar hij later toegaf voor de hoge vierschaar, want onderweg was er zwaar bier en jenever gedronken.

“... dat hij sulcx noch niet soude hebben geseijt, maer dat hij droncken was, ende dat hy onderwegh ... swaer bier hadde gedroncken en jenever.”

Goed. Dat was bedreiging van een overheidsdienaar. Jacob werd dus op 5 Februari opgesloten in de cel van het stadhuis van Strijen. Nadat hij er vier dagen over had kunnen nadenken en vier nachtjes over had geslapen verzocht hij, inmiddels gekalmeerd, aan de Hoge vierschaar om hem weer snel los te laten omdat anders zijn soldaten zich mogelijk zouden “verlopen” met ongemak voor de bewoners tot gevolg. Baljuw en schepenen zagen daar het redelijke van in, en lieten hem op 9 Februari 1694 vrij.

Nederland wordt na eeuwen pas nu weer geconfronteerd met het actief werven van soldaten voor dienst in het leger van een vreemde mogendheid, in ons geval van het rebellenleger in Syrië. In vroeger tijd

was “ronselaar” een vak als ieder ander vak. En ronselen was een internationaal gebeuren.

Bron.

Nationaal Archief, Den Haag, Rechterlijke Archieven in Zuid-Holland: Hoge Vierschaar land van Strijen (Vroeger genoemd “hooge vierschaer der heerlyckheit van Strijen”), nummer toegang 3.03.08.184, inventarisnummer 2, fol. 111 en 111 verso, dd. 9 Februari 1694.

* De Buitensluis was een gehucht bij Numansdorp

2.10. Diefstal van de grafelijkheid

Op 26 Juli 1695 stonden vier dieven voor “de Hooge vierschaer der heerlyckheit van Strijen” omdat ze met behulp van hun schuiten gepote wilgentenen en wilgentenen uit zinkstukken hadden gestolen van allerlei dammen aan de rivier, onder andere van de dam “van de grafelijkheid” waarop het vuurbaken stond.

Het waren de broers Matthijs en Anthonis Mol, Arijen Pieters Stooker en Willem Arijens Romeijn alias Willem van Buell.

Omdat zij “... staken ..., en ander greephout, soo als ordinaris tot het maecken van dammen, dycken en rijsbermen gebruyckt wert, met haer schuijten wegh te halen ende op haere solders ... te brengen om te verbranden. ... contrarye daer aen de conservatie van dijcken ... volgens de placcaten vanden lande ten hooghsten straffbaer, ...”

Wij zouden nu zeggen dat de werkzaamheden van het Waterschap en van Rijkswaterstaat gevaar liepen. Immers, zinkstukken lagen er niet voor niets. De veiligheid van dijken was ook toen een verantwoordelijkheid van de overheid, destijds ondergebracht bij “de grafelijke domeinen”, nu geheten de Nassause Domeinraad.

Het vergrijp werd gelijkgesteld aan bijvoorbeeld het turfgraven dicht onder een dijk in de oude tijd, waardoor de dijk werd verzwakt. Wie de veiligheid van de dijken in gevaar bracht, kreeg te doen met strenge wetgeving, ooit vastgelegd in uitgevaardigde placcaten.

Het viertal werd dan ook levenslang verbannen “uijt den lande van Stryen, Putten en de Beyerlanden.”

Er bestond dus ook toen al een “vuurbaken”, een nachtelijk lichtsignaal waarop schepen zich konden oriënteren. Het wordt uit het verhaal niet duidelijk waar dit vuurbaken zich bevonden heeft. Waarschijnlijk aan het Hollands Diep.

Bron.

Nationaal Archief, Den Haag, Rechterlijke Archieven in Zuid-Holland: Hoge Vierschaar land van Strijen (Vroeger genoemd “hooge vierschaer der heerlyckheijt van Strijen”), nummer toegang 3.03.08.184, inventarisnummer 2, fol. 125 verso, dd. 26 Juli 1695.

2.11. Roken verboden

Het was in Maart 1726 door hoog rivierwater watersnood in de Alblasserwaard en de Krimpenerwaard. De polders stonden onder water. De boeren hadden zoveel mogelijk van hun voorraden gered en die op de dijken neergelegd. De dijken lagen dan ook vol hooi, stro, riet- en takkenbossen. Het was een zeer brandbare voorraad. Het was dan ook door de hoge vierschaar van Zuid-Holland verboden om op de dijk, in de buurt van die voorraden, tabak te roken. Op 21 Maart 1726 was ene Pieter Ariense in Alblasserdam op een erf aan de dijk bezig met vlas te drogen, terwijl hij rookte. Dat zag Cornelis Pijl, de secretaris van Alblasserdam. Cornelis sprak Pieter daarop aan, merkte op dat “het rooken van toeback” verboden was, waarop Pieter hem uitschold. De volgende dag spraken de schout, Leendert Pijl, en schepenen Arij Jacobse 't Hoen, daar eveneens Pieter op aan. Waarom had hij de secretaris uitgescholden? Toen was de maat vol voor Pieter. Hij vond het verbod onzin, en schold op het bestuur van zijn dorp.

*“... jae, dat heb ik gedaen, ende ik seg het nog, gijlieden regeert als een deel gecken, en je bent maer een honsvot, je meent het geheele dorp te dwingen, maer ick geeff den bruij van je *, gy sult mij niet dwingen, en ik sal rooken bij het droog riet, en het uw laten aensien.”*

Dat was niet slim van Pieter. Want het betrof geen verbod van schout en schepenen van het eigen dorp, maar een verordening van de hoge vierschaar van Zuid-Holland. Hij werd dan ook bij vonnis in de cel gezet, “te werden geleyt te waeter ende brood.”

Later mocht hij procederen.

Kennelijk voelde Pieter zich in zijn rechten ingeperkt (“gy sult mij niet dwingen”), maar hij had niet door dat het geen verzoek van schout en schepenen van zijn eigen dorp betrof, maar een bevel van de hoge vierschaar van Zuid-Holland.

De hoge vierschaar deed niet alleen aan rechtszaken en waarheidsvinding, maar had ook als taak verordeningen te maken bij calamiteiten zoals pest en watersnood. En de vonnissen van de hoge vierschaar bij overtredingen van deze verordeningen waren niet mals.

Bron.

Nationaal Archief, Den Haag, Rechterlijke Archieven in Zuid-Holland:
Baljuw en Hoge Vierschaar van Zuid-Holland, 1574 –1811 (1813),
nummer toegang 3.03.08.224, inventarisnummer 112, dd. 1 April 1726.
fol. 113 en 113 verso.

* ick geeff den bruij van je = ik heb er maling aan

2.12. Ruzie met de heemraad

Op 16 December 1726 stond voor de Hoge vierschaar van Zuid-Holland een boer, Cornelis Flore Hertogh, wonend onder Sliedrecht.

Op zaterdag 30 November 1726 deden de heemraden van het ambacht van Sliedrecht een jaarlijkse schouw (onderzoek) van dijken, sloten en kades. Zo schouwden zij ook samen met de boer het zandpad en de kaden langs de Hogendijck. Dat gedeelte had Cornelis ooit beloofd om te verzorgen. Er waren mankementen, en hem werd dan ook aangezegd die te repareren.

Dat advies viel niet goed. Cornelis begon te schelden. Hij weigerde de opgedragen werkzaamheden te verrichten. Daarvoor zou hij wel worden

beboet, begreep hij, maar in dat geval zou hij niet betalen, maar hij zou hen liever een schop onder hun gat geven.

(Hij begon hen) *“... seer schandaleus, ende qvalyck te bejegenen, maer daerenboven met alle insolentie verder by te voegen dat liever als ... de boete daer toe staende te betalen, (hen) onder het gad te sullen schoppen ...”*

Welnu, dat was teveel voor de heemraden. Ze lieten nadrukkelijk vastleggen dat “... de Heemraden synde in hare functie tot het besorgen van het gemeen welwesen ...” werden beledigd.

De boer mocht procederen. De boete zal niet mis zijn geweest.

Wat tegenwoordig door kantonniers in dienst van Rijkswaterstaat aan reparatiewerkzaamheden wordt uitgevoerd aan dijken en vaarten werd vroeger op aanwijzingen van de heemraden (het polderbestuur) als een soort corvee gratis uitgevoerd door de boer bij wie dat stuk dijk of vaart behoorde.

Het was niet slim om heemraden te beledigen. Immers, ook opdrachten die heemraden in hun functie als heemraad gaven vielen onder de verantwoordelijkheid van de hoge vierschaar van Zuid-Holland. Dus kwamen overtreders niet voor schout en schepenen van hun eigen dorp (“de lage vierschaar”), maar zij werden rechtstreeks voor de hoge vierschaar gedaagd.

Bron.

Nationaal Archief, Den Haag, Rechterlijke Archieven in Zuid-Holland: Baljuw en Hoge Vierschaar van Zuid-Holland, 1574 –1811 (1813), nummer toegang 3.03.08.224, inventarisnummer 112, dd. 16 December 1726, fol. 153 verso.

2.13. Onthoofde Hoeksgezinde magistraten

Op 5 November 1478 werd in de map ingekomen brieven van de stad Dordrecht vermeld dat onze stadsgenoten Adriaan Jansz, schout, en meester Anthonis Dirks van Bemont (Beaumont) als afgevaardigden van de stad Dordrecht samen met andere gedeputeerden in Den Haag een accord gesloten hadden met de tegenpartij (die niet nader werd omschreven).

Er onder staat:

“Beide eerste genoemden werden den 2 Augustus 1481 te ´s Gravenhage onthoofd, als (de) partij der Hoeksgezinden toegedaan.”

Er dreigde kennelijk na het overlijden van onze landheer Karel de Stoute in 1477 weer een burgeroorlog, een opleving van de Hoekse en

Kabeljauwse twisten. Hoe hanteerde men een politiek probleem in de middeleeuwen? Onthoofding was kennelijk in die tijd nog een geaccepteerde methode om met tegenstanders om te gaan.

Bron.

Regionaal Archief Dordrecht. Oud Rechterlijk Archief Dordrecht. Gerecht van Dordrecht 1450 – 1811, nummer toegang 1, inventarisnummer 2, dd. 5 Nov 1478, fol. 112. Brief nummer 45.

Een executie door een scherprechter, tekening uit 1585.

2.14. Een onruststoker

Cornelis van der Been, schoenmaker, was in 1438 aanwezig geweest bij een conflict tussen een Engelse koopman en een poorter van Dordrecht. De schepenen van Dordrecht bemiddelden (“een seggen en scheidinge”). Daar had hij hardop de schepenen van willekeur en vriendjespolitiek beschuldigd.

“... daer hij seijde: Ic sye wel hoe dat hier gaet. Die men helpen wil die help men / waer dit ander luden gheschyet, men soude hem wel beter recht doen.”

Op 9 October 1438 stond hij voor het Gerecht van Dordrecht, en werd veroordeeld tot het leveren van 25 last stenen (bestemd voor de stadsmuur). *“Omdat hi aldus op dat recht gesproken heeft ... so sal hij god ter eer ende ... ter stede behoeff, ...”*

Mocht het hem niet lukken om de enorme partij stenen op tijd te leveren, dan zou hij verbannen zijn totdat hij aan zijn borg zijn schuld zou hebben betaald. Want zijn borg, Herman Kappelic die bontwerker zou dan het

bedrag van zestig pond moeten betalen. Welnu, zo gebeurde het, want de stenen hadden uiterlijk kerstavond geleverd moeten zijn, en dat was niet het geval.

Op 19 Mei 1462, dus na een ballingschap van bijna vijftientig jaar, stond Cornelis van der Been weer voor het Gerecht, Hij kwam uit vrije wil, en kreeg toestemming om voor het stadsbestuur te mogen verschijnen. “Dese heeft gracy in ghezwoe dienst ende vergaderinge te mogen comen.” Hij voldeed zijn schuld van zestig pond aan zijn borg, Herman Kappellic die bontwerker.

Er werd zwaar getild aan stemmingmakerij. Je kon dus niet hardop denken dat het stadsbestuur corrupt was zonder dat dit gevolgen had. Wat een verschil met onze “vrije meningsuiting”.

Bron.

Regionaal Archief Dordrecht. Oud Rechterlijk Archief Dordrecht. Gerecht van Dordrecht 1450 – 1811, nummer toegang 1, klepboek inventarisnummer 6, dd. 9 October 1438 en 19, 23 en 28 Mei 1462. (Geen bladzijdennummering).

3. Het geloof

“Mijn uur is in uw hand.”

Zonnewijzer in de muur van de oude kerk in Strijen.

3.1. Een waarzegger in 1456

In de tijd van graaf Philips de goede, op 19 Oktober 1456, stond voor het Gerecht van Dordrecht Remijs Wesselsz die sacdrager * Hij deed aan waarzeggen en handlezen.

“... van dat hem vermetende wairsager te siin, ende den luden mit inder hant te sien, ende anders wair heefft willen seggen van heymeliken saken ...”

Hij moest voor straf in linnen gekleed in de processie van de Grote kerk vóór het kruis meelopen.

“so sall hij dairvan gode te eren ... sonnedage naestcomende in een pair linnen cleden voir de crucen vander prosessien gaen.”

Waarzeggen en toekomst voorspellen door handlezen waren door de kerk verboden. In de middeleeuwen waren religieus en wereldlijk recht

nog één pot nat. Het meelopen in een processie werd als straf door de schout opgelegd.

Bron.

Regionaal Archief Dordrecht. Oud Rechterlijk Archief Dordrecht. Gerecht van Dordrecht 1450 – 1811, nummer toegang 9, inventarisnummer 166 (nieuw 222), dd. 19 Oktober 1456, fol.10 verso.

J.A.Fruin. De oude rechten der stad Dordrecht en van het baljuwschap van Zuidholland. Uitgave 1882, Nyhoff Den Haag. Deel 1, p.306. Deze verwijst naar RAD, toegang 1, klepboek nummer 3, fol.100, waar hetzelfde verhaal in andere woorden nog eens werd vermeld.

* Sacdrager = zakkendrager, lader en lossen van schepen.

3.2. Een corrupte pastoor

Een betrapte monnik samen met zijn prostituee in het schandblok.

In Juli 1465 klaagden parochianen bij de hoge vierschaar van Zuid-Holland over heer Jan, de pastoor van Sliedrecht. Hij had geld geëist van familie en vrienden voordat hij op hun verzoek het heilig oliesel, het sacrament voor de stervenden, zou gaan toedienen aan een arme vrouw. Zó snel konden de andere arme vrouwen het geld niet bijeenbrengen. De vrouw was gestorven zonder bediend te zijn. De pastoor verweerde zich met de mededeling dat zijn koster niet thuis was, zodat hij er zonder hulp op uit had gemoeten. Maar de vrienden van de vrouw zeiden dat er een andere goede man in plaats van de koster had kunnen helpen.

“Heer Jan pastoer van Slydrecht heeft vanden armen luyden / gelt willen hebben eer hy een arm wyfken olyen woude ... die ander vrouwen mosten t gelt betalen ... ende hy liet dat wyf sonder sacrament sterven. ... (hij) en woude mitten sacerment niet comen om dat sine coster van huys was, hoe well dat daer een ander goed man was die in sine costers stede mede gaen woude.”

Het verhaal toont aan dat Hollanders al in die tijd behoorlijk ascetisch waren. Corrupt optreden van geestelijken werd niet onvoorwaardelijk geduld. Als men het te bar vond werd er zelfs geklaagd bij de hoge vierschaar van Zuid-Holland.

Bron.

Regionaal Archief Dordrecht. Oud Rechterlijk Archief Dordrecht. Gerecht van Dordrecht 1450 – 1811, nummer toegang 9, inventarisnummer 166 (nieuw 222), dd. 23 Juli 1465, fol. 68 verso.

3.3. Een scherprechter met een geweten.

In 1533 veroverden een groep fanatieke wederdopers de stad Münster in Duitsland om er “het nieuwe Jeruzalem” te vestigen. Ze verjoegen de bisschop. Evenwel werd de stad later door de bisschop weer terugveroverd, geholpen door de landheer, keizer Karel de vijfde. Daarna had in het gehele gebied van keizer Karel een ketterjacht plaats. Alle wederdopers die men vinden kon werden als “kettters” over de kling gejaagd. Ook alle vreedzaam levende doopsgezinden, hoewel die met het geweld van Münster niets van doen hadden gehad.

Welnu, in Dordrecht was in het jaar 1535 werkzaam scherprechter (beul) Willem van Cranendonck. Nadat hij zeven doopsgezinden had geëxecuteerd en er drie op de pijnbank tot een bekentenis had gedwongen, weigerde hij op een gegeven moment nog doopsgezinden te martelen en executeren, waarschijnlijk uit mededogen met de stakkers.

“... welligt geroerd door de onverschrokkene en lydzame wijze, waarmede deze eerste afwijkers van de Roomsche kerk den dood tegemoet traden ...”

Maar het stadsbestuur nam dat niet. Schout en schepenen vroegen zich af of hij mogelijk in het geniep zelf een wederdoper was geworden. Dus werd de beul uit Haarlem, meester Foy, “Jan van Haerlem”, gevraagd om het werk te komen afmaken, en om ook zijn collega Willem van Cranendonck onder scherp examen (marteling) te vragen of hij een ketter was. Onder tortuur legde Willem inderdaad een bekentenis af, waarna ook hij door meester Foy werd geëxecuteerd.

*“It. bet. Mr. Foy die scherprechter, van dat hi daegs na Sinte Pietersdagh * drie anebaptisten by justicie metten Swaerden geexecuteerd heeft ... Noch betaelt Jan van Haerlem (meester Foy) scerpenrechter 11 rijnse guldens en 2 stuivers van eene Examen ghedaen aan Mr. Willem scerpe-rechter deser stede, en noch drie goude guldens van denselve mr. Willem te Executeren.”*

Dit verhaal is voor het nageslacht bewaard gebleven omdat de stadsrekening moest kloppen, uitgaven moesten worden verantwoord. Er diende te worden aangetoond dat het overheidsgeld niet over de balk werd gesmeten.

Zou de geest van meester Willem sindsdien als spook zonder hoofd ´s nachts klagend rondgaan in de binnenstad van Dordrecht?

Bron.

Regionaal Archief Dordrecht. Oud Rechterlijk Archief Dordrecht. Gerecht van Dordrecht 1450 – 1811, nummer toegang 489, inventarisnummer 71.255, J.Smits Jzn. en G.D.J.Schotel. Beschrijving der stad Dordrecht. Blussé en van Braam, 1844, Dordrecht. Deel 2, De oude stadsregering. Fol. 63. Tresorier rekening anno 1535.

* Sinte Pietersdach = 29 Juni.

Op de dag na sint Pietersdag vonden volgens traditie veel rechtszaken plaats.

3.4. Een vrome dief

Geertie Pieters Munter, 26 jaar oud, geboren in Sint Anthoniepolder, stond op 21 Februari 1724 voor de hoge vierschaar van den lande van Strijen. Ze had bijbeltjes gestolen.

In de zomer van 1723 was ze in Westmaas op bezoek bij Willempie Wevers. Toen die even niet keek nam ze een bijbeltje met zilveren beslag van de kast, en nam het mee. Vier dagen later verkocht ze het in Dordrecht bij een zilversmid bij de Karnemelk-poort voor zeven en een halve gulden. Maar Willempie kwam verhaal halen. Ze beschuldigde Geertie ervan het bijbeltje meegenomen te hebben. Geertie haalde daarop het bijbeltje weer terug bij de zilversmid en gaf het terug aan Willempie.

In diezelfde zomer bezocht ze evenzo bij Maasdam een zekere Jannigje. Kennelijk werkte ze daar als huishoudelijke hulp, want Jannigje ging even uit, terwijl Geertie er in huis bleef. Toen Jannigje weg was stal Geertie ook daar een bijbeltje met zilveren slotje. Bovendien stal ze vijf hoofddoeken met gesteven kappen (“keuvels”) die hoorden bij de

klededracht destijds. Toen ze hiermee het huis uit liep werd het ontdekt door buren, die het haar af namen.

Geertie was wat verbaasd, verweerde zich met dat ze nooit had gestolen. *“ze seid noijt ymand anders een duyt te hebben te kort gedaan, off ontvremt”*. Waarop de baljuw, verbaasd, vroeg wat ze dan nú had gedaan, was dat soms geen diefstal?

Het vonnis, uitgesproken op 29 Februari 1724, was dat ze een uur aan de kaak moest staan, in het schandblok, op het schavot. (“te staan een geheel uur aande kaak alhier”), en vervolgens voor twaalf jaren werd verbannen uit het gebied van de hoge vierschaar van den lande van Strijen.

Zelf beleefde ze de diefstal dus niet als diefstal. Een vrome dief. Het deed me denken aan de diefstal van bijbels uit hotelkamers die “de Gideons” daar gratis neerleggen bij wijze van evangelisatie. Heus, het komt voor.

Bron.

Nationaal Archief, Den Haag, Rechterlijke Archieven in Zuid-Holland: Hoge Vierschaar land van Strijen (Vroeger genoemd “hooge vierschaer der heerlyckheijt van Strijen”), nummer toegang 3.03.08.184, inventarisnummer boek 3, dd. 21 en 29 Februari 1724. (Bladzijdennummering ontbreekt).

3.5. Zondagsheiliging

Na het jaar 1721 werd er aan het vierde gebod, dat je op zondag niet mocht werken, ineens weer streng de hand gehouden. Het leverde een aantal veroordelingen op voor de Hoge vierschaar van Zuid-Holland. Op 18 September 1724 stond voor de hoge vierschaar Willem Gues, inwoner van Raamsdonk, omdat hij zonder dat het nodig was op een zondag hooi had geoogst in zijn eigen weiland. Dat heette “de ontheiliging van de zondag”.

“... omdat hy sig niet en heeft ontsien op eygen autoriteijt ... met het hoijen in desselfs wijlanden, ... den opgemelten sontag te onthyligen.”

Hij kreeg een boete van vijftwintig pond.

Op 20 November 1724 stond Wikkert Willemsse Levering, uit Heerjansdam, voor de hoge vierschaar. Op zondag 15 Oktober haalde hij vóór en gedurende de kerkdienst zijn vlasoogst binnen. Dat wilde zeggen dat zijn voerman, Paulus Ariense Ruijter, met paard en wagen langs de kerk van Heerjansdam reed, en daarna dichtbij de kerk de vlasschoven in het huis van Wikkert binnenbracht. Op dat moment preekte daar in de kerk dominee Vrolijkhart van de Lind ** als

gastpredikant. Vanwege het lawaai kwam hij de preekstoel af en liep de straat op om te protesteren. Maar hij werd er door de voerman en mensen van het dorp die er op af kwamen “bespot en beschimpt”. Het werd een olopje, *“soodat hij ... sig met moeijte uijt dit gedrang heeft moeten redden ...”*

Het betrof een oude keur (ordonnantie, wet) van de Hoge Vierschaar van Zuid-Holland, die op 18 December 1721 eigenlijk opnieuw werd ingevoerd en aangepast aan de moderne tijd. “Volgens het 1. en 3. articul van de ordonnantie by desen hove, tegens het ontheyligen van de sondagen gemaniert ...”

Men krijgt de indruk dat er rond 1720 een aantal scherpslijpers in besturen zaten die de puntjes op de “i” probeerden te zetten. Die strenge regels ineens weer handhaafden waarvan de bevolking in het geheel niet was gediend. Evenzo werd in 1730 de ordonnantie tegen homoseksuele relaties van kracht, met een heksenjacht op homoseksuelen als gevolg. *

Bron.

Nationaal Archief, Den Haag, Rechterlijke Archieven in Zuid-Holland: Baljuw en Hoge Vierschaar van Zuid-Holland, 1574 –1811 (1813), nummer toegang 3.03.08.224, inventarisnummer 112, fol. 6, dd. 18 September 1724, en fol. 22 en 22 verso, dd. 20 November 1724.

* Het vaderlandse geschiedenisboek. Uitgave vijfde druk Nationaal Archief Den Haag 2009. Fol. 164. “1730 Sodomietenprocessen in heel Nederland.”

** De buurtschap De Grote Lindt, iets ten zuiden van Zwijndrecht aan de Oude Maas.

3.6. Mest keren op kerst

Op donderdag 25 December 1727, eerste kerstdag, werd er in Giessendam tijdens de kerkdienst, zoals destijds gebruikelijk, heilig avondmaal gehouden.

De meeste kerkgangers moesten voorbij de mesthoop lopen van boer Jan Couwenhoven om bij de kerk te komen. Die was juist op dat moment bezig zijn mesthoop met een riek om te leggen. Dat pikten de kerkgangers niet.

Men vond het *“... een schandaal ... een vuylaerdige intentie ... tot weringe van den godsdienst op sodanige daegen.”*

Boer Jan Couwenhoven stond op 5 Januari 1728 voor de hoge vierschaar van Zuid-Holland op in het stadhuis in Dordrecht, en hij kreeg vijftientig pond boete.

Er bestond een verordening, nog uit de middeleeuwen, dat er op zondagen, heiligendagen, biddagen en vastendagen niet mocht worden gewerkt. Het begrip “heiligendagen” was een relict uit de tijd van vóór de reformatie. Maar kennelijk viel kerstfeest daar toch onder. Immers, het

was geen zondag. Omstreeks 1720 werd er kennelijk ineens weer streng de hand aan deze bepaling gehouden want er werden rond die tijd nogal wat mensen voor een dergelijk delict beboet.

Bron.

Nationaal Archief, Den Haag, Rechterlijke Archieven in Zuid-Holland: Baljuw en Hoge Vierschaar van Zuid-Holland, 1574 –1811 (1813), nummer toegang 3.03.08.224, inventarisnummer 113, dd. 5 Januari 1728, fol. 1 en 1 verso.

3.7. Kerkeradsruzie

De ruzie werd per brief, gedateerd 29 Juni 1767, gerapporteerd aan Gerard de Bevere, baljuw van de Hooge vierschaer der heerlyckheit van

Strijen. De brief was ondertekend door Bastiaan Sneukelaar, Gysbert de Deugt, en Leendert Vermaas.

Het voorval had plaats op maandag 8 Juni in de namiddag in de consistorie van de kerk van het dorp Strijen. De kerkeraad was er in vergadering bijeen om de diaconie armenrekening over het jaar 1765 te behandelen. Aanwezig waren Leendert Leendertse Tak, die als rendant verantwoording van de rekening moest doen. Voorts Cornelis Batenburgh, Teunis van der Leeuw, Pieter Lemmen, Teunis van Neutegem, Leendert Jabaij en Pieter Francee. Er ontstond ruzie.

De kerkeraadskamer (consistorie) naast de kerk in Strijen.

“Datter onder de leede van den kerkeraad eenige verschille waaren over het doen der reekening, dat de dominee Theodorus Bijnholt vraagde aan de bovengenoemde personen: “Moet dat soo, en soo niet syn” ... tgeen alles met quaadaardigheijt toeging. Waarop den affgetreden ouderling, sijnde Jan van Vliet, seijde “Ik ga bij mynheer de schout, en sal sien, off sodanigh tumult niet kan gestuijt werden”. En willende uyt de consistorie gaan, is door bovengemelde persoonen tegengehouden, dog eyndelyk riepen (die): “Laat van Vliet maar gaan, die heeft geen geld (denoterende tgeld van de armereekeningh). Maar Tak salder niet uyt, die moet hier blijven ...” Kleppende met den vuijst op de tafel ... “Wij willen Tak niet loslaten, off hij moet eerst sijn geld overgeven.” Tak zei

dat hij naar buiten moest om te wateren, maar dat vonden de kerkeraadleden een smoesje.

“Waarop de dominee aan Tak vraagde, “Wilt gij uw geld overgeven off niet, het heeft lang genoeg geduurt, off anders moet gij tekenen, dat gij het niet geven wilt ...”

Waarop de hele club Tak sarde met “Tak kan nouw geen geld geven, sijn affgod is weg.” (denoterende daar mede Jan van Vliet). Waarop den ouderling Blauw seijde “Tak, ik souw myn geld maar tellen, gij kunt daar geen quaad aan, en (Tak) is doen aan het tellen van zyn geld gegaan ...”

Het ging er ruig aan toe. Dominee vroeg of het echt met zoveel ruzie gepaard moest gaan, en ouderling van Vliet vroeg zich hardop af of de schout er niet bij gehaald moest worden. Aan mensen werd geweigerd naar buiten te gaan, er werd met de vuist op tafel geslagen. Kortom, het ging ergens over.

Vergeet niet dat kerkeraden destijds naast polderbesturen de eerste besturen waren waar het min of meer democratisch toeging. Er zaten vaak ook arme mensen in. Een kerkeradsruzie kan gezien worden als een creatief proces. Op zijn minst leerden de leden van een kerkenraad goed onderhandelen.

Uit dergelijke ruzies zullen vaak nieuwe gezichtspunten ontstaan zijn. Het is geen toeval dat veel zorginstellingen (gezinszorg, bejaardenzorg, wijkverpleging, verzorgingshuizen, verpleeghuizen) in vroeger tijd zijn opgestart door kerkeraden.

Bron.

Nationaal Archief, Den Haag, Rechterlijke Archieven in Zuid-Holland: Hoge Vierschaar land van Strijen (Vroeger genoemd “hooge vierschaer der heerlyckheijt van Strijen”), nummer toegang 3.03.08.184, inventarisnummer 29 (losse verzameling papieren), dd. 29 Juni 1767.

4. Zorg voor anderen

Verzorgen is van alle tijden.

4.1. Waar heb ik dat aan verdiend?

Het gebeurde in de tijd van graaf Philips de goede van Bourgondië. De secretaris van het Gerecht van Dordrecht beschreef in zijn kladboek op 28 Februari 1458 een discussie tussen de poorters Jan Pinck en Dirck Cleiszoon.

Jan Pinck, een man die op bedevaart naar Brugge wilde gaan, kwam bij zijn vriend of zakenrelatie wat geld lenen. Dirck Cleiszoon, handelaar of koopman op de Nieuwbrug, had het geld niet op dat moment, en vroeg dan ook of Jan de volgende dag wilde terugkomen, dan kon Dirck eerst met zijn vrouw overleggen. Maar Jan wilde de volgende morgen vroeg vertrekken. Hij kon ook niet wachten tot Dirck volgens afspraak eerst met een leverancier of een klant had gepraat. Jan was kennelijk wanhopig, want hij verweet Dirck daarop dat hij kennelijk het geld gewoon niet wilde geven, en vroeg waaraan hij het had verdiend dat Dirck hem niet wat wilde geven. Immers, de ouders van Jan waren destijds wel goed genoeg geweest om Dirck bij hen te laten logeren. Dirck bleek hem al eerder geld te hebben gegeven, maar hij had het op dat moment echt niet. Daarop dreigde Jan zijn vriend te vervloeken met een eed op het

heilig kruis dat hij met zijn mes sneed in hout, waarschijnlijk van de deurpost.

*“Dirc Cleisz getuycht by sinen eedt dat Jan Pinck tot hem gecomen is opte Nyewbrug, ende seide “Dirck, ic moet een bedevrert doen in heiligen bloede * ende ic hebb gebreck (aan) gelts. Ghij moet nu wat te baten comen.” Doe andwoerde Dirc “beidt wat tot morgen en ic sall mitten wive spreken, ende sien dat wij u wat te baten gheven.” Doe seide hij (Jan) weder “Ic en mach so lang niet beiden, ic moet morgen vroegh vaeren.” Andwoirde Dirc doe weder “Beidt dan een luttell tot thans toe, ic heb hier wat van coopmanscappen te spreken dair mi wat meer belancx an leit, dat moet ic eerst doen.”*

*Doe seide Jan Pinck “Ja, soe sye ic well dat ghy mi niet gheven en wilt, en seide voirt mit onstandelike woirden ** “Ic ben om allen will verderfft, ende ic sall u weder verderven van lijff ende van guet die ic can ende mach”, ende toech sijn broetmess uut ende sneet een cruys ende custe dat, ende swoer bi dat cruys ende bij goides cruyse: “Ic sall noch mijn foeij *** aen je besetten eer ic vaer.” Ende volchde Dirc daerop na vier off 5 reysen wair hy voir ging.*

(Een getuige bevestigde dit gesprek bovendien:) “Dan seide hij (Jan) weer “Hebben mijn ouders dat op u verdient dair ghij in hare huys plaecht te slapen.” Andwoirde dan dat sijn ouders niet dan guet op verdient en had, ende hy bedancktese, mair hy en had hem op dese tijt niet te gheven ...

Doe schiet Jan mit quaden woerden all mompelende van hem ... “.

Wijnhaven met de oude Nieuwbrug

Jan zou op bedevaart gaan naar de kapel van het heilig bloed in Brugge*. Dat was een in die tijd gebruikelijke bedevaart. Het is een bijna woordelijk verslag van een emotionele Middeleeuwse discussie. Kennelijk was een eed op een in het hout van de deurpost gesneden kruis een gewoonte in die tijd. Er werd door Jan een vervloeking uitgesproken. In die tijd werd in de kracht daarvan ernstig geloofd. Hoe het verhaal is afgelopen wordt niet vermeld. Evenmin staat er vermeld wat de functie van dit verslag was.

Bron.

Regionaal Archief Dordrecht. Oud Rechterlijk Archief Dordrecht. Gerecht van Dordrecht 1450 – 1811, nummer toegang 9, inventarisnummer 166 (nieuw 222), Fol. 31 verso, dd. 28 Februari 1458.

* Een bedevaart “ten heiligen bloede”: Brugge was een in de middeleeuwen beroemde bedevaartplaats. In Brugge was de dubbelkapel “van het heilig bloed en van de heilige Basilius op de Brug”. Het is nog steeds een bedevaartplaats.

** Onstandelijke woerden = “scheldwoorden”, schelden.

*** Foeij = vervloeking.

4.2. Samen uit samen thuis

Het gebeurde in Dordrecht in het jaar 1464. Raalse Pier en zijn knecht hadden ruzie met Willem Ariaensz, en gooiden hem met stenen. Ze raakten hem waarschijnlijk per ongeluk té goed aan zijn hoofd, want hij viel neer en bleef bewusteloos liggen. Ze droegen hem daarna naar zijn huis.

“Raalse Pier ende sine knecht hadden steen / ende worpen Willem Ariaensz dat hy ter aerde viel ende bleef leggen. En doen sy hem gheworpen hadden dan quamen sy ende namense op ende leydenen thuys.”

Samen uit, samen thuis, moeten ze hebben gedacht. Brave poorters in de stad die zich altijd weer vernieuwt.

Bron.

Regionaal Archief Dordrecht. Oud Rechterlijk Archief Dordrecht. Gerecht van Dordrecht 1450 – 1811, nummer toegang 9, inventarisnummer 166 (nieuw 222), dd. 29 November 1464. fol. 66.

4.3. Mantelzorg

Soldaat in de zeventiende eeuw.

Celia Pieters, 50 jaar oud, geboren in Schotland, stond vanwege bedelen op 12 Mei 1688 voor de hoge vierschaar van den lande van Strijen.

Celia was weduwe van een soldaat die in 's Hertogenbosch gelegerd was geweest. Nu haar man was overleden, keerde zij naar Schotland terug, samen met haar geestelijk gehandicapte zus Lena Kortij. "... omme haer suster die simpel is weder na Schotlant over te voeren." Celia was met Lena vanuit 's Hertogenbosch op weg naar vrienden in Den Briel, om vanuit Den Briel naar Schotland over te steken.

Ook Lena werd ondervraagd, maar die begreep zichtbaar niet eens wat werd gevraagd. De hoge vierschaar werd er beroerd van. De zusters werden onder bedreiging weggejaagd.

"Lena Kortij, de suster van Celia Pieters, en gevraecht synde, weet overmits haer simpelheijt niets te seggen, derhalve alle beijde op den 12den dito ontslagen onder bedreijginge van niet weder hier te comen."

Celia was mantelzorger, zouden we nu zeggen. De kostwinner was weggefallen. Hun verdere leven in Schotland zal ook niet luxe zijn geweest.

Celia en Lena hadden alleen gebedeld, niet gestolen of bedreigd.

Opvallend is dat vanaf het jaar 1676 bedelaars die niet hadden gestolen of bedreigd door de hoge vierschaar van den lande van Strijen niet meer werden geseseld en verbannen, maar werden weggestuurd met de waarschuwing voortaan niet meer te bedelen. Dat heet nu “voortschrijdend inzicht.”

Bron.

Nationaal Archief, Den Haag, Rechterlijke Archieven in Zuid-Holland: Hoge Vierschaar land van Strijen (Vroeger genoemd “hooge vierschaer der heerlyckheit van Strijen”), nummer toegang 3.03.08.184, inventarisnummer 2, fol. 91, dd. 12 Mei 1688.

4.4. Hij “paste niet op.”

Anthonij van der Plas, 20 jaar oud, eigenlijk nog een adolescent, miste duidelijk de stevige hand van zijn vader. Hij was wees.

Hij was niet in het gareel te houden. Zijn stiefvader Johannes van Diest, en zijn twee voogden, Anthonij Verhelt en Lambert Dirckse van Bree, allen poorters van Dordrecht, vroegen op 30 Juli 1698 aan het Gerecht van Dordrecht of de knul in verzekerde bewaring kon worden gesteld totdat hij op een schip richting “Suriname ofte na de Oost off Westindien” kon worden gestuurd. Het verzoek werd overigens door het Gerecht van Dordrecht afgewezen.

Stiefvader en voogden klaagden dat zij hem *“dagelijcx sien vervallen en uytspatten, tot allerlei ondeugd en ongeregelt leven.”*

Anthonij was bij drie bazen in de leer gedaan, bij een garentwijnder en twee bakkers, maar *“... was niet gesint tot wercken, en ongehoorsaam, en onagtsaam in ´tgene hem ... is gelast; dat hy in plaats van de calanten te bedienen, deselve soodanige misnoeginge heeft gegeven, ... dat hy (de winkelier) door denselven ... veelle calanten van sijne winckel is quijtgeraackt. ... dat (Anthonij), des avonts veeltijts laat ´thuijs is gecomen, beschoncken en onbequaam, ten elff, twaelff, en oock wel een uijre des snagts. ... Dat sij geen deugt ... (in hem) hebben gevonden, maar dat hy genegen is geweest tot allerlei fieltereij en ondeugt. En dat hy altyd liever by ondeugent geselschap en bedelaars liep, als bij gereguleerde off burgerlijcke menschen. ... (Dat hij) langen tyd aande wind met quaat geselschap heeft geloopen, soodanig dat de kleederen die men ´t elckens nieuw hadde gemaakt, weg ... waren, en sulcx ´t elckens naackt en berooijt wederom gecomen is ...”*

Bij de drie bazen waar hij in de leer was geweest was hij zo lui dat hij de klanten wegjoeg. Hij zoop, was een nachtbraker, kwam regelmatig berooid en min of meer naakt thuis.

Eens wilde hij gaan varen, maar zag er op het laatste moment toch maar van af. De onkosten van die plotselinge weigering waren natuurlijk weer voor rekening van zijn stiefvader en voogden. Maar dit eigen initiatief van Anthonij had zijn stiefvader en voogden kennelijk wel op een idee gebracht, want ze stellen voor om *“hem op de vaart na Suriname, ofte na de Oost off Westindien mogen doen, ...”*

Een adolescent die zich niet voegde in het gewenste sociale patroon? Het kostte handenvol geld, en dat hadden de meeste hardwerkende mensen in die tijd niet. In later tijd was dan het verhaal, zoals mijn grootvader het vertelde: “Hij paste niet op. Hij werd een koloniaal, ging als soldaat naar de Oost.” Kennelijk was dit ook in de zeventiende eeuw al een overweging.

Bron.

Regionaal Archief Dordrecht. Oud Rechterlijk Archief Dordrecht. Gerecht van Dordrecht 1450 – 1811, nummer toegang 9, inventarisnummer 155 (nieuw 856), dd. 30 Juli 1698. Bladzijdennummering ontbreekt.

4.5. Je moet eerst je huis opeten, en dán ...

Marijcke van der Penning, de vierde (!) vrouw van Nicolaes van der Weijde, vroeg op 6 Oktober en 9 November 1735 voor het gerecht van Dordrecht opname aan voor haar man in “het Leproos- of krankzinnigenhuis.” * Zij kon niet lezen of schrijven, tekende met een kruisje. Het verzoek was opgesteld door Huijbert van Wetten, procureur. Deze omschreef de ziekte als “frenesie.” **

Het gezin woonde “op de sloopstimmerhellingen” *** even buiten de stad. Nicolaes van der Weijde was schipper, hij had met zijn hoogaers schuit **** de kost verdiend. De laatste tijd kon hij niet meer werken, zodat het armoe troef was. Marijcke verdiende nu de kost “met speldewerken”, het naaien van kleding.

Nicolaes was “sedert eenige tijd is geraackt simpel en bujten syn sinnen en verstandts, soodanig dat hij bij dag en nagt om ongeluck voor te comen moet werden bewaart.”

“De stadsdoctor” zag de patiënt, en op 11 Oktober omschreef deze de kwaal als “beset met een swaare melancholie.” ***** Maar de patiënt was niet gevaarlijk, dacht hij, zodat er volgens hem geen opsluiting nodig zou zijn. Dus werd het verzoek door het Gerecht van Dordrecht “gestelt in handen van de broederen diaconen.” Die adviseerden om Nicolaes gewoon in zijn eigen kleine huisje te laten.

Daarop diende op 9 November 1735 de procureur wéér een verzoek in, maar nu werd daarin bovendien vermeld dat Nicolaes zijn familie en

vrienden schrik aanjoeg met onverwacht schelden, slaan en gooien met dingen. Hij was niet alleen depressief, maar had ook driftbuien, dermate bedreigend dat vrienden en burens dan wegluchtten, en dat zij niet meer op bezoek durfden komen. Zes familieleden en burens bevestigden deze verklaring en ondertekenden deze ook.

Hij was “... *buijten syn sinnen, sodanig dat hy by seekere tijden soo boosaardig met lasteren, slaan en smeijten comt aan te stellen dat vrienden nog gebuijren bij hem derven comen, nemaar dat een ijder de vlugt moet nemen ...*”

Op 10 November 1735 werd besloten dat Nicolaes gedurende twee jaren zou worden ingesloten in het Leprooshuis, waarbij Maeycke tien gulden per jaar diende te betalen als bijdrage in de kosten. Met dat doel moest het eigen huisje plus de hoogaers schuit worden verkocht.

Volgens onze nieuwe wetgeving zal een verblijf in een verpleeghuis eveneens deels worden bekostigd via een eigen bijdrage, waarvan de hoogte afhankelijk is van het vermogen van de patiënt.

U leest in het bovenstaande verhaal dat de partner ook destijds een bijdrage moest leveren in de kosten van het verpleeghuis. Er is dus niets nieuws onder de zon. In ons verhaal zouden huis en schip worden verkocht, en van dat bedrag kon jaarlijks een bijdrage worden betaald in de kosten van het verblijf van Nicolaes in het Leprooshuis.

Nicolaes had driftbuien, en was mogelijk depressief. Dat is voorstelbaar, als je voor de vierde keer bent getrouwd, nadat je drie overleden vrouwen hebt begraven. Hij had drie “life events” meegemaakt, en was daardoor ongetwijfeld getraumatiseerd, zouden we nu zeggen. Iedere tijd heeft zijn eigen woordenschat om zielsziekte te beschrijven.

Bron.

Regionaal Archief Dordrecht. Oud Rechterlijk Archief Dordrecht. Gerecht van Dordrecht 1450 – 1811, nummer toegang 9, inventarisnummer 403 (nieuw 859), dd. 6 Oktober 1735, fol. 10 verso t/m 13 verso.

* Het Leprooshuis in de Vriesestraat, of “stads krankzinnigen en verbeterhuis”, fungeerde in de achttiende eeuw als verpleeghuis van geesteszieke patiënten, psychiatrisch ziekenhuis.

** Frenesie = (letterlijk:) ziekte van de ziel, psychiatrisch ziek.

*** “De Scheepshellingen”, dus waar schepen op gebouwd en gerepareerd werden, later “De Hellingen” genoemd, was ook de naam van de straat waar nu het stadskantoor van Dordrecht staat, aan de Spuiboulevard.

**** Een hoogaers schuit was een plm zeven meter lang platbodem zeilscheepje, vaak gebruikt als beurtscheepje of vissersschuitje.

***** Melancholie = Depressief met wanhoopgevoelens.

4.6. Geprivatiseerde zorg?

De diakenen van de hervormde kerk van de stad Dordrecht (“van de Nederduitse gereformeerde armen”) vroegen een gesprek aan bij de verantwoordelijke “borgemeester” * en schepenen, belast met de opnamen in het Stads Krankzinnigen en Beterhuis. ** Dit overleg vond plaats op 15 September 1740. Het betrof twee mensen die er al enige tijd werden verzorgd op kosten van de diaconie.

Dat was Hester de Gester, die ooit was opgenomen “om haar slegt gedrag en onmachtig drinken”. Ze werd er verpleegd voor 106 gulden per jaar, plus extra bijdrage in de kosten van de verstookte turf.

Voorts “Arij Kroons weduwe”. De weduwe van Arij Kroon werd er verzorgd voor 68 gulden per jaar plus kosten van turf. Zij weigerde te worden ontslagen uit het Leprooshuis. Dat was wel enkele malen geprobeerd, maar ze had bij herhaling geweigerd om te gaan werken en haar leven te beteren. Integendeel, ze dreigde dat, als ze wéér uit het Leprooshuis zou worden ontslagen, op straat zou worden gezet, zij via prostitutie in haar levensonderhoud zou voorzien.

Dat zij dan *“als een sleth langs de straet is loopende, en voorgeeft soo sij niet van de diaconie onderhouden wert, dat zij dan haar selve op een schandelijke wijze zal laten gebruiken, waar uijt te vreesen is nog grooter laste en kosten voor de diaconie.”*

De diakenen voelden zich gechanteerd, waren bezorgd dat weigering van zorg alleen zou betekenen dat er kans was op het uit prostitutie geboren worden van ongewenste kinderen, waar de diaconie dan weer extra voor zou moeten betalen.

Welnu, de diakenen waren op studiereis geweest, zij hadden rondgekeken in het nieuwe “spinhuijs” *** in Utrecht, waar mensen welkom waren voor maar vijftig gulden per jaar. Het spinhuis was bedoeld voor *“dat sulken slag van menschen die nog wat kunnen doen voor de kost ...”*

En zo gebeurde het. Hester de Gester en de weduwe van Arij Kroon werden door het Gerecht van Dordrecht overgeplaatst, en op kosten van de diaconie voor 25 gulden per jaar in het nieuwe “spinhuijs” in Utrecht opgenomen. Dat betekende voor de diaconie een belangrijke besparing op de uitgaven.

Hoe goed kan de zorg in het spinhuis geweest zijn waar alles op een koopje moest? Er werd wat winst gemaakt op de verrichte dwangarbeid. Maar of dat geld de geleverde zorg ten goede kwam?

Goedkopere zorg, dus. Het deed me denken aan de concurrentie van zorginstellingen rond het jaar 2000, waarbij het is voorgekomen dat

mensen ongediplomeerd personeel als bejaardenverzorgende of gezinsverzorgende aan hun bed kregen. Goedkoop is niet altijd van goede kwaliteit.

Bron.

Regionaal Archief Dordrecht. Oud Rechterlijk Archief Dordrecht. Gerecht van Dordrecht 1450 – 1811, nummer toegang 9, inventarisnummer 403 (nieuw 859), fol. 115 en verso, dd. 15 en 19 September 1740.

* “Borgemeester” = leidinggevend ambtenaar van een afdeling van het stadsbestuur. Vergelijkbaar met een commissaris van politie of officier van justitie. In dit geval de directeur van het psychiatrische ziekenhuis van de stad.

** Het Leprooshuis in de Vriesestraat, ook wel genoemd het “Stads Krankzinnigen en Beterhuis”, was in de achttiende eeuw de psychiatrische kliniek van Dordrecht.

*** Het “spinhuijs” was een opvang van mensen die gedwongen werden te werken voor hun kost, vergelijkbaar met het zeventiende eeuwse “rasp-huis” in Amsterdam, en de omstreeks 1720 in diverse steden ontstane “tuchthuizen” waar overlast veroorzakende zwervers ingesloten en tewerk werden gesteld.

4.7. Mensenhandel

Catharina Desmet, geboren en wonende in Antwerpen, was een meisje of jonge vrouw, de leeftijd werd niet genoemd. Ze stond op 30 December 1791 ietwat verbijsterd voor schout en schepenen, het Gerecht van Dordrecht. Ze was de stad binnengebracht door een mensenhandelaar, duidelijk met het doel haar in de prostitutie te laten werken. “... *in de stad gebracht door een vreemd vrouwspersoon om veronselt te worden.*”

Kennelijk had de logementhouder het gerecht getipt. Aan Catharina werd gevraagd hoe het zo was gekomen. In het gesprek, uit wat ze zei, bleek zij “... van fatsoenlijke afkomst te zijn.”

Haar broer was apotheker in Antwerpen.

Welnu, de schout stuurde een brief naar haar familie in Antwerpen.

Catharina bleef in bewaring in een cel op het stadhuis, in afwachting van antwoord van de familie op de brief.

Maar er kwam geen antwoord. Toen werd besloten om haar mee te geven met de beurtschipper op Antwerpen, met de opdracht aan de schipper om haar af te leveren bij haar broer, apotheker Desmet.

Mensenhandelaar is een vak van alle tijden. Het zullen ook in die tijd vaak argeloze meisjes zijn geweest die evenals “nieuwsgierig Aagje van

Enkhuizen” de onbekende mooie buitenwereld wel eens van dichtbij wilden meemaken. Kennelijk vond haar broer in Antwerpen het wel goed haar even niet te hoeven zien. Jammer genoeg werd er geen verslag gemaakt van het gesprek met het meisje.

Bron.

Regionaal Archief Dordrecht. Oud Rechterlijk Archief Dordrecht. Gerecht van Dordrecht 1450 – 1811, nummer toegang 9, inventarisnummer 162 (nieuw 212), dd. 30 December 1791. (Geen bladzijdennummering).

4.8. Een behoeftig gezin

Cornelis Dorenton, inwoner van Dordrecht, was in de herfst van 1776 met zijn vrouw verhuisd naar Geertruidenberg. Het was een arm gezin. Cornelis was timmermansknecht, maar was dermate aan de drank dat hij niet werkte en zelfs zijn timmermansgereedschap verkocht om aan drank te komen. Zijn vrouw had over zijn gedrag geklaagd. Hij werkte niet, vloekte, schold op zijn vrouw.

Welnu, het stadsbestuur van Geertruidenberg vermeldde dat de verhuizing van het gezin van Dordrecht naar Geertruidenberg zonder overleg was gebeurd. Immers, behoeftige gezinnen mochten niet verhuizen volgens “de stadskeure tegens den aanwas van onvermogende personen en hujsgezinnen”. Met andere woorden, schout en schepenen van Geertruidenberg waren van mening dat het gezin niet uit Dordrecht weg had mogen gaan. Dordrecht zou het gezin financieel dienen te ondersteunen.

Het gezin was in de herfst van 1776 ingetrokken “bij een vrouw” in Geertruidenberg. Zij woonden dus in onderhuur. Er had een acte van indemniteit* door het gezin bij het stadsbestuur ingeleverd moeten worden. Het stadsbestuur van Geertruidenberg had het gezin al in November 1776 aangezegd dat men verplicht was een acte van indemniteit* te halen in Dordrecht. Maar dat deed Cornelis niet. Pas toen in April 1777 dit nóg eens werd aangezegd werd de acte inderdaad in Dordrecht opgehaald.

Cornelis verdiende zijn brood niet, hij werkte niet. Het betrof een behoeftig gezin. Waar had het gezin destijds in Dordrecht dan van geleefd, vroeg het stadsbestuur aan de vrouw. Wel, de vrouw had in Dordrecht de kost verdiend met “wolnaijen”.

Het advies van het stadsbestuur van Geertruidenberg was dan ook dat zij met haar gezin zou terug verhuizen naar Dordrecht, “... *om aldaar te verzoeken alzulken onderstand als dezelve zoude oordelen te behoren en bevonden zouden werden nodig te zijn.*” Met andere woorden, het gezin kreeg in Geertruidenberg geen ondersteuning van de diaconie.

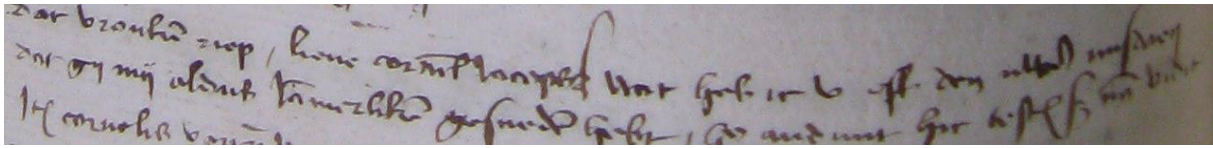
Is dit alleen een oud probleem? Nee, in onze tijd bestaat er eveneens een rem op het verhuizen van mensen die zijn aangewezen op ondersteuning door de sociale dienst. Je krijgt na aanvraag in dat geval geen huisvesting in een andere plaats toegewezen, tenzij er een dringende sociale reden bestaat. Wordt zonder overleg tóch verhuisd naar onderverhuur, dan wordt gekort op de uitkering door de sociale dienst.

Bron.

Regionaal Archief Dordrecht. Oud Rechterlijk Archief Dordrecht. Gerecht van Dordrecht 1450 – 1811, nummer toegang 9, inventarisnummer 163 (nieuw 219), dd. 21 Juni 1777. Het betreft een boek met kopieën van briefwisselingen van het Gerecht van Dordrecht. Geen bladzijdennummering.

* Acte van indemniteit: Een verklaring van de overheid dat het bestuur van de plaats van waaruit men wegtrok van de verhuizing in kennis was gesteld.

5. “Middeleeuws” was in sociaal opzicht zeker niet primitief

Cornelis Coppen was dronken, hij sneed een vrouw met een mes in haar gezicht. *“Dat vrouken riep / ... lieve Cornelis Jacopsz, wat heb ic u off den uwen misdaen...”*

Bron:

Regionaal Archief Dordrecht, toegang 9, inv.nr. 166 (nieuw 222), dd. 21 Juli 1470. Fol. 95 verso, foto van enkele regels.

5.1. Geen vuil storten in 1455

Op 24 September 1455 gaven schout en schepenen van Dordrecht een gemeentelijke verordening. Er mocht geen as, riet, stro, of ander vuilnis worden gestort in de haven en in de stadsgracht. Vooral onder kraan Rodermont aan de Wijnhaven was het een zootje, want die plaats werd met nadruk genoemd. Daar moest de haven zo diep blijven dat er geladen schepen, dus diepliggende schepen, konden afmeren om met de kraan te worden gelost. Kennelijk werd er dermate veel vuil gestort dat het stadsbestuur verwachtte dat, dals dit zo doorging, dit op termijn niet meer zou lukken.

“Dat nyemant geen asschen noch riet noch stroe noch geenrehand vulnisse en drage noch storte onder den kraen Roedermont, noch bijde nyewe muer, noch dair ontrent ... op iii pont (drie pond), terstont sonder verdrach affgenomen.*

... noch ende doe in die haven, noch in den stede grafft, en op die boet van ii pond, ter stondt by de creefft uuten husse te halen ende nyemat te verdragen**.”*

Dus het was een “lik op stuk beleid”. Een direct te betalen boete, die voor iedere overtreder zou gelden, niemand uitgezonderd.

We weten dat een middeleeuwse stad een soort open riool was, waar alle vuilnis gewoon op straat en in het water van rivier en havens werd gegooid. Maar het was het stadsbestuur dus al in het jaar 1455 een ergernis.

Kennelijk heeft het allemaal niet veel geholpen, want wat hebben Dordtenaren in de loop der eeuwen niet in de Voorstraathaven en in de Vest gegooid. Er werden in later tijd onder meer regelmatig matrassen uitgevist.

Bron.

Regionaal Archief Dordrecht. Oud Rechterlijk Archief Dordrecht. Gerecht van Dordrecht 1450 – 1811, nummer toegang 9, inventarisnummer 166 (nieuw 222), dd. 24 September 1455, fol. 8 en 8 verso.

* De Creefft was de hondenmepper van de stad, in dienst van de stad. Hij kreeg er dus een baantje bij.

** Sonder verdrach = zonder dat er nog over kon worden onderhandeld of geprocedeerd. Zoiets als ons modern verkeersboetebeleid.

De Voorstraathaven rond 1950. Sterk vervuild.

5.2. “Creefft” als taakstraf

Op 23 Augustus 1455 werd door “het Gerecht van Dordrecht” gevonnist Reynier Hendricksz van Sevenhusen. Hij had bekend dat hij een leegloper was en rottigheid uithaalde.

Hij werd veroordeeld tot het gedurende een uur aan de schandpaal staan, waarna er een stuk uit zijn oor zou worden gesneden. Bovendien kreeg hij een taakstraf. Hij werd benoemd tot hondenmepper (“creefft” *) van de stad. Hij mocht de stad niet verlaten vóórdat zijn straf er op zat. De burgers werden gewaarschuwd dat ze Reynier niet mochten mishandelen als hij in die functie honden doodsloeg.

*“... so sall hij daervoir te beteringe 1 ure lanck opte kaek staen, ende daertoe sal men hem een stuck van sijn oer sniden ...
... ende diene t eynden sall hij voirt hontslage ende creefft ... wesen.
Dat nyement desen creefft om sijn officie wille ende dat d’an cleefft en misdoe ...”*

Wij kennen nog het gezegde “iets aan de kaak stellen”. Welnu, dat werd in vroeger tijd als straf nog letterlijk met misdadigers gedaan. Zij stonden enige tijd op het schavot te kijk, en mochten met rot fruit worden bekogeld. Ook werd er een deel uit zijn oor gesneden. Dit was een gebruikelijke straf bij diefstal in de middeleeuwen.

Interessant was dat hij bovendien een taakstraf kreeg, want hij werd tijdelijk tot gemeentelijke hondenmepper benoemd. De hondenmepper van de stad werd “creefft” genoemd.

Kennelijk was ook dit een in die tijd in Dordrecht gebruikelijke straf. Op 10 November 1452 was eveneens een dief een stuk uit zijn oor geknipt en bovendien tot hondenmepper benoemd. * Evenzo was er op 11 Mei 1454 een “kreefft” aangesteld, toen met de duidelijke taakomschrijving, dat hij *“die de honden slaan sall, die onnutt ghehouden worden ende gaen langs der straten ...”* **

In het jaar 1509 werd geconstateerd dat het aanstellen van “creeften” weinig had geholpen om het probleem van de in de stad zwerfende straathonden op te lossen. *** Toen werd begonnen met een verplicht betaald hondenpenningstelsel, waarbij de parochiekerk de inkomsten kreeg.

Het is me niet duidelijk geworden hoe men aan de naam “kreeft” kwam.

Bron.

1. Regionaal Archief Dordrecht. Oud Rechterlijk Archief Dordrecht. Gerecht van Dordrecht 1450 – 1811, nummer toegang 9, inventarisnummer 166 (nieuw 222), dd. 23 Augustus 1455, fol.8.

2. J.A.Fruin. De oudste rechten der stad Dordrecht en van het baljuwschap van ZuidHolland. 1882. Eerste deel.

* Fol. 298. Een dief hondenslager gemaakt. dd. 10 November 1452.

** Fol. 299. Aanstelling van een kreeft of hondenslager, dd. 11 Mei 1454.

*** Fol. 339, 340. Keur tegen het houden van honden. dd. 26 Mei 1509.

5.3. Roddel en burenruzie

Op 12 September 1453, in de tijd van graaf Philips de goede, stond voor het Gerecht van Dordrecht Lijn Rutten Pieters Kyendochter.

“Om dat sij een guede vrouwe veell onnutte onstandelike woirde gegeven, ende veell onruste in hair buerte bedreven heeft.”

Lijn zorgde dus door een onschuldige vrouw uit te schelden, en door roddel en stemmingmakerij voor een rotsfeer in haar buurt.

Evenzo stonden op 14 December 1457 voor het Gerecht van Dordrecht “Wauth Jansz scipman ende Marij Claesdochter siin wijff”.

Zij vertelden in de buurt dat Zoet Aertsdochter er met prostitutie wat bijverdiende omdat ze arm was. Dit echtpaar roddelde, want zij konden het met getuigen niet hard maken. Dus zij hadden een nette vrouw van haar eer beroofd, met hun roddel besmeurd.

“Dat hy geseit heeft dat Zoet Aertsdochter seven stuyvers op enen nacht mit haere liive oneerlic gewonnen heeft, ende dat er meede seide totten man: gaet boven, ic bin een arm wijff, (het is) mij well van node. ... Dat sij van enen man en goeden vrouwe int openbair oneerlike gesproken hebben, seggende dat sij ... an enen man mit beslapen gewonnen heeft ... seven stuivers, ende meer andere zeer onnutte woirden die niet tamelic syn te seggen van haere eren te brengen.”*

Op 13 Januari 1457 luidde het vonnis dat Wauth en Marij “een ruede mueren” aan stenen moesten leveren **.

Waarschijnlijk moest ook Lijn Rutten een aantal stenen voor de stadsmuur leveren.

Eén ding was duidelijk, die stadsmuur kwam echt af. Want geroddeld zou er blijven worden. Het leverde de stad een restauratie van de stadsmuur op.

Wij tillen niet meer zo zwaar aan roddel. Mocht hier roddel op dezelfde wijze worden bestraft, dan zou er in Dordrecht een riant nieuw stadskantoor van gebouwd kunnen worden.

Wonderlijk dat er in die tijd nog zo zwaar werd getild aan buurtruzie en buurtroddel. Daarbij vergeleken hebben wij tegenwoordig, misschien ten gevolge van het lezen van vele roddelbladen, een gelooid ziel.

Bron.

Regionaal Archief Dordrecht. Oud Rechterlijk Archief Dordrecht. Gerecht van Dordrecht 1450 – 1811, nummer toegang 9, inventarisnummer 166

(nieuw 222), dd. 12 September 1453, fol. 5 verso, en dd. 14 December 1457, fol. 19.

* Met haar liif = Met haar lichaam.

** Hiermee werd bedoeld één laag stenen in een deel van de stadsmuur.

5.4. Een ruzie over turf

Turf was de brandstof in de middeleeuwen. Het werd in die tijd voor dit gebied vooral gedolven in 's Gravenmoer en omgeving in Noord Brabant, en vanuit 's Gravenmoer per schuit aangevoerd naar de steden in Zuid-Holland.

Op 3 September 1457 stonden voor het Gerecht van Dordrecht zes mensen uit 's Gravenmoer, die op een dag kort daarvóór (datum werd niet genoemd) met vijf schuiten turf vanuit 's Gravenmoer op weg waren naar Delft en Gouda. Het eerste schip was eigendom van Piet en Jan Vassen, het tweede van Cornelis Godschalcx, het derde van Jan Noten, het vierde van Wouth Jan Gertsz, en het vijfde van Heyn Roelensz, allen inwoners van 's Gravenmoer. Ze legden even aan aan de kade in Gorinchem. Daar kwamen vier man uit Gorinchem plotseling onuitgenodigd aan boord om te proberen de vracht in te pikken, gewapend met pijl en boog, en zij dreigden op hen te schieten als ze niet van boord gingen.

“Dese hadden elcx enen gespannen boge mit enen pijll dair op, ende dwangen den gesellen dat sij uutten scepen gaen ende die laten varen moste, off sij dreichden se te schieten.”

Waarop de bemanningsleden van de schepen deze mensen op hun beurt eveneens met pijl en boog onder schot hielden, terwijl één van hen in de stad hulp ging halen.

Piet Vassen opt Sgravenmoer ... (en) Adriaen Jan Aertssoen opt Sgravenmoer had oic siine boge op henluden gespannen ... ende ontbonde so die torven uuit cracht tot Gorinchem ...”

Het lukte dus om met hun schepen uit Gorinchem weg te varen. Maar er werd in Dordrecht beslag op de schepen met turf gelegd. Waarom dit incident aanleiding was tot een rechtszaak in Dordrecht is niet duidelijk. Mogelijk omdat de schippers het Dordtse stapelrecht hadden willen omzeilen. Evenzo werd in deze de akte het vonnis niet genoemd.

De bemanningsleden die voor het Gerecht stonden waren Piet en Jan Vassen, Cornelis Godschalcx, Jan Noten, Adriaen Jan Aertssoen en Heyn Roelen, allen uit 's Gravenmoer. De overvallers uit Gorinchem waren Martyn die Hage, Andries Pijck, Willem Hutten en Droncken Floertgen.

Op 19 Oktober werd de turf volgens plan naar Delft gevaren door Aert die timmerman van den Berge (van Geertruidenberg), Jan en Wauth

Goossen uut Sgravenmoer, Meus Cloosterman, en Cornelis Godschalcx. Ook werd er turf verder naar Gouda gebracht door “Adriaen Claes Gersz tot Sgravenmoer off Raemsdonck”.

Boogschutter omstreeks 1450.

In de tijd van graaf Philips de goede werd inderdaad nog gevochten met pijl en boog. Het wordt in deze akte met nadruk vermeld. Het musket moest nog worden uitgevonden.

Ik heb alle betrokkenen met name genoemd. Immers, in een tijd zonder doop- trouw- en begraafboeken is het uniek als van een aantal mensen niet alleen de namen, maar ook hun beroep en deelname aan een dergelijk incident bekend is.

Bron.

Regionaal Archief Dordrecht. Oud Rechterlijk Archief Dordrecht. Gerecht van Dordrecht 1450 – 1811, nummer toegang 9, inventarisnummer 166 (nieuw 222), dd. 3 September, 19 en 26 Oktober 1457. Fol. 17 verso en 18.

5.5. Straatfeest

Er stonden op 23 Januari 1458 tien vrouwen voor het gerecht van Dordrecht omdat hun straatfeest uit de hand was gelopen.

Het waren Margriet Willisdochter, Aecht Allartsdochter, Zoet en Jannechien Jachdochter, Marka Jansdochter, Betgen Elst, Mach Lauresdochter, Alijt Jansdochter, Kateliin Piters Jansdochter en Alijt Gerytsdochter.

Lijsbet Jachdochter was een van de klagers. Ze woonde in “het Fleyshouwersstraetgen.” *

De tien vrouwen dansten een reidans door de straten op muziek van een doedelzak. Populair gezegd hosten ze op de muziek gearmd straat in straat uit. Toen ze bij “het vrouwenhuis” kwamen was de stemming dermate goed dat ze de tegenstribbelende bewoners probeerden te overreden om mee te komen doen, want ze hoorden erbij. Ze trokken ook vrouwen tegen hun zin uit huis, en braken zelfs deuren open en vernielden de deur van vrouwen die niet mee wilden doen met het feest. Het werd een wilde boel.

“Omdat sij een loopdانسse mit eenre sacpypen ghemaect hebben ende so aff lanxster straten gelopen tot an den vrouken huse / Diese mit macht ende hair ondancts / uut haire husen getogen hebben an haire dans, ... / seggende dat sie mede in hair geselschap behoirde / ende hebben sommege vande vrouken ... hair doren opgebroken ende ontween geslagen, ende veel meer onstants mit woirden en werken die sy bedreven hebben.”

De aanleiding tot het feest is niet vermeld. Betrof het kerstfeest? Dat is, gezien de datum van de rechtszitting, het meest waarschijnlijk. In de middeleeuwen werd kerstfeest uitbundig gevierd, het was een daverend volksfeest met veel drank. Dermate veel dat na de Vrije Statenvergadering in Dordrecht in 1572, de calvinistische predikanten in 1574 in Dordrecht in synode bijeen kwamen om te besluiten het kerstfeest voortaan niet meer te vieren.** Het leidde maar tot “schadelijke lediggang en wulpsheid.” Er mocht op kerstfeest ook niet meer geprekeet worden, 25 December zou voor Calvinisten voortaan een gewone dag zijn. Na vier jaar werd overigens, onder druk van de publieke opinie, het besluit herroepen.

Bron.

Regionaal Archief Dordrecht. Oud Rechterlijk Archief Dordrecht. Gerecht van Dordrecht 1450 – 1811, nummer toegang 9, inventarisnummer 166 (nieuw 222), dd. 23 Januari 1458, fol. 37 verso.

* de Vleeshouwersstraat.

** Nederlands Dagblad dd. 17 Dec 2005.

5.6. Paniek

Berichtgeving was in de middeleeuwen schaars. Geen wonder dat er door vage geruchten al snel paniek kon ontstaan onder de bevolking. Want de ellende van de recente burgeroorlog, de Hoekse en Kabeljauwse twisten, met het beleg van de stad in 1428 door hertog Jan van Brabant, was nog maar kort achter de rug.

Begin Oktober 1463 deed plotseling het gerucht de ronde dat er een vijandelijke vloot in aantocht was, ja, dat inmiddels zelfs al de stad werd belegerd.

De vader van Willem Janszoon de bierdrager had vanaf de stadsmuren gezien dat er in Crom Strijen wel driehonderd schepen lagen. Dus wekte Willem zijn burenen, zoals zijn burenplicht was.

“Willem Janssoon die bierdrager / hoorde seggen sine vader ... datter wel scepe waren in Crom Strien. (Ze) waren gecomen van Biervliet. ... Willem ... wecte die bueren op ende riep: Viant, viant. ... Ziet u immer wel toe, t water is vol scepen ende vol vyanden.”

Poorters vroegen aan ene Giellis die boven op de muur was geklommen wat hij kon zien. Die vertelde dat hij drie of vierhonderd schepen aan zag komen. Iemand trok dat in twijfel met “T is all logentael ende bouverij.”

Waarop Giellis hem vroeg of hij dat de volgende dag nóg zou durven zeggen. “... soudi dat morgen willen verantwoorden ...”

Ook Ariaen Sponghierter zei te weten dat er in Cromstrijen wel driehonderd schepen lagen.

Cornelis Heinrice en Arnt Cornelisz, twee roekeloze schippers, wilden de vijandenden tegemoet varen om te zien waar de vijanden waren. Gys Vranckensz en Michiel die Cosstenaer klommen op een leer en hadden kijkend over de muur vuurtekens gezien, en riepen: *“Wij zijn al verraden, de stad zal geplunderd worden.*

“... clam op een leer / ende seyde: Ic sye vierteyken van buyten ende van binnen, hier sal grote jacht wesen.”

Ene Ariaen Wouterssoen riep in wanhoop: Wij hebben al veel te lang gewacht, het is al gebeurd met ons, wij zijn verraden. Staat op, of u zult in uw huis worden doodgeslagen.

“... wy hebben veel te lange ghebeyt, wij siin al vercoft ende al verraden. ... hoerensoons, staet op, of ghy sult in u huys dootgeslagen worden.”

Michiel die Kastenair maakte zijn vriend wakker met “t is qualick gemaect, wy siin al verrade, al vercoft.”

Jan Maessoon zei tegen Michiel Vlaminck dat de poorten gesloten waren en overal de brandklokken luiden, en dat de stad door eigen poorters was verraden. Pieter in den Roskam liep naar het huis van Jan Oem (een van de schepenen), en riep: “... waer is hy die bouf, die verrader?”

Ene Loo de Volhe zei dat schepen Jan Oem zijn huis vol soldaten had die gemene zaak maakten met de vijand. Wij zijn al verraden, riep hij uit.

Michel Vlaminck wist te vertellen dat er al bij de bruggen werd gevochten. Cornelis Pietersz wekte de poorters in zijn buurt met de mededeling dat de vijanden door verraad al over de muur in de stad waren. Er zou door de vijand geplunderd en vermoord gaan worden. *“Cornelis Jan Pietersz seyde in siin buerte, ende wecte die luyden op, ende seyde: Die vianden siin over die muer gevallen, wy siin al verraden, ghy sult in u bed doot geslegen worden. ... t is all verloren, t is all verloren, die vianden siin over die muer.”*

Ariaen Cleysz klopte met een knots op de deur van zijn broer om hem te wekken, zei dat de schepen buiten vol met vijanden waren.

“... (de schepen zijn) vol vyanden, men sietse doer die scepen gaen ghelyck of sy over de straten gingen.”

Jan Hoemch maakte de poorters in het Tollenbrugstraatje wakker met de geruststellende mededeling: *“... wel op hoeresoens, wel op / die viant siin over die muer, men sal ons allen die keel afsteken.”*

Ene Neeltgen van der poort maakt het nog bonter. Ze wist te vertellen dat er al ergens door de vijand een bres was geslagen in de muur. *“... ende seyde: Sit ghy hier, die viant siin over die muer bij den nonnen, die muer is dair al neder gheworpen.”*

Michielgen Vlaminck vertelde dat de buurt bij de grote kerk al vol vijanden was.

Waarop schoenmaker Coppin Servaes had geroepen dat de stad al was ingenomen. *“... die stede is gewonnen, die stede is gewonnen.”*

Gabriel Jans maakte het nog erger door vast te stellen dat er door de vijand in de loop van de nacht een grote moord- en plundertocht door de stad zou plaatsvinden.

“Hier sal te nacht een jacht gheschien ... gaet niet te bedde, hier sal te nacht een jacht gheschien.”

Maar in 1463 is de stad niet belegerd of bedreigd. De bovenstaande paniek werd niet door feiten veroorzaakt. Evenals roddel een hoop kwaad kan doen, is het eveneens mogelijk om via geruchten angst te zaaien. Zeker in een tijd waarin berichtgeving gestaafd door feiten nog nauwelijks bestond. Het stadsbestuur zal hier niet blij mee zijn geweest. Welnu, later werd Willem die bierdrager ondervraagd door schout en schepenen. Zij vroegen hem of hij zèlf die vele schepen liggend in Cromstrijen had gezien. Nee, zei Willem, zijn vader had tegen hem gezegd dat er veel schepen lagen.

Bron.

Regionaal Archief Dordrecht. Oud Rechterlijk Archief Dordrecht. Gerecht van Dordrecht 1450 – 1811, nummer toegang 9, inventarisnummer 166 (nieuw 222), dd. 4, 5, 6, 14, 17, 18 en 19 Oktober 1463, fol. 56, 56 verso, 57 en 57 verso.

Moord en plundering na inname van een stad.

5.7. “Hoex ende cabeliau”

Rond 1400 woedde er in Holland een burgeroorlog tussen Hoeken en Kabeljauwen.

Het graafschap was een grensgebied van het grote Duitse rijk, er werd ooit door de keizer rekening mee gehouden dat het met het zwaard moest worden verdedigd, en de keizer had dan ook ooit de eerste graaf met het graafschap Holland beleend op voorwaarde dat slechts mannelijke opvolgers het mochten erven. Anders gezegd, het graafschap Holland was “een zwaardleen”, en dat betekende dat hier geen gravin werd geaccepteerd.

Welnu, in 1417 was Jacoba van Beyeren als enig kind de erfgenaam van graaf Willem VI. En zo ontstond het conflict. De Hoekse partij steunde de candidatuur van Jacoba als gravin. Maar de Kabeljauwse partij bleef trouw aan het oude voorschrift, dus zou er gezocht dienen te worden naar een neef van de graaf om op te volgen.

Pas toen Hertog Philips van Bourgondië in 1433 tot graaf van Holland benoemd werd, betekende dit het einde van de burgeroorlog. Hij was een wijs man, hij vaardigde dan ook een wet uit tegen het oprakelen van de partijtwisten.

“Dat nyemant gheenre woirden van partyen en spreeck, hetsy van Hoecken off van Cabbelyauwen, off van crommen off van rechten, off anderen woirden diergeliken, daer enige twist off partyen off comen mach in eniger wijs, op een ruede mueren.” (2).

Geen wonder dus dat, als er zo nu en dan een dronken gast in de kroeg opruiende taal uitsloeg, die zich dan daarna voor het Gerecht van Dordrecht moest verantwoorden.

Op 6 Mei 1468 stonden Huyman Cornelisz, Adriaen Cornelisz en Jan Braet voor het Gerecht. Huyman schold op de kabeljauwen en zong spotliedjes; Hij dreigde dat kooplieden van elders op straat in elkaar geslagen zouden worden. Adriaen Cornelisz en Jan Braet scholden op de Hoeken en dreigden er die nacht nog een paar om te brengen. Jan sloeg met een bijl de deur van een gesloten herberg in omdat hij naar binnen wilde. Een en ander had bovendien tot een vechtpartij met de wakers geleid omdat Jan dreigde met een mes.

“Huyman Cornelisz ... sprack zeer veel partylike woorden van ... kabbeliau. (Hij dreigde) dat geen coopluuden opter straten gaen mochten, sij worden geslegen ende gestoten / by nacht / en hy zanck een lydeken optie Hoex, ende ... een lydeken opten Kabeliaus / ... Adriaen Cornelisz screeff houken optie tafell ... Jan Braet slouch met een byll by nacht optie doer van eenen herberge, ende woude dair in wesen. (Zij) quamen met byle ofte stocke / den hoeftman van de wakers tegemoete. ... (Jan Braet) seyde totten hoeftman / god geve den Hoex sinte Jans evell / soude my hier geen recht mogen crygen / ende had een bloet messe in siin hant ... seyde / hy soude noch van die nacht twee off drie houx dootsteken ... hy riep ... hoere houck, coemt uut. ... (en) uut dien woirden quam vechtelick.”

Bron.

1. Regionaal Archief Dordrecht. Oud Rechterlijk Archief Dordrecht. Gerecht van Dordrecht 1450 – 1811, nummer toegang 9, inventarisnummer 166 (nieuw 222), dd. 6 en 7 Mei 1468, fol. 82 verso en 83.
2. J.A. Fruin. De oudste rechten der stad Dordrecht en van het Baljuwschap van ZuidHolland. Uitgave 1882 Nijhoff, Den Haag. Eerste deel. Keur tegen het geven van partijnamen, dd. 30 Januari 1454. Blz. 301.

5.8. Dement en zorg

Tonis Willemssoen van Berckou was in 1510 voogd over zijn moeder, Marigje Willem Goessensz weduwe, omdat “... *die out verleeft ende hairre sinnen ende verstant nyet machtich en is ...*”

“Out verleeft ende hairre sinnen ende verstand nyet machtich” was een mooie omschrijving van “dementie”. Er was dus ook in de middeleeuwen wel degelijk zorg voor de door dementie onmachtige oudere.

Bron.

Regionaal Archief Dordrecht. Oud Rechterlijk Archief Dordrecht, nummer toegang 1, inventarisnummer 15, actenummer 932, dd. 13 April 1510. (Geen bladzijdennummering).

6. Een harde tijd

Processies werden in de middeleeuwen vaak gehouden als collectief gebed met het verzoek om ziekten en rampen af te weren.

6.1. De hand afgehouden

Op 15 November 1453 stond in Dordrecht voor schout en schepenen Cleis Druyt, omdat hij zijn broer onverwacht ernstig had verwond. Hij had Florijs Druyt, zijn broer, onverwacht neergeslagen, ondanks dat ze voor schout en schepenen waren overeengekomen hun geschil bij te leggen (“hantvrede”). Een “handvrede” werd voor schout en schepenen beklonken door elkaar de hand te geven, vandaar de naam. Kennelijk had zijn broer Florijs aan de verwonding een ernstig letsel overgehouden, want Cleis werd, volgens het keurboek, veroordeeld tot het afhouden van zijn hand, en een boete plus levenslange verbanning. *“... so heeft hy na inhout van t kuerboecx* verbuert syn hant daer hij de vrede mede brack, ende ... daertoe ewelic de banne ... ende daertoe sall hy aff terstont gebannen wesen uuter stede op syn lijff.”*

Alleen Dordrecht bezat in die tijd “het keurboek”. In die tijd bestond de boekdrukkunst immers nog niet. Een handgeschreven boek was erg kostbaar. In Dordrecht werd op het stadhuis in een kist “het geschreven recht” bewaard voor heel het graafschap Holland (Noord- en Zuid-Holland). Schout en schepenen van andere steden uit Holland kwamen “ter hofvaart” naar Dordrecht om bij ingewikkelde rechtszaken het keurboek * in te zien.

Het breken van de handvrede betekende dat de dader de goede trouw had beschaamd. De straf op het verbreken van de handvrede wordt geciteerd uit het keurboek:

*“... so is verdraghen ter hogher vierschaer, als vander handtvreden, die een man selver mitter hant ghegeven heeft, die sal hi houden ... Item waert dat een man die eenen vrede brake, ... so soude hi verbueren sijn rechterhant ...” ***

Bron.

Regionaal Archief Dordrecht. Oud Rechterlijk Archief Dordrecht. Gerecht van Dordrecht 1450 – 1811, nummer toegang 9, inventarisnummer 166 (nieuw 222), dd. 15 November 1453, blz 4.

* Het kuerboecx (het keurboek) = het wetboek.

** J.A.Fruin. De oudste rechten der stad Dordrecht en van het baljuwschap van ZuidHolland. Tweede deel. Fol. 231 en 232. Een verdrach vanden hantvreden in Zuuthollant. Van Vredebraeck.

6.2. Oude straffen

Op 17 Juni 1589 stond voor de Hooge vierschaer der heerlyckheijt van Strijen terecht Claes Crynsz, geboren te Heinenoord.

Hij werd gevonnist omdat hij vier jaren gebedeld had, en daarbij had meegeholpen mensen te bedreigen en mishandelen. (“Daerby sommige fortsen ende gewelt heeft helpen bedryven ...”).

De baljuw, Jacob Wenschen, stelde, als eiser, dan ook voor

“... dat hy daer aen verbeurt heeft syn lyff ende goet, ende dat hy geëxecuteert sal worden metten swaerde, sulcx dat die doot daer nae volcht. Ende syn lichaem gestelt te worden op een radt, ende t hoeft op een staecke. Ofte ten minsten gebanne te worden ten eeuwigen dagen te roeyen op ... de geleyen ende ten eeuwigen dagen gebannen te syn uuyt de landen van Strijen ende Putten ...ende alle syne goeden geconfisqueert tot proffyte van (de baljuw en de grafelijckheid).”

De schepenen kozen voor het wat mildere vonnis van verbanning tot de galeien.

“Schepenen gehoort ende gesien hebbende den eysch van mijnheere den Baljouw ... wysen voor recht ... dat desen (de gevangene) doen brengen sal op ... (de) geleye omme aldaer te roeyen ende te arbeyden den tyt van een derdendeel van hondert jaren ...”

De baljuw was een magistraat in een dubbelrol. Hij was de eiser, de officier van justitie, die een gevangene eventueel tot een bekentenis uitnodigde onder “scherp examen”(op de pijnbank), en die daarna een voorstel voor een straf deed. Daarna bepaalden de schepenen samen,

democratisch, de straf, die meestal wat milder was dan de baljuw had geëist. De baljuw sprak vervolgens, als voorzitter van de hoge vierschaar, dat vonnis uit en zorgde voor de uitvoering. Het tentoonstellen van een lijk op een rad, en een hoofd op een staak, waren middeleeuwse manieren om de burgers te onderwijzen in goed en kwaad. Kennelijk was ook het veroordelen tot roeien op een galeischip in die tijd nog heel gewoon. Drie en dertig jaar lang roeien klinkt toch als levenslang.

Bron.

Nationaal Archief, Den Haag, Rechterlijke Archieven in Zuid-Holland: Hoge vierschaar land van Strijen, nummer toegang 3.03.08.184, inventarisnummer 31, dd. 17 Juni 1589. (Inventarisnummer 31 bestaat uit een verzameling losse papieren).

6.3. Kind in toilet

Op 19 Januari 1717 stond Willemtie Arijens Maeskant voor de hoge vierschaar van het land van Strijen vanwege verdenking van moord op haar baby. Ze was ongehuwd, 24 jaar oud, en geboren in Mijnsheerenland van Moerkerken.

Ze woonde al gedurende haar hele zwangerschap als dienstbode op de boerderij van Leendert Munter bij de Buitensluis (bij Numansdorp). Niemand vermoedde dat zij zwanger was.

Willemtie verklaarde dat Arij Matheusz, wonend onder de Hitzert, de vader van het kind was. Tevoren kreeg zij ook al een kind van een zoon van Arij Bouwense aan de Blaak. Die had beloofd haar te trouwen, maar hij kwam zijn belofte niet na. Dat kind werd inmiddels opgevoed door de vader van Willemtie.

Willemtie was bevallen op het toilet, zo'n toilet buiten, met een groot gat eronder. Ze had geen weeën gevoeld. Het ging zo snel, vertelde ze, dat ze het kind niet meer kon grijpen, de navelstreng scheurde af en het kind viel in het toilet. Dus ze zou haar kind zelfs niet hebben aangeraakt.

“... dat de arbeyt haer aldaer schielyck overviel ... het kint haer is ontschooten, en in het secreet gevallen. ... dat het kint ten eersten afbraak sonder dat sy het ... heeft aengeraeckt.”

Maar ze had geen hulp gevraagd bij terugkomst op de boerderij. Pas toen ze na de bevalling nog hevig vloede kon dat niet verborgen blijven, want van privacy was in de slaapkamer geen sprake. Ze sliep daar met een vijftienjarig dienstmeisje en een kind van tien jaar. De vroedvrouw werd er bij gehaald. Die vertelde zij het verhaal.

Maar, werd gevraagd, waarom heb je het kind er zelf niet uit proberen te halen, of snel om hulp gevraagd.

Het kinderlijkje werd onderzocht door twee chirurgijns van Strijen, Pieter Douw en Franchois Infayan. Zij verklaarden onder ede dat de navelstreng was afgesneden.

Pas daarná bekende Willemtie dat het opzet was geweest. Ze had de navelstreng met een schaar doorgeknipt. Ze had er berouw van.

“... seijt dat de duijvel haer tot dit quaet heeft gebracht dat sy haer kint als het int secreet lagh niet heeft willen helpen. ... Verclaert berouw en leetwesen van haere sonden te hebben ... Bidt verder de heeren vande gerechte om lanckmoedicheijt en sachtmoedicheyt”

Op 15 Februari werd gevonnist. Willemtie werd gewurgd. Het lijk werd op een rad (bij de galg) tentoongesteld “tot prooi van de vogels.” Dat was de straf die stond op kindermoord.

Dit is het meest aangrijpende verhaal dat ik in de verslagen van de hoge vierschaar vond. De chirurgijns van Strijen waren in staat om te zien dat de navelstreng was doorgeknipt in plaats van afgescheurd. Welnu, denk je dan, Sherlock Holmes, als je dan zó slim bent, ben je dan als leden van de rechtbank óók niet in staat om enige verzachtende omstandigheden te bedenken? Navrant is dat tegelijkertijd eveneens een andere vrouw werd beschuldigd van kindermoord. De beide vrouwen werden op dezelfde dag, 25 Februari 1717, in Strijen geëxecuteerd.

Bron.

Nationaal Archief, Den Haag, Rechterlijke Archieven in Zuid-Holland: Hoge Vierschaar land van Strijen (Vroeger genoemd “hooge vierschaer der heerlyckheijt van Strijen”), nummer toegang 3.03.08.184, inventarisnummer 2, dd. 19 Januari en 1, 2, 8, 15, en 25 Februari 1717. (Bladzijdennummering ontbreekt).

6.4. Nog maar een kind

Op 1 Juli 1726 stond er een kind van negen of tien jaar oud voor de hoge vierschaar van den lande van Strijen. Willem Maartensz, geboren in Maasdam, had samen met zijn vriendje Jan Hendriksz, onder de Korendijk ergens een paar kousen en een paar kippen gestolen, en die verkocht aan de vrouw in “de Strooppot” op Bommelskous * voor anderhalve, respectievelijk zes stuivers.

Willem stal in zijn eentje vijfenveertig kaarsen bij Sygje Joris, en verkocht ook die in de Strooppot, en hij jatte ook een paar zeemleren handschoenen uit de schuur van Dirk Vrij, en verkocht ook die voor anderhalve stuiver. Een koperen tabaksdoos, meegenomen van de

balie uit een kroeg op de Oudesluis **, bracht bij heler Marija Bessejan op Westmaas twee stuivers op, plus een goedkopere tabaksdoos voor eigen gebruik.

Ook had Willem in zijn eentje bij Gerrit Molijn op Westmaas een stukje leer gestolen, "om een neus op zijn schoen te setten."

Eveneens werd hij er aan herinnerd dat hij een handvol kruisbessen had gestolen uit de tuin van Goris Stougie, en wat kersen bij Josyntie Saurie. Een gowddiefje dus, dat wel.

Armzalige kruimeldiefstal? De hoge vierschaar schatte het anders in. Ze vonden de jongen een luie landloper en dief. Want hij was gezond, hij zou kunnen werken.

Dat hij *"tot nu toe gesont lijffs heeft gelopen langs den lande sonder sig ergens tot eenig werk te begeven ... alhoewel desselfs jonge jaren ... verscheijde dieverijen te hebben gepleegt."*

Hij werd dan ook op 5 Juli 1726 levenslang verbannen uit het district van de hoge vierschaar van den lande van Strijen, "negen of tien jaar oud".

Uit het vervolg bleek duidelijk dat hij te jong was geweest om het vonnis te begrijpen. Want hij had, ondanks zijn verbanning, het district van de hoge vierschaar nooit verlaten. Mogelijk was hij verzorgd door een tante of een goedige buurvrouw, maar dat vermeldde het verslag niet.

Inmiddels had hij op initiatief van die tante of buur ooit twee maanden gewoond en gewerkt bij wijnkoper Verschuur aan de Leuvehaven in Rotterdam. Die zag wel wat in hem, stak hem geheel in de nieuwe kleren. Maar hij liep er weg, en nam gejatte goederen met zich mee.

Op 22 Februari 1731, vijf jaar later dus, stond hij wéér voor de hoge vierschaar wegens diefstal. Hij bedelde in die tijd voornamelijk.

Hij vond zelf dat hij inmiddels zestien jaar oud moest zijn. De hoge vierschaar vroeg waar zijn ouders waren gebleven. Wel, antwoordde Willem verwonderd, mijn vader is in Dordrecht opgehangen, en mijn moeder is in Maasdam overleden.

Inmiddels was Willem in de leer gegaan bij een groepje inbrekers onder leiding van Gerrit Danielse Binnewegh, 27 jaar oud, geboren in Bommelskous. Een mens moest een vak leren, nietwaar. Willem verdiende er zijn brood met op wacht staan met een musket als de groep bezig was met een inbraak. Hij deelde evenals de anderen in de opbrengst van onder meer kledingdiefstal.

Hij had recent twee stelhamers gejat bij Leendert Capteijn in 't Velt, en drie voetijzers van de werf van Ruijswegh.

De hoge vierschaar was er snel mee klaar. Hij wás vijf jaar tevoren al verbannen, en was, gewoon tegen het verbod in, in de Hoeksewaard blijven wonen. Ook had hij zijn leven niet gebeterd.

Op 22 Maart 1731 werd hij gezeseld en (weer) voorgoed verbannen, dit keer uit geheel Noord- en Zuid Holland ("uit Holland en West vriesland").

Willem kan geen zestien jaar zijn geweest. Hij was veertien of vijftien jaar oud. Omdat de doopboeken van Maasdam uit die periode ontbreken zijn familierelaties en leeftijd niet na te gaan. Met vijftien jaar al tweemaal levenslang verbannen? Het is voorspelbaar hoe zijn leven ooit ergens is geëindigd.

Bron.

Nationaal Archief, Den Haag, Rechterlijke Archieven in Zuid-Holland: Hoge Vierschaar land van Strijen (Vroeger genoemd "hooge vierschaer der heerlyckheijt van Strijen"), nummer toegang 3.03.08.184, inventarisnummer boek 3, dd. 1 en 5 Juli 1726, 22 Februari en 1 Maart 1731. (Bladzijdennummering ontbreekt).

* "Bommelskous" is een gehucht in de Hoeksewaard in de buurt van Zuid Beijerland. "De Strooppot" zal wel de plaatselijke kroeg zijn geweest.

** Het gehucht "de Oudesluis" ligt tussen Numansdorp en Klaaswaal, dicht bij Klaaswaal.

6.5. Het begon met een zak erwten

Op 6 December 1728 stond er een gezin voor "de Hooge vierschaer der Heerlyckheijt van Strijen". Moeder Jannegie Leendertsdochter, weduwe van Jan Corsse de Jongh, 56 jaar oud, wonend nabij Strijen, stal samen met haar dochters Lena en Geertruij een zak erwten. Lena verdween spoedig daarop, naar later bleek, naar Drongelen. Want, verklaarde ze later, zij logeerde daar bij Anthonij Kranken, de vader van haar kind.

Daar had ze in een koekkraam een koek gekocht met een “achtentwintigh”, een zilveren muntstuk. De baljuw vroeg haar hoe ze aan dat zilverstuk was gekomen. Want er was behalve de diefstal van de zak erwten ook geld ontvreemd bij hun buurvrouw, de weduwe Maaskant. Lena ontkende deze diefstal, maar werd niet geloofd. Immers, Lena leidde *“een seer los en onbesonnen leven, (die) ongetrouwt in onegt heeft geteelt twee kinderen ...”* Bovendien had ze dan toch maar een zak erwten gestolen, *“t welck synde notoire dieverij ...”*

Moeder Jannegie en zus Geertruij werden na het storten van een borgsom weer vrijgelaten en mochten procederen, maar Lena was duidelijk niet zo snugger, en fungeerde als het zwarte schaap. Ze werd op 6 December 1728 wegens diefstal gedurende vijfentwintig jaar verbannen uit Noord en Zuid Holland.

Welnu, dat had ze niet goed begrepen. Want op 3 Augustus 1733, vijf jaar later, stond ze weer voor de diezelfde hoge vierschaar. Lena was toen 30 jaar oud. Ze had drie kinderen gehad, waarvan inmiddels de oudste was overleden. Ze was nooit getrouwd geweest. Het eerste, inmiddels overleden kind was van Huijg Bakker uit Klaaswaal, het tweede van Anthonij Kraken (uit Drongelen, in de Langstraat), en het derde kind was van Pieter Salij, wonend aan de Strijense Westdijk. Haar werd gevraagd waarom ze, ondanks de verbanning, toch weer was teruggekomen naar Strijen. Wel, was het antwoord, *“... segt omdat sy met haar kindren nergens ter neder kost komen, alsoo overal weg gejogen wiert.”*

Ditmaal had ze iets echt waardevols gestolen, namelijk een bloedkoralen ketting met gouden slotje, uit het huis van Aryaantie Theunis, weduwe van Bastiaan Salij, wonende aan de Agterdijk onder Strijen. Het was geen opzet geweest. Ze was bij de vrouw aan huis gekomen om te vragen of ze mocht meehelpen tarwe te oogsten. Toen de vrouw haar even alleen liet zag ze een koralen ketting liggen, en nam die mee. De volgende dag, 25 Juli 1733, verkocht ze de ketting in Dordrecht voor tien gulden aan een zilversmid wonende over de Munt, “Johannes Marchee en Susters”. Van dat geld had zij onder meer een rekening betaald bij een chirurgijn in Dordrecht voor medicijnen *“voor haar seere borst.”* De eis was dat ze zou worden gezeseld, maar de schepenen hadden duidelijk medelijden met haar. Het vonnis was iets milder. Ze zou een uur lang op de kaak staan, waarna ze (weer) werd verbannen, maar nu levenslang. *“Publijcq te staan een uur lang aan de kaek alhier, met roeden in haar armen.”* Het vonnis werd op 13 Augustus 1733 uitgevoerd.

Het verhaal illustreert in wat voor harde tijd Lena leefde. Ze was niet zo snugger, kreeg drie kinderen van verschillende vaders die haar niets

toeschoven. Van onderhoudplicht was destijds nog geen sprake. Toen haar moeder plus twee dochters werden verdacht van diefstal wisten moeder en dochter Geertruij zich er netjes uit te kletsen, hoewel het zonneklaar was dat moeder de plannetjes verzoon. Dochter Lena kreeg de schuld. Immers, ze deugde toch al niet, want ze leidde in seksueel opzicht een goddeloos en onbezonnen leven. Het bleek haar niet mogelijk om elders, waar men haar niet kende, in haar levensonderhoud te voorzien, ze werd overal waar ze om werk vroeg vanwege haar drie kinderen weggejaagd.

Bron.

Nationaal Archief, Den Haag, Rechterlijke Archieven in Zuid-Holland: Hoge Vierschaar land van Strijen (Vroeger genoemd "Hooge vierschaer der heerlyckheit van Strijen"), nummer toegang 3.03.08.184, inventarisnummer 3, dd. 8 December 1728, en 3 en 13 Augustus 1733. (Bladzijdennummering ontbreekt).

7. Zwervers

Bedelaars in vroeger tijd.

7.1. “Wafelen”

Op 15 Mei 1595 stond vanwege bedelen voor het Gerecht van Dordrecht Hans Thonisz, off Hans Ghal, 26 jaar oud, geboren te Gent. Hij vertelde dat hij uit Middelburg kwam, waar hij zich twee maanden met “wafelen” in leven had gehouden.

“... gecomen te syn van Middelburch, al waer hy ontrent twee maenden geweest is, ende met oblyen ende suyckerde waeffelen omme gegaen ...”*

Het “wafelen”, met stroopwafels langs de deuren leuren, werd rond 1980 onder meer een activiteit van junks om in hun levensonderhoud te voorzien. Het was kennelijk ook in de zestiende eeuw al bij bedelaars een gebruik.

Bron.

Regionaal Archief Dordrecht. Oud Rechterlijk Archief Dordrecht. Gerecht van Dordrecht 1450 – 1811, nummer toegang 9, inventarisnummer 167 (nieuw 224), dd. 15 Mei 1595, fol. 108 verso.

* Een oublie (oblye) was een opgerolde wafel.

7.2. De eenzame

Op 22 Juli 1662 werd er een lijk van een onbekende man gevonden in het gebied van de Hoge Vierschaar van het land van Strijen. Het hing aan een tak van een wilgeboom aan de dijk in de Grimhouck, in het land van Essche, in het zuiden van de Hoeksewaard. Aan de kleding te zien was het een Brabander.

“In de Grimhouck onder de derde willigen boom van (de) middelste rye van oosten inne. ... dat het een Brabander was nae men aen desselffs kleedinge kon mercken ...”

In zijn zakken vond men vier gulden, en hij had een leren reiszak met wat oude rommel bij zich.

Het was een onbekende man. De baljuw merkte op dat hij niet gezocht werd voor enige misdaad. Dus gaf de baljuw toestemming om het lijk te begraven, maar dan wel in het gors van het land van Essche, *“ontrent de plaets daer het lichaem was gevonden ...”*

De baljuw stelde dat hij niet gezocht werd voor enige misdaad. Dus mocht de man wel worden begraven *. Maar, gezien het feit dat het zelfmoord was, mocht dit niet op een kerkhof gebeuren.

Een eenzame dood. En zelfs daarná kreeg hij nog een eenzaam graf.

Bron.

Nationaal Archief, Den Haag, Rechterlijke Archieven in Zuid-Holland: Hoge Vierschaar land van Strijen (Vroeger genoemd “hooge vierschaer der heerlyckheijt van Strijen”), nummer toegang 3.03.08.184, inventarisnummer 12. dd. 22 Juli 1662.

(Bladzijdennummering ontbreekt).

* Bij plegers van een ernstig delict of suïcide werd iemand onder de galg bij Strijen neergelegd zonder te worden begraven, als leerzaam voorbeeld voor voorbijgangers.

7.3. Halfzijdig verlamd

Het was weer eens een dag, op 1 Juni 1686, dat er een groep gevangenen genomen stelende, bedreigende en overlast veroorzakende bedelaars werd gevonnist door de hoge vierschaar van den lande van Strijen. Eén van hen was Jacob Jansz van de Linde, een zoon van een schipper, “geboren van de Graeff” *.

“... sijnde verminckt aan het been en hant, seyt dat hy uyt nootsaekelijckheijt moet gaen bedelen, omdat hy aen de ene zijde beroert is, maer niemant quaet heeft gedaen. Seijt omtrent drie a vier jaer heeft gaen bedelen.”

Uit het verslag blijkt dat hij halfzijdig verlamd was, zoals voorkomt bij spasticiteit en na een beroerte. Hij zou niemand hebben bedreigd? Baljuw en schepenen geloofden hem niet. Hij werd voor tien jaar uit het gebied van Strijen verbannen.

Bron.

Nationaal Archief, Den Haag, Rechterlijke Archieven in Zuid-Holland: Hoge Vierschaar land van Strijen (Vroeger genoemd “hooge vierschaer der heerlyckheijt van Strijen”), nummer toegang 3.03.08.184, inventarisnummer 2, fol. 90, dd. 1 Juni 1686.

* Dit is de plaats Grave, gelegen in Noord Brabant in het land van Cuijk aan de Maas.

7.4. Het leven van een Oostindiëvaarder.

Op 4 Juli 1686 stond in Strijen voor de hoge vierschaar Hendrick Cornelis, 34 jaar oud, geboren in Veere in Zeeland. Omdat hij bedelde, en ergens een vijl had gestolen.

Hij vertelde in het kort zijn geschiedenis. In 1677 was hij in Vlissingen aangemonsterd als schepeling op een Oostindiëvaarder, en pas recent, op 11 Mei 1685, thuisgekomen met “De Burgh van Leijden”, een schip

dat er van Batavia naar Vlissingen 18 maanden en drie dagen over had gedaan.

Maar daarna was er weer brood op de plank nodig, dus monsterde Hendrick aan op een koopvaardijchip naar Lissabon. Hij werd echter op de thuisreis ziek, en werd in Engeland, in Gravesend, aan wal gebracht, en daar gedurende drie weken verpleegd in “het gasthuijs”. Daarna, uit het gasthuis ontslagen, en na het betalen van de rekening, moest hij maar zien hoe hij, berooid, weer thuis kon geraken. De zaterdag tevoren arriveerde hij vanuit Engeland in Rotterdam, en reisde over Zwijndrecht en Dordrecht verder via Strijen, met het plan om vervolgens via Sommelsdijk naar thuis, naar Zeeland terug te gaan. Maar ja, al zijn geld was op, dus er schoot niet veel anders op dan te bedelen onderweg. De vijl die hij ergens had weggenomen was bestemd voor een sloopstimmerman in Zeeland.

Goed. Baljuw en schepenen vertrouwden het toch niet helemaal. Dus werd Hendrick een nachtje in de cel gezet. De volgende morgen bleek hij zeer onverwacht te zijn overleden. Er staat er in de kantlijn geschreven: *“Opden 5 Juli s morgens in de gevankenissee doot gevonden.”*

Het leven van een Oostindiëvaarder was geen gezond leven. Ze kregen in de Oost vaak malaria en andere tropische ziekten. En denk ook maar eens aan het chronisch vitamine C gebrek, de “scheurbuik”, waaraan veel schepelingen onderweg overleden.

De man kwam waarschijnlijk thuis uit de Oost met een ziekte onder de leden die hier weer de kop opstak. Hij werd er in Gravesend voor verpleegd, maar zal zeker niet genezen zijn. Onderweg naar huis is hij er te Strijen onverwacht aan overleden. Een leven vol ontberingen, en een eenzame dood.

Bron.

Nationaal Archief, Den Haag, Rechterlijke Archieven in Zuid-Holland: Hoge Vierschaar land van Strijen (Vroeger genoemd “hooge vierschaer der heerlyckheijt van Strijen”), nummer toegang 3.03.08.184, inventarisnummer 2, fol. 91, dd. 4 Juli 1686.

7.5. Een naaister

Op 20 Februari 1699 stond voor de hoge vierschaar in Strijen Grietie Gerritsdochter Maes, omdat ze in dronken toestand de assistent van de baljuw van de hoge vierschaar had beledigd.

Ze was weduwe van Pieter Jansz, een soldaat die tweemaal als stuurman in Indië was geweest. Grietie was een eenvoudige ziel. Ze wist dat ze in Rotterdam was geboren, maar niet hoe oud ze was. Ze had een

zoon die als zeeman voer, maar ze wist niet waar hij op dat moment was.

Ze was naaister voor de kost, naaide bij mensen aan huis, en ging dan ook van huis naar huis. Veel verdiende ze er niet mee.

“Seyt dat sij de gehele winter hier en daer heeft gaen linne en wolle naeijen om de kost ... dat se den voorleden weeck ontrent vier daegen heeft genaeyt aent hujs van Bastiaen van den Blaeck op Strijensas alwaer sy drie stuyver heeft gewonnen.”

Haar werd gevraagd waarom ze de assistent van de baljuw beledigd had. Ze was op dat moment dronken. Wel, Grietie vertelde dat ze nog nooit dronken was geweest. Ze was dermate dronken geweest dat ze zich ook niet kon herinneren dat ze de assistent van de baljuw had beledigd, en verzocht dan ook om vergiffenis voor haar misstap.

“Seyt niet te weten dat sy de heer stadhouder qualijck heeft bejegt, dat sij droncken is geweest. Seyt voordat nimmermeer droncken is geweest, en versoeckt daeromme vergiffenis voor haer misslach.”

Op 22 Februari eiste de baljuw als straf twintig jaar verbanning uit het land van Strijen, Putten en de Beijerlanden, maar de schepenen gaven pardon. Mits Grietie “... *in gespannen vierschare aldaer ... haer begaen quaet Godt ende justitie om vergiffenisse te bidden, met belofte van nimmermeer deergelijck te ondernemen ...*”

Het gebeurde maar zelden dat pardon werd gegeven. Kennelijk maakte Grietie op de schepenen de indruk van een eenvoudige onnozele ziel.

Bron.

Nationaal Archief, Den Haag, Rechterlijke Archieven in Zuid-Holland: Hoge Vierschaar land van Strijen (Vroeger genoemd “hooge vierschae der heerlyckheijt van Strijen”), nummer toegang 3.03.08.184, inventarisnummer 2, dd. 20 en 22 Februari 1699. (Bladzijdennummering ontbreekt).

7.6. De dood van een dakloze

Waarschijnlijk speelde de gebeurtenis zich af in het dorp Strijen, maar de naam van het dorp werd in de acte niet genoemd.

Op 2 Oktober 1703 wilden Jan Nabotten en Marij Davits Verhagen, vrouw van Leendert den Dekker, wat herstelwerkzaamheden verrichten aan de vervallen schuur van Jan Ariensz Geervlieth.

Ze vonden daar het lijk van een onbekende vrouw, in verregaande staat van ontbinding. Niemand kende haar. Ook wist niemand wanneer ze in de schuur was gekomen. Er werd naast het lijk een hengselmand met wat linnengoed, brood, boter en kaas aangetroffen.

“Sonder dat iemant weet wanneer dit mensch in dese keet is gecomen ofte gestorven ... hebbende by haer gevonden een hengelmantie met eenigh linde ten haren lijve behoorende, alsmede noch eenigh broot, boter en kaas ...”

Het trieste einde van een dakloze bedelaar. Dat gebeurde alleen toen, denkt u? Kort geleden werd er nog een dakloze 's morgens overleden gevonden in een Dordtse parkeergarage.

Bron.

Nationaal Archief, Den Haag, Rechterlijke Archieven in Zuid-Holland: Hoge Vierschaar land van Strijen (Vroeger genoemd “hooge vierschaer der heerlyckheijt van Strijen”), nummer toegang 3.03.08.184, inventarisnummer 12, dd. 4 Oktober 1703. (Bladzijdennummering ontbreekt).

7.7. Wat een leven

Op 19 Oktober 1715 stonden Dorothea Polman en Johannes Andrisusz van den Velde, alias Hans de jonge Sappetouwe, wegens landloperij voor de hoge vierschaar in Strijen. Zij was 33 of 34 jaar oud. Hans was 27 of 28 jaar oud, en was geboren in Ouwerkerk aan de IJssel. Hans werd verdacht van vele inbraken, en zelfs van moord op iemand uit Gorinchem. Hij vertelde dat hij als jongen gedurende acht jaar als “laserus” (lepralijder) met de klepper had gebedeld, en daarna soldaat was geworden. Hij zou op dit moment officieel met verlof zijn. Hij was destijds in de kerk in Gouda getrouwd met ene Johanna Moré uit Gorinchem, maar zijn vrouw overleed in 1714 aan “een kouwe sinking” in het gasthuis in Rotterdam. Daarna kreeg hij kennis aan Dorothea. Dorothea wist niet waar ze was geboren. Ze was tien of twaalf jaar getrouwd geweest met ene Hans Jansz. Hans Jansz was soldaat geweest. Hij sneuvelde zes jaar tevoren, dus omstreeks 1709, bij het beleg van Aixa*. Het echtpaar trouwde destijds in Tiel, en kreeg twee kinderen, waarvan er inmiddels een was overleden. Dat lag in Nijmegen begraven. Het andere kind, Dirk Oud, acht jaar oud, werd ooit in Damme (in Vlaanderen) katholiek gedoopt, en dit kind was op dat moment bij Dorothea en Hans. Dorothea had tevoren zes jaar eerlijk gewerkt in de Hoeksewaard bij Grietje Sprang in Strijen, op Klaaswaal bij Willem de Baan, en bij Cornelis Maartensz in Sint Anthoniepolder. Maar sinds kort was ze de bijzit van Hans de jonge Sappetouwe. Omdat die ruzie kreeg met “Harman die tot Lekkerkerk geradbraakt is” vertrokken zij uit de Krimpenerwaard, gingen naar de Hoeksewaard, en bedelden daar

samen. Met het gevolg dat ze nu samen waren opgepakt voor landloperij.

Wat feiten: Dorothea wist niet waar ze was geboren. Dus communicatie met haar ouders is kennelijk minimaal geweest. Ze trouwde met een soldaat die nogal eens werd overgeplaatst, getuige het feit dat ze in Tiel trouwde, het oudste kind in Nijmegen begraven lag en het jongste kind in Damme in Vlaanderen werd gedoopt. Ze heeft jaren gewerkt in de Hoeksewaard, maar ik lees niets over familie of vriendschappen. Ze was nergens thuis.

Hans de jonge Sappetouwe, soldaat en beroepsinbreker, had als jeugdige leprapatiënt bedelend de kost verdiend, werd verdacht van moord, kreeg ruzie met iemand die in Lekkerkerk werd geradbraakt. Hij was met iemand uit Gorinchem getrouwd in Gouda, en zij overleed in het gasthuis in Rotterdam. Hans had eveneens een zwervend bestaan geleid.

Wat een leven.

Bron.

Nationaal Archief, Den Haag, Rechterlijke Archieven in Zuid-Holland: Hoge Vierschaar land van Strijen (Vroeger genoemd "hooge vierschaer der heerlyckheijt van Strijen"), nummer toegang 3.03.08.184, inventarisnummer 2, dd. 19 Oktober 1715. (Bladzijdennummering ontbreekt).

* Met Aixa zal wel bedoeld zijn Aix en Provence, in Zuid Frankrijk.

7.8. Vluchtige contacten

Op 3 November 1768 stond voor het Gerecht van Dordrecht Doortje Mulder, 26 jaar oud, zonder vaste woon of verblijfplaats. Waar ze was geboren wist ze niet. Ze bedelde en zong liedjes.

Doortje had zes jaar samengeleefd en gebedeld met ene Jan de Voogd, ook wel genoemd Jan de Stoelematter, alias "schele Jan". Ze hadden tot voor twee jaar gewoond bij Arent van het Flak te Petten, bij De Zijp in Noord Holland. Ze "werkten" toen samen in Noord Holland.

In Edam vroeg ene Steintje Woest haar of ze een kind onder haar hoede wilde nemen van Heyntje de Lierman, een muzikant. De eigen moeder van het kind was overleden. Dat deed Doortje. Kennelijk stond het kind inmiddels op eigen benen, want het was niet meer bij Doortje.

Daarna zwierven Doortje en Jan naar het zuiden. De afgelopen zomer hadden ze gebedeld bij Den Briel en in Overflakkee.

Recent had ze (van anderen?) gehoord dat Jan de Voogd getrouwd was, een vrouw en kinderen had. Dat was een bittere teleurstelling voor Doortje. Daarop was ze bij hem weggegaan.

Maar ja. Bedelen, en dat al zo lang. Doortje werd levenslang verbannen uit Noord en Zuid Holland.

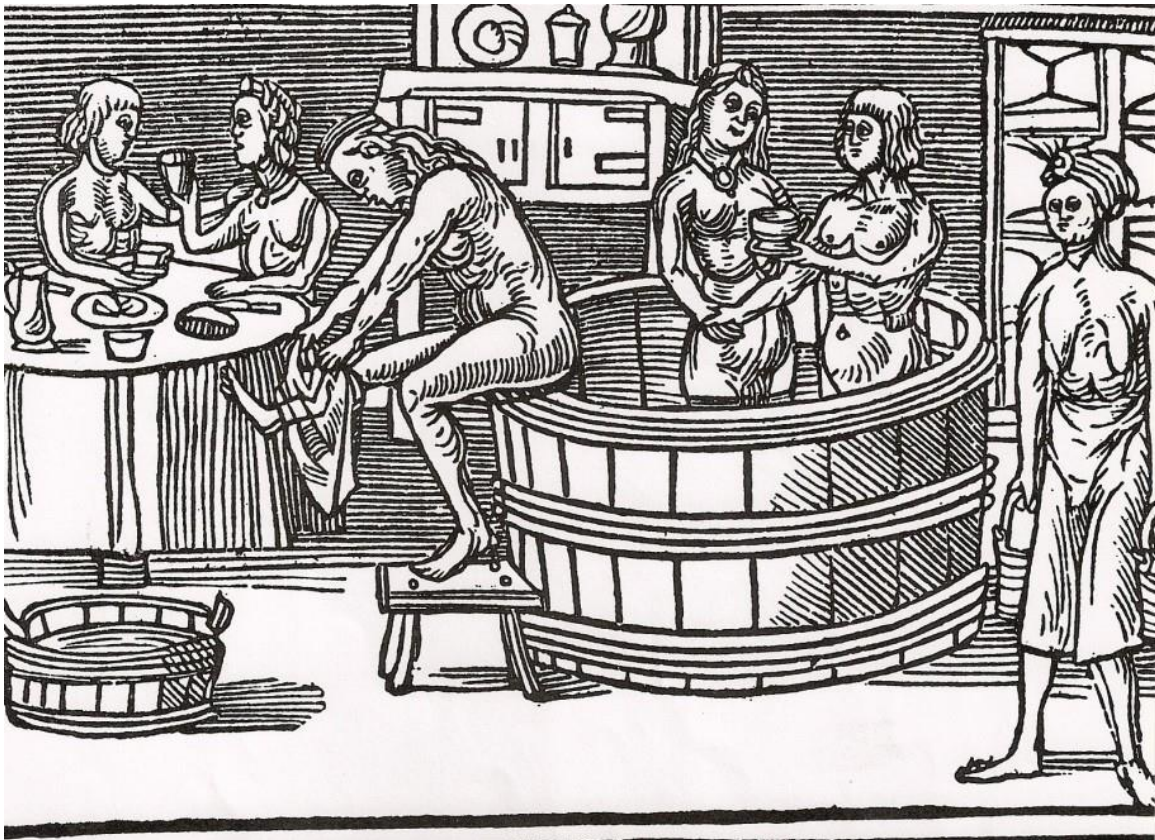
Wat mij opviel was het vluchtige van de menselijke relaties in het leven van Doortje. Over ouders werd niet gesproken, kennelijk was er weinig echt contact geweest met haar moeder want ze wist niet eens waar ze was geboren. Pas na een relatie van zes jaar kwam ze er achter dat haar vriend een getrouwd man was, en ze corrigeerde hem door bij hem weg te gaan. Ze had enige jaren gezorgd voor het kind van een zwervende muzikant en een overleden moeder, maar dat kind was ook al zijn eigen weg gegaan.

Ze wist niet waar ze vandaan kwam, met wie ze tijdelijk optrok, en niet waarnaar zij op weg was. Een tragisch leven.

Bron.

Regionaal Archief Dordrecht. Oud Rechterlijk Archief Dordrecht. Gerecht van Dordrecht 1450 – 1811, nummer toegang 9, inventarisnummer 168 (nieuw 225), dd. 3 November 1768. (Geen bladzijdennummering).

8. Seks

Middeleeuwse “stove”, het openbare bad van de stad

8.1. Meysschens van lichte leven

Op 19 Oktober 1456, tijdens de regering van graaf Philips de goede, stond voor het Gerecht van Dordrecht “Zoet van Tichelen, Heynricx van Dijx wijff.” Ze werd veroordeeld omdat ze een bordeel hield binnen de stad. Ze had een “stove”, een grote houten kuip met door een vuur daaronder verwarmd water. Een stove was het middeleeuwse badhuis, iedereen kwam regelmatig badderen in zo’n houten kuip. Maar in een stove werden ook afspraakjes gemaakt met prostituees. Die hadden de klanten daar gratis op zicht, zogezegd. Welnu, Zoet van Tichelen, eigenares van de stove, was bovendien bordeelhoudster. Ze had meisjes in dienst of verhuurde daartoe kamers. Dus het mes sneed van twee kanten, ze verdiende aan de stove en aan de prostitutie.

“Omdat sij meysschens van lichte leven in haere huysse ende stove gehadt, ende burdeell daarmede gehouden heeft ...”

Ze werd veroordeeld tot het betalen van drie pond, plus het leveren van twaalf last stenen.

*“... so heeft sij na inhoud der gebodt vanden jonst** verbeurt iii pond, ende daer toe sall sij Gode te eren ende den stede te beteren geven Xij m steens.”*

Erasmus vermeldde zestig jaar later al, in 1522, dat de uit het nieuw ontdekte Amerika meegebrachte geslachtsziekte syphilis ook via het badwater in de stoven werd verspreid, en dat om die reden het bezoek aan stoven inmiddels drastisch was afgenomen. *

In 1572 werden hier alle stoven gesloten op last van calvinistische dominees. Dit met het doel om de prostitutie uit te roeien. Het goede daaraan was dat daardoor ook syphilis en lepra veel minder voorkwamen. Immers, het lauwe water waarin ieder in de middeleeuwen badde moet inderdaad een bron van besmetting geweest zijn.

Bron.

Regionaal Archief Dordrecht. Oud Rechterlijk Archief Dordrecht. Gerecht van Dordrecht 1450 – 1811, nummer toegang 9, inventarisnummer 166 (nieuw 222), dd. 19 Oktober 1456, fol. 10 verso.

* Erasmus. Colloquia familiaria. Samenspraken. Een Nederlandse vertaling, in 1961 uitgegeven in de serie Prismaboeken, Het Spectrum, Utrecht. In hoofdstuk 3, “Herbergen in Duitsland”, fol.76.

** Jonst = liefde.

De gerestaureerde Stoofstraat in Dordrecht

8.2. Een brute verkrachting

Op 13 April 1464 stond Wil Hinsz voor het Gerecht van Dordrecht. Hij had een prostituee mishandeld en verkracht, omdat ze weigerde met hem mee te gaan. Hij trok haar om de hoek uit het zicht, een steegje in, gooide haar daar tegen de grond, sloeg haar, traptte en vertraptte haar. Daarna deed hij haar kleding uit en had seks met haar tegen haar zin. *“Wil Hinsz heeft een deern genomen by den arm / ende heeft se mit hem willen leyden. Ende sy en heeft niet mit hem willen gaen / ende terstont heeft hy ghetogen om een hoexken in een straetgen / ende heeft se ter neder tegen de straten geworpen, ende heeft se ghesteken mit voeten / ende mit voeten op haer lyf getreden, ende gebloot ... ende ghequetst ende lelyken mede geleeft ende haer zeer gheslegen.”*

Het vonnis staat er niet bij.

Verkrachting van een prostituee? Ook toen al was dit een vak met risico's. Het schoppen van een slachtoffer werd dus ook destijds al beoefend. Het incident leidde wel tot een aanklacht, dus ook in de middeleeuwen was verkrachting en mishandeling van een prostituee strafbaar.

Bron.

Regionaal Archief Dordrecht. Oud Rechterlijk Archief Dordrecht. Gerecht van Dordrecht 1450 – 1811, nummer toegang 9, inventarisnummer 166 (nieuw 222), dd. 13 April 1464, fol. 60.

8.3. Prostituee mishandeld

Op 9 November 1467 stond Jan Platynmaker voor het Gerecht van Dordrecht. Hij had een prostituee mishandeld.

Hij deed haar het voorstel om met hem mee naar zijn huis te gaan. Maar zij wilde niet mee, wilde dat hij samen met haar naar een goede herberg zou komen. Dat schoot Jan in het verkeerde keelgat, hij sloeg en traptte de vrouw. Die klaagde daarna dat ze haar keuvel (hoofddoek) verloren had. Dat maakte Jan nog nijdiger, hij sloeg haar nóg eens, met de woorden “Dáár is uw keuvel.” Er kwam een andere prostituee de vrouw te hulp, maar die kreeg ook klappen.

“Jan Platynmaker / haelde een vrouken ... voor den huysse ende woude se mede tot siinen heuyse hebben / sy seyde, ic en will tot uwen huysse / ic will in een goede herberge gaen / Doen toech hy se voir onse vrouwen huysen ende sloechse zeer. ... hy traetse ende stietse mit voeten. ... Sy seyde: ick heb minen cowel verloren / doen sloech hy se / ende seyde haer: dar is uwen cowel. ...”*

Hem werd verweten dat “hy hoerde, hy snoerde”. Men ontkomt niet aan de indruk dat in de middeleeuwen de burger gewend was aan méér (geaccepteerd) lichamelijk geweld dan in onze tijd. Maar hem werd zwaar aangerekend dat hij haar hoofdbedekking had afgeslagen, de “hoofddoeck” of “kovel”.

Jan moest als straf “een roede mueren” leveren, een rij stenen voor de bouw van de stadsmuur.

Bron.

Regionaal Archief Dordrecht. Oud Rechterlijk Archief Dordrecht. Gerecht van Dordrecht 1450 – 1811, nummer toegang 9, inventarisnummer 166 (nieuw 222), dd. 9 November 1467, fol. 78.

* Een kovel of “hoofddoeck” was de hoofdbedekking. In die tijd een een muts of soort doek, een sjaal over het hoofd. In later tijd heette een hoofddracht die behoorde bij een klededracht, een kanten muts met oorijzers, nog “een keuvel”.

Maria Magdalena, met “hoofddoeck” of kovel. Detail schilderij van Rogier van der Weyden, 1435.

8.4. Een hoerenloper

Op 1 Oktober 1594 stond voor het Gerecht van Dordrecht “Raechel Jansdochter, 27 jaar oud, geboren tot Dansyck”. Ze werd aangeklaagd omdat ze een herberg hield binnen de stad zonder poorter van Dordrecht te zijn. Bovendien had zij gelegenheid gegeven voor prostitutie. Ze hield “een stille knip”. Een van haar dienstertjes die zich prostitueerde was Baertgen Gysberts, 30 jaar oud, afkomstig uit Amsterdam.

Rachel Jansdochter kreeg op een dag in haar herberg bezoek van de schout van ´s Gravendeel. Baertgen Gysberts, dienstster in de herberg, verklaarde dat “... *die wilde boeleren met haer, ... ´t welcke sy niet en wilde doen. Seggende hy is een offituer * , hy mach hier comen besien wat huys dat ghy hout.*”

Met andere woorden, Baertgen was bang dat het een valstrik van de overheid was.

De schout van ´s Gravendeel, in 1594, als hoerenloper? Nee, nee, de schepenen van de Camere Judiciale noemden geen naam. Niets menselijks was hen vreemd.

Bron.

Regionaal Archief Dordrecht. Oud Rechterlijk Archief Dordrecht. Gerecht van Dordrecht 1450 – 1811, nummer toegang 9, inventarisnummer 167 (nieuw 224), dd. 1 oktober 1594, 31 Maart 1595, fol. 90 en 99 t/m 102.

* Offituer zal wel een verschrijving zijn van “officier”, iemand met een hoog ambt.

8.5. Een verboden huwelijk

Arij Aryensz Hordijk, inwoner van Strijen, was weduwnaar. Hij kreeg verkering met het nichtje van zijn overleden vrouw, Neeltgie Gerrits, die op haar beurt weduwe was van ene Joost Wouterse. De dominee vond het prima, had Arij niet verteld dat er een juridisch bezwaar tegen dit huwelijk kon bestaan. Dus woonden Arij en Neeltgie al vast samen, en twee weken eerder was Neeltgie bevallen van een wolk van een kind. Op 20 Oktober 1676 stonden ze voor de hoge vierschaar van den lande van Strijen. In de aanklacht stond “... omdat (hij) sikh selve vergrepen heeft ... (omdat hij) is getrouwt geweest met de moeije van Neeltgie Gerrits.” Want volgens “de nadere interpretatie van de polijtjique ordonnantie” * was dit wel degelijk een zwagerhuwelijk, en dat was verboden.

Arij verweerde zich met het feit dat de dominee hem van tevoren niet had gewaarschuwd. Zou Arij gewaarschuwd zijn geweest, dan zou het

zo ver niet zijn gekomen. Mogelijk wist dominee óók niet dat het niet mocht. Dus ja, Arij had dus eigenlijk niets verkeerd gedaan, vond hij zelf.

“Dat hy niet en weet qualijck gedaen te hebben, ende dat hem noeijt sulcx is verboden, en bijaldien den predikant hem geen sondaghs gebot hadde gegeve, dat het noeyt soo verre gekomen soude hebben.”

Het waren bemiddelde mensen, dus zij mochten procederen.

Er was aanvankelijk door de baljuw, conform het placcaat uit 1580, een verbanning geëist uit het gebied van Strijen, plus een boete van 600 gulden. Maar ook de hoge vierschaar zag in het verweer van Arij verzachtende omstandigheden.

Op 18 Mei 1677 werd Arij Aryensz Hordijck veroordeeld. De hoge vierschaar legde hem op *“... sigh aff te scheijden van de bijwooninghe met Neeltgie Gerritsdochter”*. Plus een boete van 88 gulden, en de kosten van het proces.

Op 4 Oktober 1678 werd Neeltgie Gerritsdochter eveneens veroordeeld *“sigh aff te scheijden vande bijwooninge met Arijen Aryensz Hordijck”*. Plus een boete van 38 gulden, en de kosten van het proces.

Arij en Neeltgie waren alleen “familie van de koude kant”, er bestond geen bloedverwantschap. Maar volgens “de Politijcque Ordonnantie” uit het jaar 1580 waren ook dergelijke huwelijken verboden. Redenen voor dit verbod worden in “de Politijcque Ordonnantie” niet genoemd. Mogelijk moest met het verbod erfenis-jagerij worden tegengegaan. Het betreft een nog ooit door koning Philips de tweede in het jaar 1580 uitgevaardigde wet. Merkwaardig is dat deze wet ook in de Zeven Provinciën is gehandhaafd na de afscheiding van Spanje bij de Unie van Utrecht van 1580. Kennelijk werd het verbod op het zwagerhuwelijk ook door de protestanten hier nog letterlijk genomen.

Het moet een drama zijn geweest met veel negatieve emoties bij beide partijen. Hoe zal dit later aan het opgroeiende kind zijn uitgelegd? Kón het wel door liefhebbende ouders worden uitgelegd? Ons doet dit bizar aan. De gevolgen waren ingrijpend.

Bron.

Nationaal Archief, Den Haag, Rechterlijke Archieven in Zuid-Holland: Hoge Vierschaar land van Strijen (Vroeger genoemd “hooge vierschaer der heerlyckheijt van Strijen”), nummer toegang 3.03.08.184, inventarisnummer 2, fol. 32 verso, dd. 20 Oktober 1676, fol. 33 verso, dd. 15 December 1676, fol. 36, dd. 18 Mei 1677, en fol. 40 verso, dd. 4 Oktober 1678.

* Extract uyt de Politijcque Ordonnantie van Hollandt, vanden 1 April 1580. Artikel VIII. Het document is via internet volledig en goed leesbaar in te zien.

8.6. Wie is de vader?

In December 1748 beviel Elizabeth Mom, een ongehuwde inwonster van Dordrecht, 34 jaar oud, van een “onecht” kind. Hoewel de vroedvrouw tijdens de bevalling indringend had gevraagd wie de vader was, kreeg zij dit niet te horen. Het gevolg was dat op 27 Februari 1749 Elizabeth voor het Gerecht van Dordrecht stond. De schout vroeg haar op zijn beurt eveneens wie de vader wel mocht zijn. Maar Elizabeth zei het niet te weten, ze was op weg naar huis in de stad in de Gravestraat verkracht door een onbekende man, terwijl een tweede man haar in bedwang hield en de mond snoerde. Elizabeth had aan niemand verteld wat er gebeurd was en dat ze zwanger was omdat ze dat niet durfde.

“Segt omdat sy sulke niet konde doen, omdat sij s’avonts om half elft, ... was aangedaan door twee kaerls, in de Gravestraat, ende dat sij haar op de gront gegooijt, en dat een haar de mond hadde toegehouden, opdat sij niet schreeuwen soude, ende dat de andere haar gebruikte.”

Tot haar twintigste had Elizabeth bij haar moeder gewoond. Gedurende de laatste veertien jaar was ze in dienst van een mejuffrouw, de weduwe van Aalst. Ze mocht iedere dag ´s avonds voor een bezoek naar haar moeder toe. Die woonde in het Tolbrugstraatje.

De schout bleek wel een bedoeling met het verhoor te hebben. Want recent, vanaf Mei tot Oktober 1748, had haar moeder in de kost gehad Jacob Bouwer, de weduwnaar van de overleden zus van Elizabeth. Waarom was Jacob Bouwer weggegaan? Wel, zei Elizabeth, hij zocht werk, en dat bleek er hier in de stad voor hem niet te zijn. En waar hij op dat moment was, wist zij niet.

Kennelijk vermoedde de schout dat Elizabeth een relatie met haar zwager had gehad. Maar het viel niet te bewijzen. In het verslag is er een bladzijde uitgeknipt. Dus er zal wel geseponeerd zijn. Elizabeth kreeg het voordeel van de twijfel.

Het doet ons vreemd aan dat schout en schepenen zich inhoudelijk bemoeiden met een eventuele relatie. Maar in die tijd was elke seksuele relatie zonder dat er getrouwd was een bij wet verboden relatie.

Bovendien gold dat een schoonzuster - zwagerhuwelijk verboden was.*

Bron.

Regionaal Archief Dordrecht. Oud Rechterlijk Archief Dordrecht. Gerecht van Dordrecht 1450 – 1811, nummer toegang 9, inventarisnummer 169, dd. 27 Februari 1749, fol.3-5.

* Het zwagerhuwelijk was verboden door “de politieke ordonnantie” van 1 April 1580, een wet die nog onder koning Philips de tweede was ingevoerd, en waaraan strak de hand werd gehouden.

8.7. Deftig overspel

Op 29 Januari 1754 stond voor het gerecht van Dordrecht Catharina La Rivière, inmiddels de ex van Aart Jasperse de Visser. Zij werd beschuldigd van overspel.

Koopman Aart Jasperse de Visser was van eind 1750 tot Augustus 1752 op dienstreis naar Oost Indië geweest. In de tussentijd kreeg zijn vrouw Catharina een relatie met de wijnkoopman Dirk van Otterloo, een vrijgezel. Uit deze relatie werd op 30 November 1752 een dochter geboren.

Welnu, de echtgenoot eiste een echtscheiding, en verkreeg die ook. Catharina werd beschuldigd van “hoerery”, en daarop stond nog steeds als straf vijftig jaar verbanning. Dit volgens “de Politieke Ordonnantie” (2), een wet uit het jaar 1580, ooit nog onder koning Philips de tweede bedacht (3), maar ook in onze Republiek der Zeven Provinciën nadien gehandhaafd.

Maar goed, Catharina mocht procederen. Immers, als men bemiddeld was, viel er via procederen veel af te kopen met een genereuze boete. Opmerkelijk is dan ook dat op 24 September 1754 hetzelfde vonnis van driekwart jaar eerder werd bekrachtigd. Dus Catharina werd alsnog voor vijftig jaar verbannen uit Noord- en Zuid Holland.

Herhaald overspel moest worden bestraft met de hoogste straf die de Politieke Ordonnantie eiste. (2). Dat was vijftig jaar verbanning.

Het wordt uit het verslag niet duidelijk waarom het vonnis niet kon worden afgekocht met een boete. Er moet in de tussentijd iets gebeurd zijn wat schout en schepenen niet door de vingers konden zien.

Waarschijnlijk hebben wijnkoopman Dirk van Otterloo en Catharina La Rivière hun relatie voortgezet, en mogelijk was er inmiddels al een tweede kind uit deze relatie geboren?

Ik weet niet wat er van de twee gelieven geworden is. Waarschijnlijk heeft Dirk van Otterloo zich als wijnkoopman met zijn gezin elders gevestigd. En ze leefden, naar we hopen, nog lang en gelukkig. Overigens hadden arme mensen in Dordrecht minder geluk als ze werden betrapt op overspel of hoerery (4). Dat betekende in de zeventiende eeuw acht dagen op water en brood in de cel. Zij werden door de schout ferm toegesproken: *“Alsoe in deser stadt, Godt betert, de sonde ende misdaet van overspel by sommige persoonen nyet vermijdt en wordt, ende, dat arger is, hem nyet en vresen in openbare overspel te*

*sitten ende openbaerlijck hantieren, ...” Zij werden dan “by sheeren dienaers geleyt inden Leeuwencuyt * , ende daer leggen acht daegen te water ende te broode ...”*

Bron.

Regionaal Archief Dordrecht. Oud Rechterlijk Archief Dordrecht. Gerecht van Dordrecht 1450 – 1811, nummer toegang 9, inventarisnummer 171 (nieuw 228), dd. 29 Januari 1754, fol. 28 verso – 30 verso.

2. Simon van Leeuwen. Groot-placaetboek van de Zeven Provinciën uit 1683, deel 3, blz. 502 – 504. Extract uyt de Politijcque Ordonnantie van Hollandt, vanden 1 April 1580, begriipende het gantsche Echt-reglement, (betreffende onder meer) Overspel. Nationaal Archief Den Haag.

3. Manon van der Heijden. Huwelijk, strafrecht en kerkelijke tucht in vroegmodern Holland. In het Jaarboek CBG 2001, deel 55. Blz. 15, 18, 20, 21.

4. J.A.Fruin. De oudste rechten der stad Dordrecht en van het baljuwschap van Zuid Holland, uitgave Martinus Nijhoff 1882, Den Haag. Eerste deel. Van overspel, dd. 17 September 1624. Blz. 241 – 243.

* “De leeuwencuyt” was kennelijk de bijnaam voor de gevangenis in de oude Vuilpoort, zoals die als gevangenis voor het Gerecht van Dordrecht en de Hoge vierschaar van Zuid-Holland tot 1644 heeft gefunctioneerd.

8.8. Een “enfant terrible”

Op 18 Juni 1776 stonden voor het Gerecht van Dordrecht Jan Wardenier en zijn zuster Hendrika Wardenier, weduwe van Pieter Valstar. Zij waren tevoren verbannen uit de stad. Zij verzochten om opheffing van het bannissement. Maar schout en schepenen herinnerden hen fijntjes aan een incident op “de linnen lakenmarkt” dat drie weken tevoren had plaatsgevonden.

Hendrika was kennelijk prostituee. Op 28 Mei 1776 ´s middags kwam het tweetal op de lakenmarkt kamerbewaarder Bruijn tegen, een corpulente man. Hendrika legde haar hand op zijn buik, streelde die, en zei hardop, zodat andere klanten op de markt het goed konden horen:

*“Mijnheer, wat word je dik, daar zyn twee vrouwspersoonen van leeven * hier geweest, mooi in de klederen, dat is je bol van. Dog zij zijn weg, daar is er nog ene op de markt, die zult gij niet kunnen of zien, gelijk als toen je de gordijnen van mijne bedsteede open haalde om te zien of ik er in lag, maar vrijdag ... den 24^e Mey ... zag gij my wel uijt de marktschuijt komen ...”*

Met andere woorden, het Gerecht vond de Wardeniers nog niets veranderd. Iemand te kijk zetten in een stad waar iedereen elkaar kent? Het werd niet op prijs gesteld, en het wordt dat nóg niet, denk ik.

Bron.

Regionaal Archief Dordrecht. Oud Rechterlijk Archief Dordrecht. Gerecht van Dordrecht 1450 – 1811, nummer toegang 9, inventarisnummer 162 (nieuw 212), dd. dd. 18 Juni 1776.

* Vrouwspersoonen van leeven = prostituees.

8.9. Een zwarte bladzijde

Een herdenkingssteen in Utrecht.

Aart Schouten, een geboren burger van Dordrecht, 55 jaar oud, kaarsenmaker van beroep, werd op 15 Maart 1770 gearresteerd op verdenking van homoseksueel gedrag, "sodomie".

Waarschijnlijk omdat Jan Meijer, sinds acht jaar zijn knechtje, zijn mond voorbij had gepreut. Sinds zes jaar waren zij minnaars.

Aart werd streng verhoord, en bekende met vijftien mensen een homoseksuele relatie te hebben gehad.

Hoe was het allemaal begonnen? Wel, als zestienjarige was hij zelf ingewijd door ene Aart van de Water, een spekslager. Met Gysbert Seijp had hij achttien jaar tevoren een relatie gehad. Meer recent ging Aart om met Hermen de Bruijn schipper, Arij Blok scheepstimmerman, Gerrit van

der Kaa vlaskopersknecht, Isaac Rogge gruttersknecht, Jan en Wouter, zoons van Pieter Schaap schipper, Jan Kuiten, Cornelis Kriekestijn lijfknecht (inmiddels wonende in Utrecht), en Joost van der Sluijs soldaat (inmiddels wonende in Den Haag).

Inmiddels waren deze laatste tien mensen gevlucht, want men wist dat de straf op homoseksueel gedrag niet mis zou zijn.

Het Gerecht van Dordrecht gebruikte stevige taal om het gedrag te veroordelen. Er werd gerefereerd aan het placcaat van 21 Juli 1730, het herhaald verbod op sodomie. Immers, er was sprake van

“... gruwelijke ontugtigheit met verscheide manspersonen en jongelingen ... het allerverfoeijelikste Crimen van sodomie ...”

Het vonnis, uitgesproken en uitgevoerd op 27 Maart 1770, luidde dat hij *“Tot uitroeijing van zodanig verderfelijk quaad, en ten voorbeeld en afschrik van anderen ... aan een pael met een bord boven ´t hoofd waer op staet “sodomiet” zal worden gewurgt, en geblaekt ... zal worden tot assche verbrant in zee geworpen ... als den begraaffnisse onwaardig.”*

Zijn jonge vriend en knecht Jan Meijer kwam er nog genadig van af, want die werd gegeseld en levenslang verbannen uit Noord- en Zuid Holland. Maar hij bleef in leven.

De invoering van het placcaat in 1730 was aanleiding tot een ware heksenjacht op mensen die homoseksueel gedrag praktiseerden.

Inmiddels was het 1770, “de eeuw van de Verlichting”. Er was voor ware Verlichting kennelijk nog een lange weg te gaan.

Bron.

Regionaal Archief Dordrecht. Oud Rechterlijk Archief Dordrecht. Gerecht van Dordrecht 1450 – 1811, nummer toegang 9, inventarisnummer 174 (nieuw 231), dd. 15 en 27 Maart 1770. Fol. 46 verso t/m 52.

9. De dood

9.1. Verdrinken in de Gouden eeuw.

Op 12 April 1665 verdronk 's avonds in de sloot naast de Boendersweg, komende van het dorp 's Gravendeel op weg naar huis, Aryen Dirckxz Quartel, een volwassen man. Hij werd de volgende morgen gevonden. Zijn weduwe verklaarde dat hij *“by ongeluck inde ... sloot geraeckt synde, aldaer sijn leven gelaeten heeft ...”*

Op 19 Juli 1675 verdronk in een Vliet bij de Middelsluis in de Cromstrijende polder de twaalfjarige Anthonij, zoon van Japhet Cappedijck, *“... by occasie dat het ... kindt met sijn broertgie in plaatse van (op) hun ouders paerdt te wachten, sigh tot swemmen hadde begeven, bij welck swemmen het ... kint is gebleven ...”*

Op 21 Mei 1678 verdronk Lijntie Gielen Claerbont, elf jaar oud, toen ze probeerde een kledingstuk achter het huis in de Vliet uit te wassen. Zij viel van de waterstap in de Vliet.

Op 6 Augustus 1659 verdronk Teuntgen, het zevenjarig dochtertje van Pleun Jacobsz, in de bermsloot bij het ouderlijk huis in Cillaershoek. *“... sonder te weeten hoe ende in wat maniere het aldaer gerocht is.”*

Waarschijnlijk was zij van een brugje gevallen, maar niemand had het zien gebeuren.

Er verdronken ook vaak peuters.

Op 28 September 1667 verdronk in het dorp Strijen Cornelis, zoontje van Arijen Cornelis Houcxsewegh, drie jaar oud, in de sloot achter het huis terwijl zijn ouders bezig waren met het lossen van een vracht bonen. De ouders merkten op dat hij *“... sonder eenigh geluyt te maecken verdroncken is ...”*

Op 8 Juni 1668 verdronk op 's Gravendeel Willem, zoontje van Jan Teunisz, ruim twee jaar oud, in een waterput op de buitenberm van de Schenkeldijk bij de haven. *“Soo als de moeder niet beter wist off het selve kint was ten huijse van sijn grootmoeder daer ontrent woonaghtigh terwijl het ... kints moeder int velt was.”*

Op de avond van 10 Juli 1673 verdronk op Numansdorp Dirk, zoontje van Dirck van der Ploegh, drie en een half jaar oud, in de vliet achter hun huis. Hij *“was van de waterstap gevallen terwyle de moeder tot de buijre om melck was gegaen ...”*

Op 11 Mei 1676 verdronk Arijen, zoontje van Arijen Aertsz Corendijcker, twee jaar oud, in de sloot achter het huis bij de Middelsluis in Cromstrijen. *“Welck kint ... soo als de moeder niet beter wist off het was by een van de buijren ...”*

Dit is een bloemlezing aan verdrinkingen in de Hoeksewaard van tussen 1659 en 1678. Er zijn er in die negentien jaren daar nog veel meer verdronken. Verdrinken kwam veel voor in de Gouden eeuw.

Maar weinig mensen konden zwemmen. Er bestond ook nog geen straatverlichting. Zo kon het dan gebeuren dat een volwassen man op een avond op de stikdonkere Boendersweg bij 's Gravendeel in de sloot liep. En vervolgens verdronk, want hij kon immers niet zwemmen. Evenzo verdronk het elfjarig meisje Lijntie toen ze op de waterstap bij de Vliet haar evenwicht verloor en in de Vliet viel.

De twaalfjarige Anthonij zal wel een beetje hebben kunnen zwemmen, maar kennelijk toch niet voldoende.

Zevenjarige kinderen kunnen tegenwoordig zwemmen, maar destijds immers niet.

Extra tragisch is het te lezen waardoor ouders zoal even niet oplettend genoeg konden zijn, waardoor hun peuter verdronk. Het waren hardwerkende mensen, want wie niet werkte zou immers niet eten. Men was bezig met een boodschap of een klus bij huis, of meende dat de peuter bij oma of een goede buur was.

Voor de gewone man was “de Gouden eeuw” niet van goud. Het was het een tijd van afzien. Men werd door infectieziekten, armoede en hongersnoden gemiddeld maar vijftig jaar oud. Om met de oude

Romeinen te spreken: “Het leven was kort en moeilijk.” Daar kwamen dan ook nog eens verdrinkingen bij. Verdrinkingen behoren in onze tijd tot de uitzonderingen dank zij het feit dat kinderen al vroeg leren zwemmen. Ik ben zo blij dat ik in deze tijd mag leven. U ook?

Bron.

Nationaal Archief, Den Haag, Rechterlijke Archieven in Zuid-Holland: Hoge Vierschaar land van Strijen (Vroeger genoemd “hooge vierschaer der heerlyckheit van Strijen”), nummer toegang 3.03.08.184, inventarisnummer 12, dd. 6 Augustus 1659, 13 April 1665, 28 September 1667, 8 Juni 1668, 11 Juli 1673, 19 Juli 1675, 11 Mei 1676 en 21 mei 1678. (Bladzijdennummering ontbreekt).

9.2. In een wak gereden

Willem Aerijensz Vlasblom, wonende in Sint Anthoniepolder, zag het gebeuren. Er was ijs. Op 27 December 1678 schaatsten twee jonge mannen op de Binnenmaas bij “Sint Anthonispolder” om tien uur ‘s morgens in een wak.

Willem vroeg assistentie bij de buren en haalde een ladder. Pieter Jacobs Polderman en nóg iemand hielpen mee. Nadat zij de lichamen “... noch hebben sien op en neder dompelen, doch niet connen helpen ...” haalden ze de lijken op, en brachten die in de kerk.

Het bleken twee zoons van poorters uit Dordrecht, “... een soon van Adam van Thiel, wesende in ‘t swart gecleet ... ontrent twintich off een en twintich jaren, ... de ander ... een soon van Arijen Jacobsz Hordijck ... met gecouleeerde cleederen ... seshien a seventhien jaren wesende.”

Op 23 Februari 1688 verdronken evenzo in een wak in de Binnenmaas Barber Meeuwis, huisvrouw van Steven Stevens Smith, wonend onder Maasdam, ongeveer vijfenviertig jaar oud, en haar nichtje Arijaentie Harmens Jonge, dochter van Harmen Stevens, wonende op ‘s Gravendeel, ongeveer achttien jaar oud.

“Same ieder met een steecksleetie op het eijs in de Maes sijn gevallen, omtrent den polderdijck ... en aldaer verdroncken sijnde ...”

Op 3 Februari 1712 schouwden Jan Cleijn schout, en Jacob Verhouck en Pieter Polderdijk, schepenen van Sint Anthoniepolder, op verzoek van de hoge vierschaar van den lande van Strijen het lijk van Maeyken Tysse Neerlof, “welcke op gisteren alhier over de Maes (de Binnenmaas) met een sletie in een wack is gereden, tegen de huijsinge van Gristie Jans Blaek, ... sonder dat de een ofte ander haer konde assisteren ...”

Deze drie ongevallen gebeurden op de Binnenmaas. Al schaatsend of sleetje rijdend in een wak gereden of door het ijs gezakt. Ook in onze tijd komen verdrinkingen voor bij in een wak rijden of door het ijs zakken van schaatsers. Maar dank zij de strenge controle op de dikte en kwaliteit van het ijs behoren die ongevallen toch tot de zeldzaamheden. Men moppert wel vaak op de pietluttigheid van de controleurs, maar zij doen nuttig werk.

Bron.

Nationaal Archief, Den Haag, Rechterlijke Archieven in Zuid-Holland: Hoge Vierschaar land van Strijen (Vroeger genoemd “hooge vierschaer der heerlyckheijt van Strijen”), nummer toegang 3.03.08.184, inventaris nummer 12, dd. 27 December 1678, en dd. 23 Februari 1688. (Bladzijdennummering ontbreekt). En inventaris nummer 13 (verzameling losse brieven), dd. 3 Februari 1712.

9.3. “Blaeschuijt”

Wouter Spruijt, inwoner van het dorp Strijen, werd op 22 Oktober 1680 verhoord door de Hooge vierschaer der heerlyckheijt van Strijen omdat op zondag 20 Oktober de voerman van zijn karos, Inge Laurens Sevenbergen, plotseling was overleden, nadat Wouter hem vanwege roekeloos rijgedrag op donderdag 17 Oktober met zijn rotting had

geslagen. Inge bleek bij zijn overlijden over zijn hele lichaam blauwe plekken te hebben. Mogelijk dood door mishandeling?

Wouter was met vrouw en kind op donderdag 17 Oktober 1680 naar Dordrecht gereden, en kwam 's avonds weer terug. De voerman, Inge, reed op de terugweg te hard, en toen de wagen door een gat in de weg reed, leek het wel of de wagen om zou vallen. *“Waer op dan hij Wouter tegen voerman Inge seijde “jou honsvoth, rijt goet”, ende den ... voerman Inge naer een weijnich tijts wederom even hard rijdende, - seijde wederom “rijdt soetjes”, onder welcke woorden hy hem met sijn rottingh ... aenstiet ... waerop Inge alsdoen veel woorden maeckte, hy Spruijt seyde swygt stil, en rijt maer soetjes door, en Inge daer wederom op uijtwarende: “voor wien soude ick swygen voor u ...”*

Inge Laurensz Sevenbergen, een man van 40 a 50 jaar oud, was op zondagmiddag 20 Oktober om twee uur plotseling overleden, terwijl hij *“... donderdags te vooren noch kloeck ende gesont scheen te sijn ...”*

Zijn overlijden werd omschreven als *“... een haestige en onverwachte doot.”* Zijn huid was geheel bedekt met blauwe en paarse vlekken en vlekjes. Er werd dan ook aan dood door uitwendig letsel gedacht.

Er werd op dinsdag 22 Oktober 1680, op verzoek van de baljuw, Nicolaes van der Dussen, een lijkschouw plus sectie verricht door Couliers en Deurcant, medecyne doctoren, en de Hooch, chirurgijn. Hun conclusie was dat Inge niet aan een geweldletsel was overleden, maar aan een natuurlijke ziekte.

“... omdat de gestalte der ingewanden sodanich was, datse in dese gewesten nootsaeckelijck blaeuschuijt most voortbrengen.

... dat deselve aengetast sijnde door een heftige sieckte, en misschien eenige sijmptomata waervan wij geen volcomen onderrichtinge hebben connen becomen, om de quade dispositien van syn bloet en ingewanden te eerder is gesneuvelt ...”

Kortom, Inge was plotseling ernstig ziek geworden met vele blauwe en paarse vlekken, en dit zou door “blaeuschuijt” zijn veroorzaakt, een ziekte die we nu kennen als scheurbuik, door vitamine C gebrek.

De doctoren en chirurgijn verklaarden dat ze dit ziektebeeld in hun praktijk vaak zagen.

Ook wij kennen het beschreven dramatisch verlopende ziektebeeld, maar dan onder de naam “meningococcensepsis”, een infectie. Het zijn vaak jonge mensen die plotseling hoge koorts hebben en klagen over pijn in hoofd en nek, en snel over de hele huid blauwpaarse vlekjes krijgen (onderhuidse bloeduitstortingen), waarna zij binnen een dag kunnen overlijden. In de helft van de gevallen komt een behandeling en ziekenhuisopname te laat.

Interessant is dat in 1680 de artsen en chirurgijn het er beslist over eens waren dat het een geval van natuurlijke dood was. Immers, zij konden nog niet op de hoogte zijn van het feit dat het een infectie betrof.

Opmerkelijk is de bescheiden opstelling van medicine doctoren en chirurgijn waar zij vermeldden dat hun kennis beperkt was:

“... en misschien eenige sijmptomata waervan wij geen volcomen onderrichtinge hebben connen becomen, ...”

Gebeurde dat ook maar eens wat meer in onze moderne tijd met veel te hoge verwachtingen van het medisch- technologisch kunnen. Het medisch circus is tot veel goeds in staat, maar lang niet alles is mogelijk. Zowel artsen als cliënten lijken dit vaak niet te beseffen.

Bron.

Nationaal Archief, Den Haag, Rechterlijke Archieven in Zuid-Holland: Hoge vierschaar land van Strijen, nummer toegang 3.03.08.184, inventarisnummer 2, dd. 22 Oktober 1680, en inventaris nummer 12, dd. 25 Oktober 1680. (Bladzijdennummering ontbreekt).

9.4. Dood door onderkoeling

In de nieuwjaarsnacht van 31 December 1724 op 1 Januari 1725 was Arij Jacobsz Schrijver op de stoep van herbergier Mels Pietersz Aartoom aan de Noord Voorstraat te 's Gravendeel, gevallen. Hij woonde in Puttershoek. Hij werd op nieuwjaarsdag 's morgens in de kou dood gevonden, half zittend tegen de gevel van het huis.

Bij de schouw op 2 Januari werd vermeld dat hij in de nieuwjaarsnacht erg dronken was geweest, en dus waarschijnlijk onderkoeld was geraakt. *“... sijnde des avonds seer beschonken geweest, en (verondersteld) werd dat (hij) van den dronk is gevallen, en alzoo leggende van koude is verstijfft en gestorven.”*

Na het vieren van nieuwjaar niet meer thuis gekomen. Waarschijnlijk heeft Arij juist in de herberg van Mels Pietersz stevig ingenomen. Mogelijk gleed hij uit in de sneeuw, en is ingedut, zittend tegen de gevel van de herberg. Inmiddels is bekend dat een stevige borrel aanleiding geeft tot snellere onderkoeling in de vrieskou.

Bron.

Nationaal Archief, Den Haag, Rechterlijke Archieven in Zuid-Holland: Hoge Vierschaar land van Strijen (Vroeger genoemd “hooge vierschaer der heerlyckheijt van Strijen”), nummer toegang 3.03.08.184, inventarisnummer 12, dd. 2 Januari 1725. (Bladzijdennummering ontbreekt).

9.5. Getroffen door de bliksem

Pieter Ariense Stoker, boerenknecht bij Ary Bastiaansz Boer, werd op 16 Juli 1733 ´s middags getroffen door de bliksem.

Dennis Mustert en zijn vrouw, Bastiaan Ariens Boer, en een dienstmeisje waren er bij aanwezig. Ze waren op het land aan het werk in de Nieuw Bovenventura polder nabij de Grafelijkheidsweg.

De volgende dag, op 17 Juli, werd op verzoek van de hoge vierschaar van den lande van Strijen het lijk onderzocht door chirurgijn Pieter Sopers. Het was dood door ongeval.

“... door onweder van donder op het lant ... was doodgeslagen, en is het selve lichaam bevonden gants glat, gaaf en ongeschonden, komende alleen een wynig bloet uyt het linker oor ... veroorzaakt te syn door de dreun van den donder. ...”

Doodgeslagen door de donder. Van electriciteitsletsel had men immers in die tijd nog geen idee.

Bron.

Nationaal Archief, Den Haag, Rechterlijke Archieven in Zuid-Holland: Hoge Vierschaar land van Strijen (Vroeger genoemd “hooge vierschaer der heerlyckheijt van Strijen”), nummer toegang 3.03.08.184, inventarisnummer 12, dd. 17 Juli 1733. (Bladzijdennummering ontbreekt).

9.6. Ratten

Pieter de Geus, inwoner van Strijen, had een dagje vrij genomen. Eerst ging hij op 16 November 1746 te paard naar een openbare verkoping van een inboedel van een boerderij (boeldag) in Heinenoord, daarna bedronk hij zich in de kroeg van Arij Bestebreur “op ´t Gad” *, en vervolgens ging hij in de loop van de avond naar de Oud Bonaventuurse korenmolen om graan te laten malen. Maar daar vond hij geen molenaar. Hij werd er kennelijk onwel. Want hij werd de volgende dag gevonden, voorover liggend op de molenwerf, met zijn neusdoek op zijn hand. Het lijk van Pieter de Geus werd gevonden nadat de volgende morgen vroeg zijn paard met zadel en toom zonder berijder terugkeerde op zijn erf. Zijn vrouw sloeg alarm.

Op 19 November volgde de schouw door chirurgijn Willem Rotting van Strijen. Het lijk bleek aangevreten te zijn door ratten, onder meer aan de rechter wang, en de rechter arm.

“... eenig vlees uijtgegeeten, waarschijnlijk door de rotten ... alsoo van aff uijt de molen een loop van rotten, regt op de uijtgebeete gaaten was gevonden, is dit waarschijnlijk door dat ongedierte gedaan, gelijk men klaarlijk konde sien ...”

Dit verhaal is waarschijnlijk stof geweest voor de plaatselijke roddel. Plotseling dood gebleven, zogenaamd bij een molenaar? Dat was vast geen zuivere koffie. Hij was een dagje uit, had vast ergens de bloemetjes buitengezet.

Bron.

Nationaal Archief, Den Haag, Rechterlijke Archieven in Zuid-Holland: Hoge Vierschaar land van Strijen (Vroeger genoemd “hooge vierschaer der heerlyckheijt van Strijen”), nummer toegang 3.03.08.184, inventarisnummer 12, dd. 19 November 1746. (Bladzijdennummering ontbreekt).

* Met “’t Gad” zal bedoeld zijn “het muizegat”, een plaats bij het gehucht “de Middelsluis”, tussen Klaaswaal en Numansdorp.

9.7. Een zonnesteek

Het moet die dag erg warm zijn geweest. Cornelis Verhoeff hielp op 27 Juli 1750 mee zaad dorsen bij de weduwe van Aart Hermense van der Waal, onder Cromstrijen. Hij werd onwel van de hitte.

“... door de vehemente warmte soo verhit, en door vermoeijtheijt buijten staat is geraakt en ter aarde is gaan leggen ... (waar hij na anderhalf uur) overlijdende ... in presentie van veelen.”

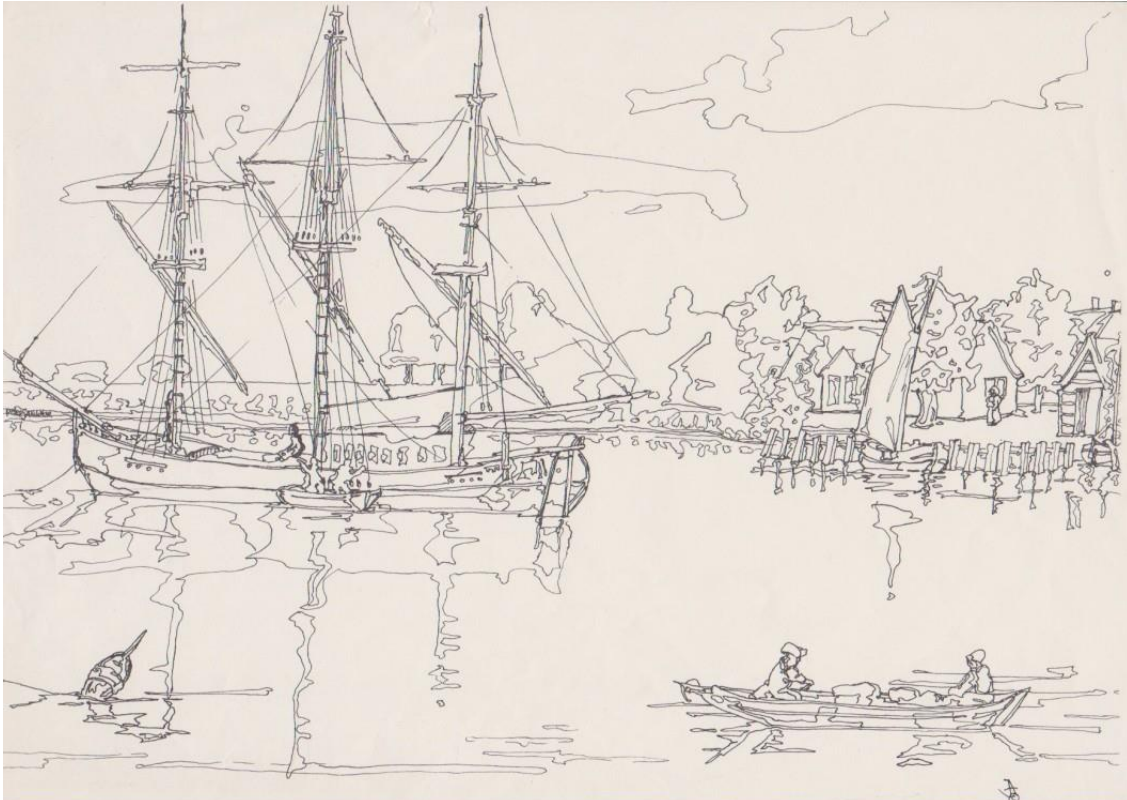
Op 28 Juli schouwde Willem Rotting, chirurgijn te Strijen, het lijk op verzoek van “de hoge vierschaer der heerlyckheijt van Strijen”. Het viel hem op dat “Zijn gezicht en hoofd zyn dik gezwollen en met rode en blauwe plekken ...”

Een zonnesteek kon, dacht men, worden opgelopen doordat een zonnestraal door je hoofdhuid binnenkwam en zo de hersenen beschadigde. Vandaar dat mensen in vroeger tijd bij zonneshijn een hoed of pet op hadden. Men kende nog niet het oorzakelijk verband van oververhitting als oorzaak van hersenbeschadiging. Zelfs na 1900 was dit nog niet bekend. Men leze de novelle “De oogst”, van Stijn Streuvels. Men bracht dus het slachtoffer wel uit de zon, maar koelde nog niet actief. Eerste hulp met actieve afkoeling met water werd pas voor het eerst rond 1945 overwogen.

Bron.

Nationaal Archief, Den Haag, Rechterlijke Archieven in Zuid-Holland: Hoge Vierschaar land van Strijen (Vroeger genoemd “hooge vierschaer der heerlyckheijt van Strijen”), nummer toegang 3.03.08.184, inventarisnummer 12, dd. 28 Juli 1750. (Bladzijdennummering ontbreekt).

9.8. Zeelui konden vroeger niet zwemmen

Het overladen van vracht uit zeeschepen in lichters in de Kil voor 's Gravendeel.

In de achttiende eeuw nam het scheepvaartverkeer van zeeschepen door de Kil naar Dordrecht en Rotterdam toe. Er werd in die tijd in de Kil dan ook met toenemende regelmaat een lijk van een zeeman opgevist, van wie men al dan niet wist of die door een schip als vermist was opgegeven. De lijken werden niet ergens binnen gebracht, maar neergelegd op het erf van “de strandvonder” van 's Gravendeel, David Bijl. Want het waren meestal lijken in staat van ontbinding. En koeling bestond immers nog niet. Zo werd er op 10 April 1751 nabij het wachthuis aan de Kil (de buurtschap de Wacht, ten zuiden van 's Gravendeel) een lijk opgevist

door Cornelis Foppe Stoker. Op verzoek van de Hoge Vierschaar van den lande van Strijen werd de schouw op de werf van David Bijl gedaan daar Willem Rotting, chirurgijn te Strijen.

Hij schreef:

“Hebbende dese persoon aan, een donker bruijne pije kortrok en broek, met staele gespen op de schoenen. ... , apparent een varensgezel, die mogelijk syn gevoeg doende buijten boort gevallen sal sijn ...”*

Schepen hadden vroeger geen toilet voor gewone bemanningsleden aan boord, een zeeman ging met dat doel op de rand van het boord zitten. Dat liep wel eens verkeerd af, vooral als men een oorlam teveel op had. En zwemmen leerden zeelui nog niet. Een vreemde gedachte. Een zeeman die niet zwemmen kon.

Bron.

Nationaal Archief, Den Haag, Rechterlijke Archieven in Zuid-Holland: Hoge Vierschaar land van Strijen (Vroeger genoemd “hooge vierschaer der heerlyckheijt van Strijen”), nummer toegang 3.03.08.184, inventarisnummer 12, dd. 10 April 1751.

(Bladzijdennummering ontbreekt).

* Syn gevoeg doende = poepen

9.9. Een ruzie proberen te sussen

Op 9 November 1753 was er een groepje Strijense vrienden per paard en wagen onderweg van Dordrecht naar huis via de dijk langs de Kil naar het ´s Gravendeelse veer. Het waren Arij Sneukelaar als voerman, Willem Sneukelaar zijn broer, en verder Arij Bastiaan, Jacobus de Komen en Cornelis Esseboom.

Zoals dat wel meer gebeurde kregen de broers Arij en Willem Sneukelaar onderweg ruzie over een bouwwerk dat hun vader Gerrit Sneukelaar had aangenomen te bouwen. Op een gegeven moment trok de dronken Arij Sneukelaar zijn mes tegen zijn broer.

Cornelis Esseboom probeerde de ruzie te sussen, maar ving daardoor de messteken op die voor Willem waren bedoeld. Onder meer een steek in de rechter kant van zijn borst.

Men ging met het veer van Wieldrecht over naar ´s Gravendeel, waar chirurgijn Cornelis Geervliet de wond beoordeelde. Zijn advies was om maar naar Strijen door te rijden omdat de wond op dat moment niet meer bloedde.

Echter, zes dagen later, op 15 November 1753, overleed Cornelis, 33 jaar oud. Er werd op verzoek van de hoge vierschaar van den lande van Strijen ten zijnen huize in de Krommen Elleboog onder Strijen een

schouw gedaan door Willem Rotting, chirurgijn, plus Bartholomeus van Schellebeek, “junior medicina doctor”. De borstwond bleek wel degelijk diep te zijn, de messteek had het longvlies en de long doorboord. Er werd gesteld dat de wond zelf wel meeviel, maar Cornelis Esseboom wilde na de steek immers zelf naar huis worden vervoerd, en het langdurig hotsen in de wagen zou hem uiteindelijk het leven gekost hebben.

Tragisch was dat juist degene die de ruzie probeerde te sussen er uiteindelijk zijn leven bij inschoot. De conclusie van de chirurgijn plus medicina doctor zouden we nu niet meer onderschrijven. Kennelijk was er sprake van een ingeklapte long plus bijkomende infectie. Een rechtstreeks gevolg van de messteek.

Bron.

Nationaal Archief, Den Haag, Rechterlijke Archieven in Zuid-Holland: Hoge Vierschaar land van Strijen (Vroeger genoemd “hooge vierschaer der heerlyckheijt van Strijen”), nummer toegang 3.03.08.184, inventarisnummer 12, dd. 9 en 15 November 1753. (Bladzijdennummering ontbreekt).

9.10. Erge pech?

Arij Leizen (Arie Lijssse), een volwassen man, wonend in het dorp Strijen, schaatste op nieuwjaarsdag 1798 op de Binnenmaas in de buurt van Westmaas. Het werd al donker, zodat hij daardoor al schaatsend struikelde, en viel “... *met zijn hand in een stuk glas van een gebrooken fles of bottelje op het ijs aldaer leggende ...*” Hij liep, gewond, de molenwerf op van de watermole naar onder Westmaas, Jan Mozeres, en maakte daar vanwege hoge nood zonder vragen gebruik van het (buiten)toilet. Maar Mozeres dacht dat hij een stelende bedelaar was, “*die zich aldaer tot een of ander slegt oogmerk onthield ...*”, sloeg hem op zijn hoofd en schouder met een molenhaak. Dat veroorzaakte forse wonden op het hoofd en schouder. Maar opeens herkende de molenaar Arie, betuigde zijn groot berouw en leedwezen, nam hem mee in zijn huis en verzorgde hem. Hij had hem “... *alle moogelyke hulp verzachting en verkwikking aangebragt, (en) geherbergt tot den volgende morgen.*” Arie had het hem vergeven, het was een misverstand. Arie had, gewond, bloedend, en met hoge nood, immers vergeten zich in het duister bekend te maken. Omdat hij “... *daar dien hy als bedwalmt geweest zynde verzuimt of vergeeten had, zich aanstonds bij name bekend te maaken ...*”

De volgende morgen, op 2 Januari, liep Arie Lijse zelf, weer redelijk fit en helder, van Westmaas naar zijn huis in Strijen, alwaar zijn verwondingen werden gezien door de chirurgijn, die later een beschrijving van zijn verwondingen maakte. Hij had twee wonden op zijn hoofd, en een kneuzing met wond aan schouder en bovenarm, als gevolg van het slaan met de molenhaak.

Maar twee dagen later, op 4 Januari, overleed Arie plotseling. Er werd geschouwd door J.Bodel, med Doctor, die met een merkwaardige verklaring kwam. Het was zeker geen dood door de opgelopen verwondingen, stelde deze, maar Arie stierf een natuurlijke dood.

“... in een lichaam onderhevig aan vallende ziekte, en bovenmaten overgegeven aan het misbruik van sterke dranken, welke omstandigheden gezamenlijk in dit strenge seizoen aanleiding tot den dood gegeven hebben.”

Opvallend is dat familie, baljuw en schepenen geen opmerkingen hebben bij deze conclusie. “Het heeft zo moeten zijn, het was zijn tijd.”

Bron.

Nationaal Archief, Den Haag, Rechterlijke Archieven in Zuid-Holland: Hoge Vierschaar land van Strijen (Vroeger genoemd “hooge vierschaer der heerlyckheijt van Strijen”), nummer toegang 3.03.08.184, inventarisnummer 13 (verzameling losse brieven), dd. 2 en 4 Januari 1798. (Bladzijdennummering ontbreekt).

10. Jaloezie en wanhoop

Oude boerderij.

10.1. Die Susanna toch

Lijntgen Mathijs van Maseyck, vrouw van Mahieu le Vesgue, was herbergier van De Twee Duyffkens in Dordrecht. Ze werd op 28 Mei 1596 veroordeeld vanwege het houden van een bordeel in eigen herberg. Er mocht immers binnen de stad geen bordeel worden gehouden.* In het verslag van dit proces vond ik het volgende.

Susanna Gijsbrechts, 20 jaar oud, geboren in Antwerpen, was een van de prostituees. Susanna woonde twee jaar tevoren nog bij haar ouders in Antwerpen, en ze had daar een relatie met ene Cornelis, een bakker, die haar beloofde te trouwen. Maar hij sneuvelde in de Kempen. Het was immers de tachtigjarige oorlog, nietwaar, en stadhouder Maurits was bezig met zijn snelle verovering van het zuiden. Daarbij sneuvelden ook soldaten. Ze kreeg posthuum een kind van Cornelis. Daarop ging het mis met haar. Ze werd uiteindelijk prostituee in Dordrecht. Zij woonde met haar collega's in de herberg De Twee Duyffkens.

Welnu, Susanna had vernomen dat haar vriend, Floer den Teercoop, visverkoper in Dordrecht, verliefd was geworden op een ander meisje dat werkte in de herberg. Dat was Jacquemyntgen Michels, 19 jaar oud,

eveneens afkomstig uit Antwerpen. Floor bood dit meisje aan voor haar een mooie kamer in de stad te huren, en haar te maintaineren, zoals dat later heette. Fleur zei bovendien tegen Jacquemyntgen dat als ze vis wilde hebben, ze dit bij hem op de markt mocht komen halen.

“Hebt ghy altemet een soede vische van doen, compt haelt die op de vischmerckt, ick salse u geven.”

Dat was teveel voor Susanna. Susanna was jaloers, voelde zich gepasseerd, en had daardoor die dag ook al teveel gedronken. Ze bedacht dat Floor mogelijk een andere vriendin had genomen omdat hij misschien bang was dat ze besmettelijk ziek was. Welnu, dat misverstand kon worden rechtgezet. Toen Floor in de herberg kwam, tilde zij dan ook haar jurk op, stond naakt in het bijzijn van gasten midden in de gelagkamer, en zei verwijtend: *“Siet daer is myn kutte, sy is noch niet verrot.”* ** Maar Floor begreep haar bedoeling niet. Hij zei daarop: *“En schaempt ghy u niet?”* Floor vroeg de waard om peper en zout, en *“... heeft een handt vol souts genomen ende heeft Susanna daarmede in haer vrouwelichheyt gestreken, leggende haer dwers over syn knieen, soodat Susanna deerlick riep. ... (Susanna) begonst te cryten, seggende tegen Fleuren, “ghy doet daer als een stuck schelms.” Loopende achter op die plaetse, nemende eenen eemer waters daarmede sy haer lange wies, tot die pyne vergaen was. ... Seyt doen weder in den keucken gecomen te syn, al crytende, (waar zij) sy tsamen saeten en loegen (lachten).”*

Het zal je maar gebeuren, door je vriend op zo’n vernederende manier mishandeld worden. Ze waste daarna het zout weg met een emmer water zodat de pijn minder werd, terwijl Floor en zijn vrienden om haar zaten te lachen.

Haar collega Margriete Jacobsdochter, 19 jaar oud, afkomstig uit Meurs, bevestigde haar verhaal.

Waarschijnlijk was Floor haar pooier. Een prostituee die houdt van haar pooier. Hij was wat we nu een loverboy zouden noemen. Er is in vierhonderd jaar weinig veranderd.

Het taalgebruik in het officiële verslag was gewoon spreektaal, men nam in die tijd nog geen blad voor de mond.

Bron.

Regionaal Archief Dordrecht. Oud Rechterlijk Archief Dordrecht. Gerecht van Dordrecht 1450 – 1811, nummer toegang 9, inventarisnummer 167 (nieuw 224), dd. 28 Mei 1596, fol. 173 t/m 187 verso.

* Bordelen waren wel toegestaan buiten de stadsmuur, dus buiten de Vest.

** De in die tijd nieuwe geslachtsziekte syphilis, was berucht vanwege zijn huiduitslag en zweren in het tweede stadium. Dit noemde men in de volksmond “verrot”. Een prostituee met deze uitslag kreeg natuurlijk geen klanten, want men beseftte dat zij dan zeer besmettelijk was.

10.2. Wanhoop

Op 18 Oktober 1695 speelde zich op ´s Gravendeel een drama af. Daar waren bijeen in een kroegje Jan Huybertsz Bacx, Fop Dirckse van Meeuwen, Jan Hermans Snijder, Neeltie Andries, de vrouw van Steven Pietersz Kreek, en Annetie Jacobus.

De haven van ´s Gravendeel.

Jan Huybertsz Bacx en Fop Dirckse van Meeuwen kregen ruzie. Er werd niet vermeld wat de reden van de ruzie was. Fop stak Jan met een mes diep in de borst. Kennelijk zag het er alarmerend uit, want Fop dacht dat Jan stervende was. Daarop liep Fop in wanhoop naar buiten, de Kil in, en verdronk.

“... ende heeft den voornoemde Fop Dirckse na het begaene feijt sigh in de Kil geloopen en verdroncken ...”

In deel 12, het boek met de schouwverslagen van de hoge vierschaar van den lande van Strijen, staat omstreeks deze datum geen

schouwverslag van Jan Huijbertsz Bacx. Alleen een verslag van zijn verwondingen. Dat betekent dat Jan niet aan de messteek is overleden. Jan is pas tien jaar later overleden, te 's Gravendeel, op 26 December 1705. De zelfmoord in paniek was dus een domme daad van Fop. Tragisch.

Bron.

Nationaal Archief, Den Haag, Rechterlijke Archieven in Zuid-Holland: Hoge Vierschaar land van Strijen (Vroeger genoemd "hooge vierschaer der heerlyckheit van Strijen"), nummer toegang 3.03.08.184, inventarisnummer 12, dd. 19 Oktober 1695. (Bladzijdennummering ontbreekt).

10.3. Een echtscheiding in 1698

Het betrof Roeloff den Broeder en zijn vrouw Beligje Selis, poorters van Dordrecht. Ze waren elf jaren getrouwd geweest. Beligje was kennelijk eerder weduwe. Zij had vijf vóórkinderen, en er waren twee kinderen uit deze relatie met Roeloff, waarvan er één inmiddels was overleden. Er werd 25 Juli 1698 toestemming gegeven tot scheiding. "... *en (zij) werden gesepareert van Bed en Taeffel.*"

De redenen op grond waarvan Beligje echtscheiding aanvraag werden opgesomd. Roeloff had vanaf het begin gezopen, ("een quaat ergerlyck ende aanstootelyck leven geleyt ..."), waarbij hij haar en de kinderen sloeg. ("... smijten, en op andere maniere miserabel te tracteren.") Beligje was meermalen gearresteerd voor de schulden die haar man maakte. Ook haar bezit had hij er doorgebracht, ze had niets meer om zichzelf en de kinderen van te onderhouden. Roeloff heette koopman te zijn, maar ze had er nooit één cent inkomen van gezien. Roeloff wilde de afgelopen dinsdag haar kamer * openbreken om er textiel uit te halen om dat te kunnen verkopen, "omme te drincken ..."

Het vonnis was als volgt.

Het kind van hen samen werd voor de opvoeding aan Beligje toegewezen, en Roelof moest alimentatie betalen. "... *te ordonneren dat (hij Beligje) gerust ende vredelycke sal hebben te laten met het kind bij hem verweckt ... en te ordonneren, en voor soe veel als noots sij, ... omme te contribuieren, nevens de supliante in de alimentatie van het ... kindt aan hem verweckt ...*"

Kennelijk had Beligje eigen geld ingebracht in het tweede huwelijk. Ook dat geld was verzopen. Roeloff moet het wel erg bont hebben gemaakt, want echtscheidingen waren in die tijd uitzonderingen. Ja, als zelfs je

dekens en jassen worden verkocht, dan sta je in ons klimaat met de rug tegen de muur. Textiel was kostbaar in die tijd.

Bron.

Regionaal Archief Dordrecht. Oud Rechterlijk Archief Dordrecht. Gerecht van Dordrecht 1450 – 1811, nummer toegang 9, inventarisnummer 155 (nieuw 856), dd. 25 Juli 1698. Geen bladzijdennummering.

* Bedoeld zal wel zijn haar linnenkast of dekenkist.

10.4. “Uyt quaetaerdicheijt”

Jan Claesz Corpel, inwoner van Westmaas, verkocht in 1701 zijn huis aan Willem Arijensz Boonen. Hij bleef er na de verkoop volgens afspraak nog enkele maanden in wonen. In die tijd zaagde hij twee kap-binten van de zoldering door, en het hout waar de schoorsteen op rustte. Ook zaagde hij de hanebalken aan stukken. Hij gebruikte een en ander als brandhout. Ook vernielde hij de muurankers.

Toen de koper zijn huis betrok was hij daar natuurlijk niet blij mee. Op 4 mei 1701 stond Jan Claesz dan ook voor de hoge vierschaar in Strijen. Hij beweerde aanvankelijk dat hij de vernielingen had aangericht vóórdát hij het huis had verkocht, omdat al dat hout verrot zou zijn. Maar er kon bewezen worden dat dit niet waar was. Welnu, was de conclusie van de hoge vierschaar, hij had uit kwaadaardigheid ten nadele van de koper er naar gestreefd om het huis bouwvallig te maken of te laten instorten.

“... het kapgebint uit te sagen, de wintbanden af te breken, de haensbalcken aen stucken te sagen ... mitsgaders anckers en houvasten uijtbrecken, en voorts alles te doen waert mogelyk omme uijt quaetaerdicheijt ... t selve huys onder de voet te doen vallen of te verergeren ...”

Hij mocht procederen. De afloop van het geschil vond ik niet.

Het was ook in die tijd al gebruik dat de verkoper na de verkoop van zijn huis er in overleg met de koper nog enige tijd kon blijven wonen totdat het huis moest worden overgedragen aan de koper. Een huis kan gebreken hebben, maar die moeten worden gemeld aan de notaris, en in de transportakte beschreven. Maar de verkoper mag er na de verkoop niets meer aan vertimmeren of veranderen zonder er de koper in te kennen.

De vraag is was wat Jan Claesz Corpel bezielde heeft om zijn huis te vernielen. Mogelijk had hij een grief tegen de koper?

Bron.

Nationaal Archief, Den Haag, Rechterlijke Archieven in Zuid-Holland: Hoge Vierschaar land van Strijen (Vroeger genoemd “hooge vierschaer der heerlyckheijt van Strijen”), nummer toegang 3.03.08.184, inventarisnummer 2, dd. 4 mei en 20 September 1701 en 17 Januari 1702. (Bladzijdennummering ontbreekt).

10.5. Jaloers?

Op 11 Maart 1726 stond voor de hoge vierschaar van Zuid-Holland Adriaentje Jacobs Schelve, een meisje, wonend bij haar moeder op Heerjansdam.

Het was een vreemd geval.

Ze had Jannetje Klippanus, vrouw van Simon Leenheer, bij herhaling uitgescholden, met een mes bedreigd, getrapt en geslagen.

Het gebeurde de eerste keer op 23 November 1725.

*“... met veel tieren en schelden ... maekende daer (voor het huis van Jannetje) een groot gewelt, treckende een mes ... onder drygemente van haar ... een galg op het backus * te willen snijden ...”*

Jannetje werd net op tijd door haar man gered.

Op eerste kerstdag 1725 maakte Adriaentje het nog veel bonter. Ze was naar de kerk geweest, had daar deelgenomen aan het heilig avondmaal, en liep naar huis. Op de dijk kwam ze Jannetje tegen. Ze viel op Jannetje aan, sloeg en schopte haar zodat Jannetje van de dijk rolde en daar even voor dood bleef liggen. Toen Adriaentje zag dat Jannetje weer bijkwam viel ze weer als een wild dier op haar aan. Jannetje wist uiteindelijk te vluchten.

Op 28 Februari 1726 kwamen ze elkaar weer tegen, ditmaal bij een openbare verkoping van een erfhuisboedel. Ook hier kreeg arme Jannetje weer de volle laag. Adriaentje schold haar voor “donderse druij”, sloeg haar, en dreigde haar “nog te sullen vermalen tot stoff”. Welnu, dat was teveel van het goede. Adriaentje werd aangeklaagd. Maar ze mocht procederen. Haar werd tevergeefs gevraagd waarom ze zo kwaad was op Jannetje. Ze gaf geen uitleg. Men had een jaar geduld met haar, maar ze vertelde niets. Totdat het baljuw en schepenen te gortig werd, en ze haar op 17 Februari 1727 in de cel hebben gezet op water en brood totdat ze zou willen vertellen wat haar had bezielde om Jannetje zo te bedreigen. Na vijf weken heeft Adriaentje inderdaad opening van zaken gegeven. Maar hier is jammer genoeg geen verslag van bewaard gebleven. Daarop werd ze op 24 Maart 1727 op borgtocht vrijgelaten.

Er is geen verslag bewaard gebleven van wat Jannetje vertelde over haar beweegredenen. Dat gebeurde wel meer, het was het voorrecht

van degene die procedeerde dat niet alles “naar buiten werd gebracht”. Voor ons verhaal is het jammer. Immers, de meest voor de hand liggende verklaring is dat Adriaentje jaloers was op Jannetje. Dat kan slechts betekenen dat Adriaentje zielsverliefd was op de echtgenoot van Jannetje, Simon Leenheer.

Maar ja, daar waar een verhaal uit de bouquet- reeks zou beginnen, daar eindigt dus ons verhaal. Het is me niet bekend hoe het met Jannetje en Adriaentje verder is gegaan.

Bron.

Nationaal Archief, Den Haag, Rechterlijke Archieven in Zuid-Holland: Baljuw en Hoge Vierschaar van Zuid-Holland, 1574 –1811 (1813), nummer toegang 3.03.08.224, inventarisnummer 112, dd. 11 Maart 1726, fol. 103 verso t/m 104 verso, dd. 17 Februari 1727, fol. 165, en dd. 24 Maart 1727, fol. 169.

* Backus = gezicht. Ze dreigde Jannetje met een mes in het gezicht te snijden zodat Jannetje er lelijk van zou worden.

10.6. Een somber vonnis

Op 31 Maart 1761 had er in Dordrecht een merkwaardig vonnis plaats. “Meester Herman Cornelis de Witt, bailiuw van de Merwede, en de Baron en mannen van de Baronijen en Heerlijkheid van de Merwede” ** deden uitspraak in de zaal van het stadhuis waar normaal de hoge vierschaar van Zuid Holland en het Gerecht van Dordrecht hun zittingen hielden.

Daar lag het lijk van Elisabeth Straatmans, weduwe van Michiel Verhegge, 35 jaar oud, geboren in Beckum in Montferland, Twente. * Ze had zich de nacht vóór de uitspraak opgehangen met de banden van haar schort aan de tralies van het venster van haar cel.

Zij zou anders na vonnis zijn opgehangen. Maar ze was het vonnis vóór geweest. Zelfmoord was niet volgens de spelregels. Het vonnis was dan ook dat haar lijk liggend op “een horde”, een brede plank, moest worden gesleept naar het galgenveld, om daar onder de galg begraven te worden.

Het is opmerkelijk wat haar zo zwaar werd aangerekend. In Maart 1761 had zij wat kruimeldiefstallen uit tuinhuisjes langs het Berkepad, het Mantenaaspaadje (Matenaspad) en langs “de Merwedeweg aan de Hoogdijk” bekend. Maar zij deed die insluipingen samen met haar nog jonge kinderen, Johanna en Gerrit. Kennelijk werd er iets ontdekt waardoor de verdenking op haar viel, want op 19 Maart had moeder de kinderen op het hart gedrukt bij een eventueel verhoor door het Gerecht te zeggen dat Hendrik Tieleman, Arij Groenewegen, en Seger Klootwijk

de diefstallen hadden gepleegd. Maar de kinderen waren verontwaardigd, want ze mochten toch niet liegen, liegen was toch slecht? Waarop moeder het hen met slaag had ingeprent.

“... de kinderen met slagen en harde woorden ... heeft ingeprent, ’t welk (tot gevolg had) dat de kinderen in judicio (onder ede) gehoord zynde, ’t zelve onwaaragtig voorgeven, ook een en ander hebben staande gehouden, dog eijndelijk hebben geconfesseert.”

Dus kleine kinderen tot medeplichtigen maken en hen daarna ook nog eens aanzetten tot liegen en anderen de schuld geven. Dat was een zwaar misdrijf. Moeder bekende het allemaal op 28 Maart. Waarna zij zich ophing.

“... uyt overtuijging van geweeten ... en daaruijt te dugte straffen, tot een overmaate van boosheijd en wanhoop ... om de handen te slaan aan haar leven.”

Overigens waren de door moeder genoemde andere dieven geen onbeschreven bladen. Hendrik Tieleman Recourt was op grond van het getuigenis van moeder en kinderen eveneens opgepakt, en werd op 1 April 1761 voor diefstal levenslang verbannen “uit de jurisdictie van de Baronie ende Heerlijkheid de Merwede.”

Wij zouden nu zeggen dat moeder bezig was met geestelijke kindermishandeling. Ze leerde de kinderen stelen en liegen. Dat werd haar zwaar aangerekend. Of doodstraf als vonnis dan wat oplost?

De Vest bij de Sint Jorispoort.

Bron.

Regionaal Archief Dordrecht. Oud Rechterlijk Archief Dordrecht. Gerecht van Dordrecht 1450 – 1811, nummer toegang 9, inventarisnummer 168 (nieuw 225), dd. 31 Maart 1761. (Geen bladzijdennummering).

* Beckum ligt in Twente, iets onder Hengelo.

** De “Baronie en Heerlijkheid van de Merwede” was een hoge heerlijkheid , een overblijfsel uit de tijd dat de eigenaar van het kasteel, later “het Merwedehuis”, dit gebied bezat. Deze had een eigen hoge vierschaar die lijfstraffen mocht eisen. De Baronie lag ooit tussen Steeg over Sloot in Dordrecht en Kraayesteyn, nu de Merwelanden, tegenover Sliedrecht. Kort tevoren was deze hoge heerlijkheid eigendom geworden van de stad Dordrecht. De diefstallen hadden plaats gehad buiten de Sint Jorispoort, dus in het jurisdictiegebied van de Baronie.

11. Vernielingen en ruzies

Ruzie in de middeleeuwen. Schilderij van Pieter Brueghel de jonge.

11.1. Schelden in middeleeuws Dordrecht

Ruzies en scheldpartijen waren nogal eens aanleiding tot een rechtszaak voor schout en schepenen van Dordrecht.

Jan Yewijnsz kon er wat van. Hij schold in 1453 op een nacht, staande voor een huis, de hele buurt wakker met de mededeling dat de vrouw des huizes een kwaai hoer was, dat ze niet eens wist wie haar vader was, omdat haar moeder niet wist wie van de vele minnaars haar vader was.

“Jan Yewijnsz is gecomen bij nacht ende ontide voir eens andermans doer, ende heeft ... geseit: ”Ghij sijt en quade hoer, ende ghij en weet niet wie u vader is, ende u moeder en weet niet van tien of twaalf wie u vader is.”

Heynric van Nyemantsvriend die borduerwercker kreeg in 1456 bij de verdeling van een erfenis ruzie, waarbij hij de andere erfgenaam zei dat ie een boef was die eigenlijk voor straf op de kaak, het schavot, had moeten staan.

“... dat hij een bedrieger ende een quaet boef ware, ende waerdigh op een kaec te staen ...”

In 1462 kregen twee vrouwen tussen de Nieuwkerk en de Rietdijk ruzie. De een scholdde de ander voor "*Papenhoertken*." Dat nam de ander niet, en het werd een gezellige matpartij.

In 1463 kregen Cornelis Jan Pietersz die Cuper en Art Rut ruzie. Art Rut verstopte zich in zijn huis met de deur op slot. Waarop Cornelis riep: "*Had ic u hier, ic soude u wel onderwijzen.*"

In 1464 betichtte Heill Snellen de dochter van haar buurtgenoot Betgen ervan dat zij "*... een quade hoer was ende dat sy openbaer bordeel hielt.*" Goed. Dat nam Betgen natuurlijk niet, ze liep het huis van Heill Snellen binnen en gaf de dochter van Heill een pak slaag in eigen huis in het bijzijn van haar moeder. Moeder Heill voelde zich bedreigd, ze verging van angst. "*Soe dat Heyll ghenen vrede en had van den anxt ...*"

En de buurt bemoeide er zich mee, koos partij, dat kon niet uitblijven.

Toen Betgen later uit de kerk kwam werd haar hoofdbedekking, haar huik, door de vrouw van Gherit Mathysz van het hoofd geslagen.

Pittige mensen, dat zeker. Op 26 Juni 1464 meldde de stadsschrijver dat een zekere Willem klaagde dat zijn vrouw kwaad op hem was geworden, hem dermate had uitgescholden en vuil had aangekeken alsof ze bezeten was. Daar was hij bang van geworden, en hij had, om de lieve vrede wil, zich maar uit de voeten gemaakt.

"Willem seyde, sittende op het Jans (-kerkhof), daer ... dat syn wyf toen tierde of sy dull of bezeten had geweest / ende dat sy soe lelicken zach, dat hy dair of vervaert was / ende hy liet se gaen, ende woude dair gheen onrust tegens hebben."

Met andere woorden, er is ook in de middeleeuwen bloemrijk gescholden in de stad die zich steeds weer vernieuwt.

Bron.

Regionaal Archief Dordrecht. Oud Rechterlijk Archief Dordrecht. Gerecht van Dordrecht 1450 – 1811, nummer toegang 9, inventarisnummer 166 (nieuw 222),

dd. 8 Okt 1453, fol. 4, dd. 19 Okt 1456, fol. 10, dd. 16 Febr 1462, fol. 50 verso, dd. 20 April 1463, fol. 52 verso, dd. 5 Nov 1464, fol. 65 verso, en dd. 26 Juni 1464, fol. 64.

11.2. Vernielingen in het jaar 1458.

Er waren gedurende een nacht in Juni 1458 bij een aantal burgers in Dordrecht ruiten ingeslagen, deuren ingetrapt, vensters vernield en luiken weggebroken. Het incident had in Dordrecht die nacht voor veel onrust gezorgd. Waarschijnlijk ging het om vernielingen door een groep adolescenten. Maar leeftijden werden niet genoemd.

Op 13 Juni 1458 getuigden er zo'n dertig poorters van Dordrecht voor het gerecht tegen vier daders, Aertgen Truyen, Jacob Krull Dircxz, Zalijs Bouw, en Jacop Jansz.

De getuigen Huge Jansz en Willem Pietersz hadden gezien dat het gezelschap in de herberg bierkannen en vaten vernielden en in het water hadden gegoooid.

*“Huge Jansz ... sach die kanne ... werpen. ... sij dreychde de waert ... ende dat sij de waerdinne uitten ... (herberg zouden) werpen. ... Willem Pietersz gezien die kannen en vaten onstucke smiten *** ende in die leck* te smacken ...”*

Nadat zij de waard bedreigd hadden dat ze de waardin uit de herberg zouden gooien, ging het gezelschap de straat op. Ze gooiden vervolgens bij een aantal huizen de ruiten in, ramden deuren in, en hadden deuren en vensters uitgebroken en in het water gegoooid. Bovendien had Floren Hugensz de dader Aertgen Truyen iemand onder bedreiging geld zien aftroggelen.

“Franck Vranckenx heeft getuycht dat Krull syn doer opgelopen heeft ... Wout Ockersz getuycht dat hem Krull syn glazen ontwee smeeet ... Jan Bormansz gesien die veynsteren an stucken gesteken. ... Willem Gijsen getuycht van Jacob Krull Dircxz en Zalijs Bouw dat sij veell ontstants bedreven ... van den glazen ontwee te smiten ...”

Ook Jan Bormans en Willem Gijsen zagen het gebeuren, en hadden gezien wie de daders waren.

Dirc Ockersz hoorde het in eigen huis gebeuren. Hij zat nog laat bij de haard, maar hij zag niet wie het deed.

*Hij “... getuycht dat syn glase ontwee gesmeten ende gesmact ** sijn bij nacht, ende hij bi sine haert sat ende hij sach niet wiet was.”*

Er is niet zoveel verschil met de ingeslagen bushokjes die getuigen zijn van een nachtelijke tocht van dronken adolescenten in onze tijd.

Dirc Ockersz had niet gezien wie het deed. Ook dat moet ons bekend voorkomen. Zien wij ooit wie de nachtelijke vernielingen aanrichten?

Bron.

Regionaal Archief Dordrecht. Oud Rechterlijk Archief Dordrecht. Gerecht van Dordrecht 1450 – 1811, nummer toegang 9, inventarisnummer 166 (nieuw 222), dd. 13 Juni 1458, fol. 24 verso t/m 26 verso.

* Een “leck” was een middeleeuws woord voor watertje, zoals een vijver of een gracht.

** Ontwee gesmeten ende gesmact = kapotgegoooid.

*** onstucken = aan stukken

11.3. Schelden en met stenen gooien

Op 3 Juli 1467 was er een “rechtdag” van het Gerecht van Dordrecht. De schout probeerde aan de hand van getuigenverklaringen de aanleiding van een ruzie en gevecht te reconstrueren.

Maes Louwersz met zijn vrienden kwamen bij het huis van mensen waar ze ruzie mee hadden. In het huis waren Jan de Zager, Aelwiin Cleysz,

De Vest bij het Bagijnhof

Neell Pypken, Cleys van Hoeven en Pieter Reynersz. Maes en zijn vrienden riepen: Jullie zijn de kerels die we hebben moeten. Ze raapten veel stenen van straat op om er mee te gooien. Pieter Reynersz riep, met stenen in de hand: Kerels, kom naar buiten en verdedig je. Dirc Jansz en Pieter van Ruermunde hadden hun messen getrokken. Maes Lauwersz schold zijn tegenstanders voor boeven, “*hoeren hoex*” *, en wenste hen “het sint jans evel” ** toe. Hij daagde Jan de Zager en Aelwiin Cleysz uit, zei dat ze uit huis moesten komen.

Jan de Zager en zijn vrienden in het huis werden boos, en kwamen naar buiten terwijl ze riepen dat ze hen wel even een lesje zouden leren.

Aelwiin Cleysz probeerde Maes en zijn vrienden nog tot rede te brengen, zei "Wat heb je toch tegen Jan de Zager? Die man heeft jullie nooit iets gedaan." Maar dat was olie op het vuur. Maes dreigde hen met een mes, en stak Aelwiin Cleysz neer.

Daarna maakten ze dat ze wegkwamen.

Maar de uitgedaagde mensen, met name Cleys van Hoeven en Pieter Reynersz, riepen de volgende dag: Kom nu nog eens terug als je durft, dan krijg je nu een koekje van eigen deeg.

"Maes Louwerzoens gezellen / seyden / Sy dy daer, gy syt die gezellen die wy zoeken, ende sij gingen voorby, ende quamen wederom ende hadden veell stenen gheraept. ... Pieter Reynersz seyde / gezellen coemt uut / het is hier nu te doen ende te laten. ...

Maes Lauwersz had siin hant op siin mes ende seyde: Boeven, god gheeff u sinte jans evell, hoeren hoex, coomt nu uut den huuse.

*... Die gezellen van binnen den huuse / seyde by goetswonden *** sullen ons dese gapaerts **** verdriven / ...*

Adriaen Jansz ende Pieter van Ruermunde waren voir die doer ...

Adriaen Jansz stack mit siin dagge optie doer. ... Pieter van Ruermunde had siin mes uut, ende soude Jan die Zager ghesteken hebben, en had Aelwiin Cleysz gedaen. Aelwiin seyde, wat wildi dien man. Dien man en heeft u nye leedt gedaen."

(De dag erna riepen) Cleys van Hoeven ende Pieter Reynersz

*boeven coemt weder om, ghy sult hier nu wederwerck vinden / Ende die ander quamen wederom, ende seyden boeven coemt nu vor, ende doet nu vespereye ***** / als ghij ghisteren deedt. "*

Schout en schepenen van Dordrecht waren niet zo gecharmeerd van de vechtpartij. Maar het bleek moeilijk om schuldigen aan te wijzen.

Bron.

Regionaal Archief Dordrecht. Oud Rechterlijk Archief Dordrecht. Gerecht van Dordrecht 1450 – 1811, nummer toegang 9, inventarisnummer 166 (nieuw 222), dd. 3 Juli 1467, fol. 76 verso.

* hoeren hoex = scheldnaam, zoiets als hoerenzoon, en aanhanger van de Hoekse partij

** het sinte jans evell = de sint jans ziekte, een in de middeleeuwen veel voorkomende kwaal met bewegingsaandrang en toevallen, mogelijk veroorzaakt door met giftige schimmel bedorven rogge

*** bij goetswonden = (zweren bij) de wonden gods, van christus aan het kruis

**** geen verklaring voor dit scheldwoord gevonden

***** doet nu vespereye = (letterlijk: Ga ook naar de kerkdienst later op de dag, dus: Laat eens zien hoe dapper jullie nú nog zijn

Vandalisme in vroeger tijd.

11.4. Ruzie in de Kromme Elleboog

Op 28 December 1593, in de tijd dat stadhouder Maurits tijdens de tachtigjarige oorlog zijn grote overwinningen behaalde, stond "Jacob Meyer Vastnacht, 21 jaar, geboren in Rupsich ontrent Peetersberg in Hooch Duytslandt" * voor het Gerecht van Dordrecht. Hij was oorzaak geweest van een burenruzie in de Kromme Elleboog.

Hij was samen met Willem Hermens van Colen (uit Keulen) soldaat geweest in het leger van Maurits, onder capiteyn D Looyer. Sinds zij ontslag hadden genomen als soldaat bedelden zij samen.

Hem werd gevraagd *“... waerom dat hy ... op de kerstdagh in de Crommenelleboghe sulcken rumoer stelde.”*

Hij legde voor het gerecht uit hoe het zo was gekomen. Hij vroeg aan een jongen de weg. Daarop werd hij uitgescholden en met modder gegooid door de snotneus. Toen hij die ter correctie slaag gaf, bemoeide de buurt er zich mee. Waarop de buren ook met elkaar handgemeen werden.

“... comende uyt syn logement, heeft (hij) eenen jongen gevraecht waer Geeryken Scherbier woonde, daer op den jongen hem voor antwoorde gaff “wat roert u dat” (Wat hebt u daarmee te maken), nemende een handt vol morder, werpende hem dat selve in syn aensicht. Ende hy dat gevoelende, heeft den jonghen geslaghen. Daernaer syn die gebueren uytgecomen ende hebben alsoo malcanderen geslaghen.”

Het vonnis op 11 Januari 1594 was mild. Hij werd tot buiten de stad geleid, en hem werd aangezegd dat hij niet meer bedelend in de stad moest terugkomen.

Het verhaal van een matpartij in de Kromme Elleboog zal oudere Dordtenaren nog wel bekend voorkomen. De aanduiding “uit de Kromme Elleboog” was in mijn jeugd een scheldnaam. Niemand zou er nog willen wonen. Dermate, dat het gemeentebestuur na de sanering van de krottenbuurten in de binnenstad van Dordrecht rond 1960 wel een straat met de naam Kromme Elleboog heeft gemaakt, maar daar wonen maar enkele particulieren. De meeste huisnummers betreffen achteruitgangen van winkels van Vriesestraat en Drie Vriendenhof.

Schout Adriaen van Blyenburgh, voorzitter van de Camere Judiciale van Dordrecht, voerde een voor die tijd zachtzinnig en humaan beleid.

Bedelaars die niet hadden gestolen werden nooit gezeseld.

Bron.

Regionaal Archief Dordrecht. Oud Rechterlijk Archief Dordrecht. Gerecht van Dordrecht 1450 – 1811, nummer toegang 9, inventarisnummer 167 (nieuw 224), dd. 28 December 1593, 4 en 11 Januari 1594, fol. 40, 40 verso en 41.

* Het is me niet gelukt om deze plaatsbepaling op moderne kaarten terug te vinden.

11.5. Een dronken politieman

Op 5 December 1595 werd levenslang verbannen uit Dordrecht met confiscatie van zijn bezit wegens moord, "Frans Jansz, s heeren dienaar". Hij was op 12 Juli 1595 dronken, en heeft zo Grietgen Dircxsdochter, vrouw van zijn collega Claes Lenertsz, met een kortelasse * doodgestoken. Hij was daarna op de vlucht, en werd dus bij verstek verbannen.

"Op s'heeren strate voor alle den volcke vele ende leelicke injurieuse woorden van den Stedehouder deser stede heeft geroepen. ... met geweld ende dreygementen syn cortelasse heeft uytgetrocken, dreygende daer mede de huysvrouwe van Nooy de crooyens Cramer wonende naest den Augustynen (later benoemd als "ontrent d'augustynenkerck") te smyten in haer eygen huys. Ende is voorts Frans Jansz daernaer met eenen droncken hoofde ten huysse van Claes Lenertsz (mede s heeren dienaar) gelooopen, hebbende een bloot kortelasse achter op synen rugge, ende ... Claes Lenertsz niet thuys vindende, heeft (hij) Grietgen Dircxsdochter huysvrouwe daer mede meenen te vermoorden."

Het verhaal vermeldde niet of de twee politieagenten al eerder ruzie met elkaar hadden, of dat er bijvoorbeeld jaloezie in 't spel was.

Ook "s heeren dienaers", politieagenten, zijn maar mensen. Ook dat komt ons in moderne tijd vertrouwd voor.

Wat hem zwaar aangerekend werd was dat hij de moord met zijn dienstwapen had verricht. Immers, het was in Dordrecht sinds 1332 verboden om een mes bij zich te hebben.** Alleen dienders hadden het recht om hun dienstwapen bij zich te hebben. Andere burgers waren dus weerloos.

Bron.

Regionaal Archief Dordrecht. Oud Rechterlijk Archief Dordrecht. Gerecht van Dordrecht 1450 – 1811, nummer toegang 9, inventarisnummer 167 (nieuw 224), dd. 5 December 1595, fol. 143 t/m 144 verso.

* Kortelasse = een kort, breed zwaard.

** Zie Jacob Vander Eyck. "Corte Beschrijvinghe mitsgaders Hantvesten, Costumen ende Ordonnantien vanden lande van Zuyt-Hollandt". By Nicolaes Vincentsz van Spierincxhouck, Dordrecht 1628. Fol. 126.

"Hantveste van grave Willem, Dat niemant gheen knyven noch messen draghen en sal, binnen Dordrecht. Gegheven inden Hage op St. Pietersdagh (29 Juni), ingaende Ougste int jaer ons Heere Duysent drie hondert ende twee en dertigh."

11.6. Onenigheid over huur

Het gebeurde in een van de dorpen van de Hoeksewaard. Maeycke Jacobsdochter, de vrouw van Zaggens van Rees, haalde de huur op van een huis bij Jannigje Jans, vrouw van Pieter Dammes.

Jannigje had laten weten dat de huur die haar dochter nog schuldig was aan Maeycke, bij haar aan huis kon worden ontvangen. Dus stond Maeycke vervolgens, geen narigheid vermoedend, op 18 Mei 1679 voor de deur van het huis van Jannigje.

Jannigje stond achter de deur van haar huis, zo'n deur in twee gedeelten waarvan het bovenstuk open was. Ze sloeg met een spa op het hoofd van Maeycke. Het resultaat was een snijwond van zes cm lengte boven op het hoofd aan de linker zijde. "Giel oom" en "de meid" van Jannigje waren getuigen van het incident.

De chirurgijn die op verzoek van de hoge vierschaar de wond onderzocht heeft de wond opgemeten en getekend. Daarom weet ik hoe lang de wond was.

Niet iedere ophaler van de huishuur werd zo bejegend. Mogelijk bestond er tussen Maeycke en Jannigje tevoren al een vete. Maar het verslag vermeldde dit niet.

Er zal wel geschikt zijn, want ik vond geen verslag van een rechtszitting.

Bron.

Nationaal Archief, Den Haag, Rechterlijke Archieven in Zuid-Holland: Hoge Vierschaar land van Strijen (Vroeger genoemd "hooge vierschaer der heerlyckheijt van Strijen"), nummer toegang 3.03.08.184, inventarisnummer 12, dd. 19 Mei 1679. (Bladzijdennummering ontbreekt).

11.7. Trammelant op de Wacht

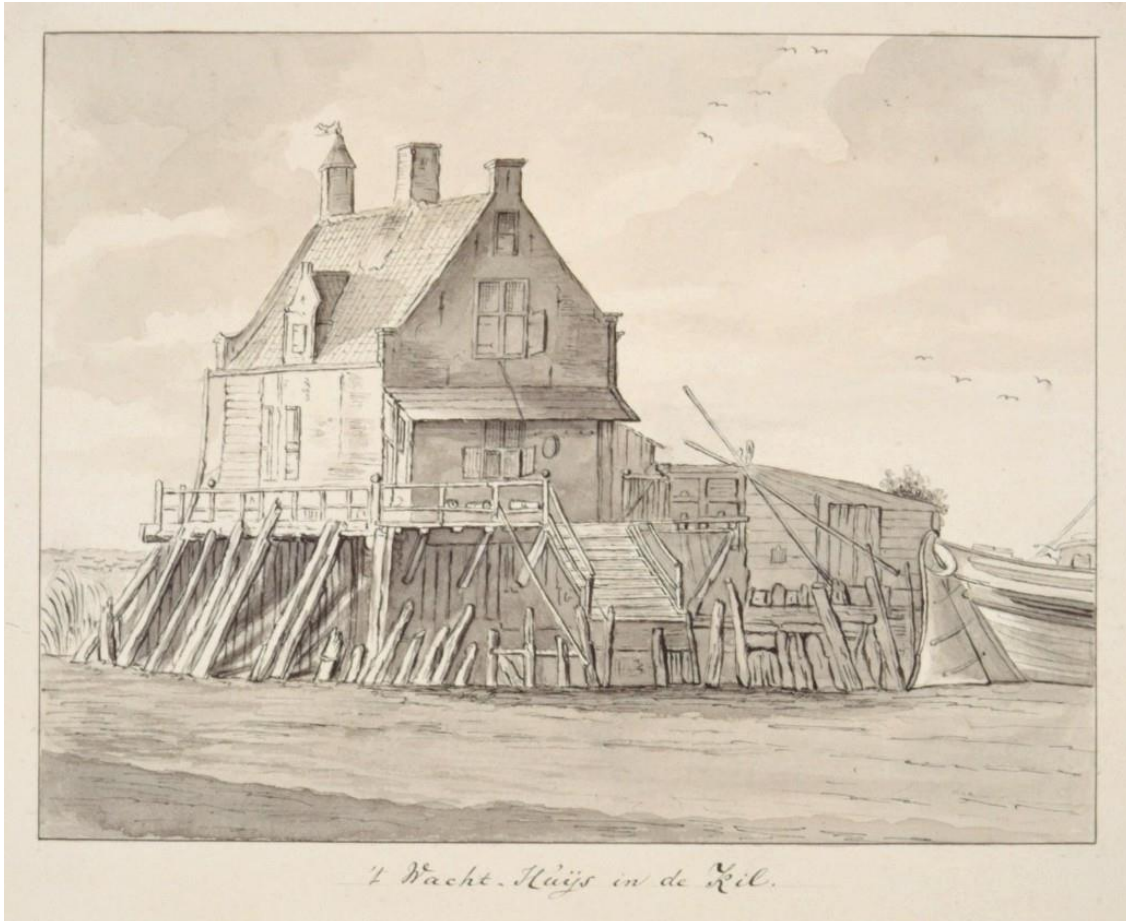
Het wachthuis aan de Kil* ten zuiden van 's Gravendeel was een bastion met kanonnen en een garnizoen. Soldaten van het garnizoen waren wel eens dronken.

Zo ook op 14 Januari 1694. Albertus van Ravesteijn en Johannis van Haerlem waren dronken, en met hun mes schrappend en scheldend eisten ze binnengelaten te worden in "het Corte Garde", het wachtlokaal. Toen ze niet werden binnengelaten probeerden ze eerst om de deur in te trappen, maar dat lukte niet. Waarop ze één van de kanonnen die op de Kil stonden gericht omdraaiden en afvuurden, waardoor de deur van het wachtlokaal werd versplinterd, waarna ze naar binnen konden.

Maria van de Burgh, vrouw van de kapitein van het wachthuis, lieten ze overigens ongemoeid.

Later klopten ze op de deur van het huis van Maria Bastiaans Vroman, wonend in de buurtschap op de Wacht, met de bedreiging: "Laet mij in, anders soude ick deselve gangh gaen."

Beiden waren daarna voortvluchtig. Op 25 mei 1694 werden Albertus en Johannis bij verstek levenslang verbannen.

Het wachthuis aan de Kil, in buurtschap de Wacht.

Dronken soldaten. Het geheel doet wat puberachtig aan. Maar je kunt het natuurlijk niet maken om een solide buitendeur van je bastion met een eigen kanon aan flarden te schieten.

Bron.

Nationaal Archief, Den Haag, Rechterlijke Archieven in Zuid-Holland: Hoge Vierschaar land van Strijen (Vroeger genoemd "hooge vierschaer der heerlyckheijt van Strijen"), nummer toegang 3.03.08.184, inventarisnummer 2, fol. 114 en verso, 115 en verso, dd. 25 Mei 1694.

* "De Wacht" is tegenwoordig de naam van een buurtschap die ooit was ontstaan rond een bastion met kanonnen. In de tachtigjarige oorlog en

daarna was het een bastion dat de Kil moest verdedigen tegen vijandelijke schepen die naar Dordrecht wilden varen.

11.8. Ruzie om een jachthond

Johan Welborn, een beter gesitueerde inwoner van Strijen, had omstreeks 1694 voor goed geld een jachthond gekocht. “... *een curieusen hont, gecocht voor vier gouden ginjes**.”

Kennelijk veroorzaakte de hond overlast, want op bevel van de baljuw had de stadhouder (plaatsvervanger van de baljuw), Paulus Bosvelt, de hond in het land moeten doodschieten.

Johan Welborn was boos. Dermate, dat hij daarna op een dag enkele schepenen van het dorp die als kerkmeester in de kerk van Strijen bezig waren, bedreigde met zijn degen, “*dat sij altesamen genootsaect wierden ider door een aparte deur de ... kerck uijt te vluchten ...*”

Op een dag in Mei 1694 kwam Johan op straat Paulus Bosvelt tegen. Hij hield Paulus Bosvelt met zijn rotting** staande, en schold hem uit. Goed, ook al was je een vermogend man, dat ging te ver. Bedreiging van overheidsdienaren werd streng bestraft. Johan Welborn werd op 25 Mei 1694 levenslang verbannen uit “Putten, Strijen en de Beijerlanden.”

Er moest heel wat gebeuren voor een hond op bevel van het gerecht werd afgemaakt. Waarschijnlijk liet de eigenaar de hond loslopen, en heeft deze meerdere mensen gebeten.

Bron.

Nationaal Archief, Den Haag, Rechterlijke Archieven in Zuid-Holland: Hoge Vierschaar land van Strijen (Vroeger genoemd “hooge vierschaer der heerlyckheijt van Strijen”), nummer toegang 3.03.08.184, inventarisnummer 2, fol. 116 verso, 117 en verso, en 118, dd. 25 Mei 1694.

* Een “ginje” = een guinea, was een Engels goudstuk geslagen tussen 1663 en 1816, daarna vervangen door de gouden sovereign, destijds ter waarde van iets méér dan een pond.

** een rotting = een wandelstok

11.9. Geen getuigen van vandalisme

De schout van Puttershoek rapporteerde aan de Hoge vierschaar van Zuid-Holland op 29 December 1702 dat in de nacht van tweede kerstdag 1702 bij een aantal huizen op Puttershoek de ruiten waren ingeslagen, gordijnroeden uitgerukt en het lood van de ruiten was weggebroken.

“De glazen van verscheijde huysen uyt te slaan, ende de roeijen en ´t loot daarvan ´t eenemaal te ruineren ...”

Maar ja, waar waren getuigen te vinden? Er werd vijftig gulden uitgelooft als premie voor de aanbrenner. Daarna lezen we er niet meer over. Er werd op Puttershoek ook ´s nachts wel eens een nachtwaker lastig gevallen en geslagen. Maar zoiets viel voor het gerecht altijd wel te ontkennen, want wie geloofde nu het getuigenis van één nachtwaker? Welnu, daar werd op 13 December 1713 door de Hoge vierschaar van Zuid-Holland een stokje voor gestoken. Op het getuigenis van één nachtwaker zou voortaan worden gevonnist, zo werd besloten. En deze beslissing werd in Puttershoek door de dorpsomroeper geproclameerd, en aangeplakt.

Die proclamatie was “een schot voor de boeg”, zouden we nu zeggen. Vandalisme door opgeschoten jongelui is van alle plaatsen en alle tijden. Maar op wie valt de schade te verhalen? Tegenwoordig is het een glasverzekering die betaalt. Maar die bestond in die tijd nog niet. Ik lees niets over een aangebrachte vandaal, dus het idee van een premie heeft niet gewerkt.

Bron.

Nationaal Archief, Den Haag, Rechterlijke Archieven in Zuid-Holland: Baljuw en Hoge Vierschaar van Zuid-Holland, 1574 –1811 (1813), nummer toegang 3.03.08.224, inventarisnummer 1, dd. 29 December 1702, fol. 42 verso en 43, en dd. 13 Oktober 1713, fol. 56.

11.10. Verslaafd aan de eigen negotie

Helena Hulsthout, weduwe van Samuel Pistorius, had in 1725 een drankzaak in Dordrecht. Ze had drie zoons, Samuel, Pieter en Jan. Jan hielp haar in de zaak. Samuel en Pieter echter waren regelmatig bezopen.

Op 30 Augustus 1725 klaagde Helena voor het Gerecht van Dordrecht dat ze ´s nachts nogal eens uit haar eigen huis wegvluchtte omdat haar zoons Samuel en Pieter zó vaak een kwade dronk hadden. Dat zij *“... om swarigheden en onheylen te ontgaen al genoodsaekt is geweest haer uijt haar huijs te retireren, en bij nagt elders heen te gaan logeren ...”*

“Petrus (Pieter), 29 jaar oud, de welke in plaatse van syne studie voort te setten, sig dagelyx is verloopende in stercke en anderen drancken ... met alle boosaardigheijt, verselt met ysselijk vloeken en sweeren, sig is meester makende van haer huijsing en wynkelder, waermee haar negotie bestaat, en voor haar reekening waargenomen wert door haar ...”

jonger soon Jan Pistorius, alles streckende tot doodelijke alteratie van het geheele huijsgesin ... tot totale ruine van haar negotie en haar famielje, ... omme alsdan d'een ende ander van 't huijsgesin des nachts aan te vallen ende te slaan sodanig dat sy allen des nachts selfs genootsaakt sijn de vlugt te nemen ... dat haar soon alsdan alleen in huijs synde, veeltijts door onvoorsigtigheijt van 't vuur een geheele buurt soude komen in brand steeken ..."

Goed. Samuel werd op 30 Augustus 1725 voor drie jaar ingesloten in het verbeterhuis in Delft, en broer Pieter werd er op 29 Januari 1726 voor drie jaar ingesloten. Van broer Samuel vermeldde het verslag niet meer. Mogelijk was hij na verloop van tijd elders bij familie ondergebracht, en hopelijk inmiddels van de drank af. Maar op 21 December 1728 werd het verblijf van Pieter voor drie jaar verlengd, *"... of tot datter inmiddels gelegenheijt voorkomt om het een off ander emplooy na Oostindien of elders te versorgen ..."* Op 16 Januari 1731 was het dan zover. *"...ende aangezien sig althans voor denselven een gunstige gelegenheijt opdoet om een reijsje na Oostindien te doen, waartoe denselve haren soon betuygt volcomen geinclineert te zijn ..."*

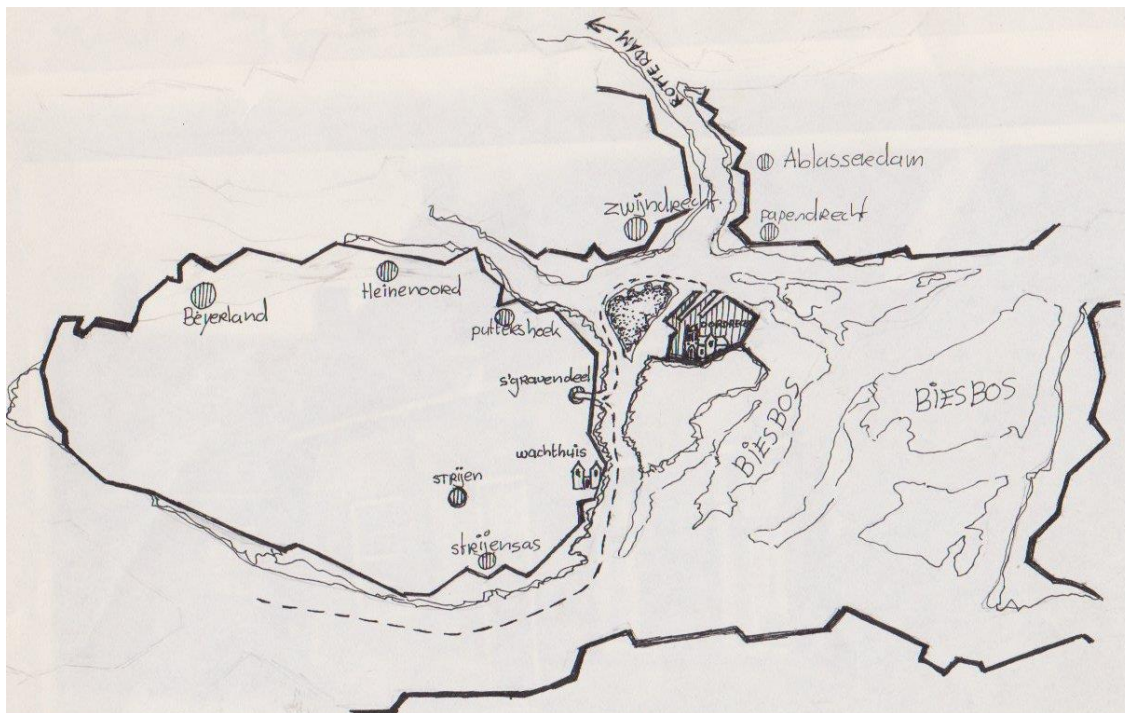
Twee alcoholisten met een kwade dronk met vrije toegang tot de voorraad in een drankzaak? Dat heet "de kat op het spek binden". De weduwe was wanhopig. Pieter ging naar Indië. Arme inlanders in Indonesië die te maken kregen met zulke mensen "met een kwaden dronk". Ik lees overigens ook, omstreeks dezelfde tijd, van een zoon die eerder naar "Oostindien" werd verscheept, maar die later weer terugkeerde, tot schrik van zijn familie. Dus "het maken van een reisje naar "Oostindien" loste niet altijd wat op.

Bron.

Regionaal Archief Dordrecht. Oud Rechterlijk Archief Dordrecht. Gerecht van Dordrecht 1450 – 1811, nummer toegang 9, inventarisnummer 155 (nieuw 856), dd. 30 Augustus 1725, 29 Januari 1726 en 16 Januari 1731.

11.11. Een boze loods

Arij Corsse Mookhoek, wonende op 's Gravendeel, was op de vlucht nadat hij begin Juli 1726 een kapitein van een zeeschip had verwond met zijn musket. Hij werd door de hoge vierschaar van den lande van Strijen op 26 November 1726 bij verstek levenslang verbannen uit Noord- en Zuid-Holland ("Holland en West vriesland").

De Crabbe was een zandbank op de afsplitsing van de Kil van de Oude Maas.

Het kwam zo. Het zeeschip, de Constante Ann, was vanuit Sète aan de kust van de Languedoc aan de Middellandse zee met wijn en brandewijn als lading op weg naar Rotterdam. Begin Juli 1726 voer het zeeschip vanuit het Hollands diep de Kil in. Daar bood Arij Corsse Mookhoek zich aan als loods, maar hij werd door de kapitein, Robbert Hogg, geweigerd. Waarschijnlijk was de kapitein inmiddels door eerdere reizen zelf al vertrouwd met het vaarwater.

Maar ondanks die weigering klom Arij aan boord en eiste geld en drank. Het ergerde de kapitein kennelijk, want toen het schip werd afgemeerd aan het havenhoofd van 's Gravendeel werd Arij van boord gejaagd. Daarop was Arij dermate kwaad geworden dat hij met zijn bijl de tros kapte, waardoor het schip in de Kil aan de grond dreigde te lopen. Alleen het snel een extra anker uitgooien door de zeelui voorkwam dat. Kapitein Hogg dreigde nu Arij vanaf zijn schip met een musket. Waarop die zijn eigen musket van huis haalde, en daarmee op de kapitein schoot. Die werd met hagel in het gezicht en in de borst getroffen.

Bij de verbanning bleek Arij Corsse Mookhoek geen geld en goederen te hebben. Het was voor de hoge vierschaar de moeite niet waard om als straf zijn bezit in beslag te nemen.

Een internationaal gebeuren, daar voor het havenhoofd van 's Gravendeel. De nieuwe Waterweg bestond nog niet. Zeeschepen op

weg naar Rotterdam en Dordrecht moesten via het Hollands diep en de Kil varen. Zeeschepen moesten tot 1830 over de zandbank De Crabbe heen worden geloodst op weg naar Dordrecht en Rotterdam. Met dat doel woonden er loodsen op 's Gravendeel. Bovendien was het grotere zeeschepen met méér diepgang niet mogelijk om verder dan 's Gravendeel te varen omdat ze de zandbank De Crabbe in de Kil niet konden passeren. Dan werd de lading vóór 's Gravendeel overgeladen in kleinere schepen. Ook met dit overladen verdienden er op 's Gravendeel velen hun brood.

In 1830 werd het gegraven kanaal door Voorne en Putten, het Voornse kanaal, geopend. Dit was voor zeeschepen op weg naar Rotterdam en Dordrecht een verbetering. Maar toen na 1830 de bovenbeschreven bronnen van inkomsten voor de inwoners van 's Gravendeel verdwenen, verviel het dorp tot armoede.

Bron.

Nationaal Archief, Den Haag, Rechterlijke Archieven in Zuid-Holland: Hoge Vierschaar land van Strijen (Vroeger genoemd "hooge vierschaer der heerlyckheijt van Strijen"), nummer toegang 3.03.08.184, inventarisnummer boek 3, dd. 16 Juli, en 29 November 1726. (Bladzijdennummering ontbreekt).

11.12. Erfenisruzie

In Giessendam was in September 1727 Arien Cornelisse Colff overleden. Op 23 September werd zijn testament geopend, en door de notaris voorgelezen aan de nabestaanden. Het moet een rijk man zijn geweest, want ook schout en schepenen van Giessendam waren hierbij aanwezig.

Voor één van de erfgenamen, Jan van der Velden, inwoner van Bleskensgraaf, pakte dat teleurstellend uit. Hij had van zijn deel van de erfenis méér verwacht, véél meer. En dat zouden de andere erfgenamen hem alsnog extra gaan betalen, ook.

Hij werd boos omdat "buijten sijn verwagting daerinne soo veel niet sijnde geavantageert, als (hij) wel hadde gewilt ... (Hij eiste van de anderen) hem nog eenige goederen toe te leggen ..."

Hij bedreigde en beschuldigde de andere erfgenamen. Hij trok zijn mes om zijn eis kracht bij te zetten, en verwondde daarbij Huijbert

Leendertse, inwoner van Wijngaarden, in het gezicht en bovenarm.

Op 6 Oktober 1727 stond Jan voor de hoge vierschaar van Zuid-Holland. De boete was negentig pond, en de baljuw beraadde zich over een lijfstraf. Na het vonnis bleek Jan alsnog te zijn gevluucht.

Het gebeurt maar zelden dat erfgenamen met elkaar op de vuist gaan uit teleurstelling over de erfenis. Wèl veel voorkomend zijn vetes die bij erfenissen uit jaloezie ontstaan en die er, ook nu nog, vaak toe leiden dat erfgenamen elkaar in tientallen jaren niet meer willen zien.

Bron.

Nationaal Archief, Den Haag, Rechterlijke Archieven in Zuid-Holland: Baljuw en Hoge Vierschaar van Zuid-Holland, 1574 –1811 (1813), nummer toegang 3.03.08.224, inventarisnummer 112, dd. 6 Oktober 1727, fol. 192 en 192 verso.

11.13. “Plukharen”

Op 4 Juli 1729 werd over Wouter van der Giessen, schepen van ´s Gravendeel, gerapporteerd aan de Hooge vierschaer der heerlyckheijt van Strijen. Hij had gevochten met de schout van ´s Gravendeel.

De gezellige vechtpartij had plaats op ´s Gravendeel op maandag 6 Juni 1729 in de herberg van Mels Pieterse Aartoom. Schout en schepenen van ´s Gravendeel vergaderden daar wel vaker.

Daar werden door de schout twee nieuwe schepenen geïnstalleerd, Jan de Heer en Dirk van Leent.

Dirk van Leent kreeg daarna woorden met een andere schepen, Wouter van der Giessen. Dirk gaf Wouter *“een slag met de hant ..., dog dat deselve van wynig importantie was ... dat Wouter daarop in zyn sak grommelde, (en naar Dirk) toe willende komen, den schout daartussen is gekomen, seggende jegens van der Giessen, “hout u maar stil, dat zal hem gelts genoeg kosten, en ik zeg dat gij geen mes en trekt, maar drinkt de questie met den anderen aff.” Maar dat in plaats van daar na te luijsteren (Wouter) zeijde “gij bent altemaal schellemen”.*

... en daarop hij den schout int hair vattende, en (zij) sijn doen beide omver gevallen, en (er is) gesien dat den schout doen van hem los was, een goede lok hair uijt hoofft quijt was.”

Dus de schout raakte een lok haar kwijt doordat Wouter die uit zijn hoofd trok. Het deed me denken aan vechtende kwajongens die deze techniek ook nu nog als wapen gebruiken. In mijn jeugd heette dit “plukharen”.

Bron.

Nationaal Archief, Den Haag, Rechterlijke Archieven in Zuid-Holland: Hoge Vierschaar land van Strijen (Vroeger genoemd “hooge vierschaer der heerlyckheijt van Strijen”), nummer toegang 3.03.08.184, inventarisnummer 29 (een verzameling losse papieren), dd. 4 Juli 1729.

11.14. Rumoer bij het ´s Gravendeelse veer

De Veerdam bij Wieldrecht aan de Kil. Rechtsaf de afrit naar Reeweg Zuid. Recht vooruit herberg “de laatste Stuiver”. Deze buurtschap is in de meidagen van 1940 verwoest.

Op vrijdagavond 21 Februari 1744 was het druk bij het ´s Gravendeels veer.

In de Kil vóór ´s Gravendeel lag het zeeschip de SintGeorge, met een Engelse bemanning. De bemanning kwam juist op dat moment terug van passagieren in Dordrecht. Ook lag daar voor het hoofd van ´s Gravendeel in de Kil het beurtschip van Dingena Vermeulen, marktschipper van Gouda op Middelburg, met kapitein Pieter Kroon, stuurman Pieter Goedkoop, en Jan Pieterse van Deeken als knecht. Twee knechts van de veerman Pieter Vervoorn brachten met de paardenschuit de postrijder Arij van Driel van ´s Gravendeel naar de overkant, naar de Veerdam op Wieldrecht.

Pieter Kroon arriveerde juist op dat moment uit Dordrecht aan de Veerdam in Wieldrecht. Van hem is het volgende verslag.

De Engelse matrozen kwamen dus terug van passagieren aan op de Veerdam van Wieldrecht, en vroegen aan de bemanning van de paardenschuit om hen naar ´s Gravendeel over te zetten. Dat was helemaal niet nodig, want de matrozen hadden bij de Veerdam een

aantal sloepen liggen om terug naar hun schip te gaan. Welnu, veerman Pieter Vervoorn riep zijn mensen terug. Toen het naar zijn zin te lang duurde voer hij zelf met een metselaar genaamd Uijtterlinden als hulp met een bootje naar de Wioldrechtse kant, en haalde zelf zijn paardenschuit terug.

“De Engelsen hadden daar ... leggen een partij booten, seggende ... met groote boosheijt en vele bedrijginge “wij sullen na overe gaan, en hale de veerman uijt syn huijs”. ... gekomen sijn omtrent seventig a tagtig Engelsen, gewapent met bloote houwers, stokken en handspeeken ...”

De meute ging naar het huis van de veerman, maar die had zich in zijn huis verschanst. De groep vernielde onder meer de dakpannen, en sloegen op deuren en vensters, en

“... schrappen met hare bloote houwers langs de muur vant huijs en ook over s’heeren straate dat het vuerde ...”

Pieter Kroon probeerde hen te kalmeren, zei dat zij met hun klacht in Dordrecht moesten zijn. Na een uur trok de groep weg.

Maar onderweg naar hun schip kwamen ze Pieter de Kreek tegen, een man die op de Buitendijk woonde. In de veronderstelling dat hij óók een van de veerlui was werd hij mishandeld, en zijn huisje werd vernield.

Jacoba Barbier, de vrouw van Pieter de Kreek, liet noteren dat zij haar man *“... aldaar heeft vinden schrijven en seer klaaglijk staan lammetteeren.”*

Een en ander werd ook (vanachter de gordijntjes?) gezien door Seijtje Bustel, Marija Barbier en Maaijke Bustel, drie ongehuwde dochters, wonende op ’s Gravendeel.

Ook werd de strandvonder David Pieterse Bijl mishandeld.

Dit werd gezien door Herman Snijder, wonende onder Wioldrecht, en Willem de Kreek, wonende in de Mookhoek onder Strijen.

En dat alles in een klein dorpje aan de Kil, op een vrijdagavond in Februari. Je kunt onmogelijk stellen dat het daar die avond niet druk was.

Waarschijnlijk wilden de Engelse matrozen, al aangeschoten van hun passagiertocht in Dordrecht, op het dorp een afzakkertje gaan nemen. ’s Gravendeel had wel meer met overlast van passagierende matrozen te kampen. Dus de weigering van de veerman om hen over te zetten was begrijpelijk. Het verhaal deed me denken aan het recente op Facebook aangekondigde feestje in Haren wat op plunderen uitliep (“De Facebookrellen”). Vernielingen door een opgewonden dronken meute is een verhaal van alle tijden.

Bron.

Nationaal Archief, Den Haag, Rechterlijke Archieven in Zuid-Holland: Hoge Vierschaar land van Strijen (Vroeger genoemd “hooge vierschaer der heerlyckheijt van Strijen”), nummer toegang 3.03.08.184, inventarisnummer 29 (drie akten uit een verzameling losse akten), dd. 24 en 25 Februari 1744.

11.15. Een kwaaië herbergier

Op 8 September 1766 dienden een paar soldaten bij de Hooge vierschaer der heerlyckheijt van Strijen een klacht in tegen Pleun Snaaijer, “hospes” (herbergier) aan de Oudendijk bij de driesprong onder Strijen.

Het betroffen Jan Makklouwt, grenadier in het eerste bataljon van kolonel Stuart, Daniel Murra, soldaat in de compagnie van kolonel Schot, en Tomas Mahkaij, soldaat in de compagnie van kapitein Toubol, alle drie liggende in garnizoen in Geertruidenberg. Het verslag vermeldde niet wat ze in de buurt van het dorp Strijen te zoeken hadden. Mogelijk hadden zij een paar dagen verlof, of waren ze op weg naar Rotterdam. Op vrijdag 5 September om zes uur 's avonds vroegen ze in de herberg om onderdak. Jawel, zij konden in het stro slapen, als ze daar genoeg mee konden nemen. Maar een avondmaaltijd was niet mogelijk. Welnu, de soldaten vroegen of ze zelf meegebracht voedsel mochten klaarmaken. En of ze vorken mochten lenen. En kijk, dat laatste verzoek schoot de herbergier in het verkeerde keelgat. Pleun zei: “Gy kunt met uw handen wel eten.” Waarop Jan Makklouwt zei: *“Ik sie wel dat hier voor een soldaat geen regt is, ik sal na Strijen gaan, daar is wel regt.”* Waarop Pleun zei *“Ik sal jou regt geven.”* En hij sloeg hen drieën met een stok op het hoofd. Zijn zoon Pieter Snaaijer hielp mee door klappen uit te delen met een spade. Soldaat Daniel probeerde de spa af te pakken, maar dat lukte niet, hij liep een wond op aan zijn arm. De derde soldaat, Tomas, werd aan zijn haar uit huis naar buiten naar de stal gesleept. De soldaten hoorden zeggen: *“Soo gy er een dootslaat, soo slaat haar alle drie maar dood, ik sal de deur toehouden”, waarop wel 18 a 20 menschen in huijs waaren en haar hebben geslagen, en sijn (Jan en Daniel) eyndelyk nog uijt den huijs gekomen ... alwaar (Tomas) voor dood ter aarde is gevallen ... en willende opstaan al weder verscheijde slaagen met een vork heeft bekomen, en is ook uijt sijn sak gehaalt agt ducaten en een ryksdaalder ... (Daniel) heeft die nagt loope dwaale langs dyk en weegen.”*

Mogelijk hebben andere, plunderende of overlast gevende, soldaten tevoren het voor deze drie collega's verpest. Hoe dan ook, de herbergier was overgevoelig voor het begrip “soldaat”, dat was duidelijk. Pleun

Snaaijer was er een iets te assertieve herbergier door geworden. Hoe het verhaal is afgelopen vermeldde het verslag niet.

Bron.

Nationaal Archief, Den Haag, Rechterlijke Archieven in Zuid-Holland: Hoge Vierschaar land van Strijen (Vroeger genoemd "hooge vierschaer der heerlyckheit van Strijen"), nummer toegang 3.03.08.184, inventarisnummer 29 (een verzameling losse papieren), dd. 8 September 1766.

12. Geestesziek en magie

Grote kerk Dordrecht. Lichtval op de muur.

12.1. Ze had het niet door

Op de Rietdijk hield in het jaar 1595 een zekere Rachel Jansdochter, herbergierster, een “stille knip”, een bordeel zonder vergunning. De dienstmeisjes vertelden over hun werk als prostituee.

Welnu, op 18 Maart 1595 stond zo ook voor het gerecht van Dordrecht Agnieta Hendricxdochter, 18 jaar oud, geboren in Breda. Ze was bij Rachel Jansdochter in dienst voor naaiwerk, “spellewerck”. Agnieta was een simpele ziel. Zij vertelde dat ze nooit had gemerkt dat Baertgen Gysberts, een dienster in de herberg, met een klant sliep. Op een dag had ze wel een hoop lawaai en vreemde geluiden gehoord, boven. Maar Baertgen had haar als verklaring een griezelig spookverhaal verteld. Er zou haar ‘s nachts bij het naar bed gaan door een onzichtbaar iemand de kandelaar met kaars uit handen zijn geslagen. Daar was zij zó bang van geworden dat ze met schoenen en kousen nog aan in haar bed was gesprongen. Dát maakte het vele lawaai.

“geseyt dat haer die nacht eenen kandelaer met een kaerse die sij in haer hant hadde uuyt haer handt wert geslaegen, niet wetende van waer dat quam, ende (dat zij) door vreesen liep met causen ende schoenen int bedde.”

Agnieta had het spookverhaal geloofd.

Ook Agnieta werd gevonnist, en wel op 8 April 1595, onder motto van “wie modder vaart die wordt er door besmet.” Kennelijk vonden schout

en schepenen haar verhaal dermate onnozelen dat ze haar niet geloofden. Zij gaven de diakenen van de Nieuwkerk opdracht om haar stevig te waarschuwen. De diakenen van de Nieuwkerk kenden haar nog van eerder, toen zij haar voogden waren.

“Dat (zij) Agnieta ... souden overleveren aende heylige geest huijsmeesters ter Nieuwkerk, by dewelcke sy opgevoet is, omme by deselve gecorrigeert te werden naer haere discretie.”

Kennelijk was Agnieta tevoren als weeskind door de diaconie van de Nieuwkerk bij pleegouders uitbesteed geweest.

Bron.

Regionaal Archief Dordrecht. Oud Rechterlijk Archief Dordrecht. Gerecht van Dordrecht 1450 – 1811, nummer toegang 9, inventarisnummer 167 (nieuw 224), dd. 18 Maart 1595, fol. 92.

12.2. Geschuffeld

Op 10 November 1676 stond voor de hoge vierschaar van den lande van Strijen, Hendrik Woutersz, wever van beroep, inwoner van 's Gravendeel. Hij had op 20 Oktober 1676 in verwarde toestand bedreigd zijn eigen huis in brand te steken. Mensen hadden een groot ontzag voor brand, want vaak sloeg het vuur immers over naar de rieten daken van andere huizen. De burenen hadden 's nachts moeten waken om hun bezit te beveiligen.

“Waerdoer het dorp teenemael is in roere geraeckt, sulcx desselfs buijren des nachts hebben moeten waecken om haer huuse en goederen (te vrijwaren) voor alle onheijl van brandt.”

De ambulante geestelijke gezondheidszorg moest nog worden uitgevonden. Maar het was al heel wat dat baljuw en schepenen inzagen dat het gedrag meer zielig dan crimineel was. Hendrik werd duidelijk beleefd als een verwarde man. Dat heet nu “voortschrijdend inzicht.” Hij moest 25 gulden boete betalen. Dus de straf was vooral symbolisch, bedoeld als waarschuwing.

Bron.

Nationaal Archief, Den Haag, Rechterlijke Archieven in Zuid-Holland: Hoge Vierschaar land van Strijen (Vroeger genoemd “hooge vierschaer der heerlyckheijt van Strijen”), nummer toegang 3.03.08.184, inventarisnummer 2, fol. 33, dd. 10 November 1676.

12.3. “Een simpele onnosele”

De schout van Ridderkerk meldde op 7 Maart 1678 zelf het dramatische voorval aan de hoge vierschaar van Zuid-Holland.

Een meisje, Maria Eversdijck, had haar pasgeboren baby gedood, maar het was haar beslist niet aan te rekenen. Op instructie van de verwekker van de baby had zij het kind direct na de geboorte “in het water gesmackt”. De vader van de baby, “Cornelis Gijsbertsz, door de wandeling genaempt Smits kint”, wonende op de Oostendam *, zag de bui al hangen en was voortvluchtig.

Maria Eversdijck was een geestelijk gehandicapt meisje, daar waren alle dorpelingen het over eens. Het was een treurige uitzondering. Je kon haar dan ook niet de gebruikelijke straf geven of in de cel zetten.

“... bij ijder een altoos voor een simpele onnosele innocente dochter geoordeelt was ... (Dit was) een droevich ende seltsaem voorval. (Dat dus) met de ordinaris straffe niet gestraff konde werden ... veel min omme geconfineert ofte in bewaerder hant gestelt te connen werden ...”

Men was in die tijd niet zo zachtzinnig. Aan verzachtende omstandigheden werd niet geloofd. Immers, boosdoeners “waren immer seer wel voorsien van pretexten (smoesjes).” En “een beetje dom” was ook al geen excuus. De geestelijke handicap moet wel extreem zijn geweest.

Bron.

Nationaal Archief, Den Haag, Rechterlijke Archieven in Zuid-Holland: Baljuw en Hoge Vierschaar van Zuid-Holland, 1574 –1811 (1813), nummer toegang 3.03.08.224, inventarisnummer 1, dd. 7 Maart 1678, fol. 5 verso en 6.

* De Oostendam, iets ten noorden van H I Ambacht, was een buurtschap bij een haventje aan de Noord. De buurtschap behoorde bij Ridderkerk.

12.4. “Sotte praet en beuseling”

Op 9 Maart 1724 stond voor het Gerecht van Dordrecht Joris Melsse, nagelaten zoon van Mels Jorisse en Lijsbeth Jansse, burgers van de stad. Joris werkte inmiddels als sloopstimmerman “op ’t oostindisch huijs” * in Middelburg. Hij vroeg een bewijs van goed gedrag aan.

Joris kreeg in Middelburg, op zijn werk, te maken met laster. Hij zou door het aanraken van de duim van een collega die duim ziek hebben gemaakt. Waarschijnlijk werd bedoeld dat hij door hekserij een fijtvinger zou hebben veroorzaakt.

Joris werd ten gevolge van die roddel door omstanders bedreigd en lastig gevallen omdat hij een tovenaer zou zijn.

“... different en questie ... van die quaataardigheijt is geweest dat denselven ... niet alleen te lasten leijt, en verwijt dat hy ... hem soude hebben betoovert, en door het aanrake van sijn duijm so een quade duijm sou hebben gekregen, ... maar sulx oock alomme spargeert en verstrooijt (rondvertelt) ... dat (hij) een tovenaer is, en dat syn moeder oock een tooveresse is geweest, en diergelijke meer, (Dat) sulcke sotte praet en beuselinghe (hem) niet en soude stooren ten waare hetselve seggen en nageven ... aan seer veele menschen, ... waardoor (hij) verschijden malen ... van dat graauw en jongens daer van hy op straat is geattaqueert geworden soude sijn gesteenigt en om hals gebracht, indien hy niet geluckig was gesalveert.”

Welnu, Joris had geklaagd bij het gerecht van Zeeland, waar hij vervolgens opdracht kreeg om een bewijs van goed gedrag in zijn geboorteplaats Dordrecht te gaan halen. Hij ontving de verklaring dat zowel hijzelf als zijn ouders als goede burgers bekend stonden.

In het jaar 1724 werd niet meer in tovenarij of hekserij geloofd. Men leefde in het tijdperk van de verlichting, waarin weldenkende lieden ervan overtuigd waren dat alles op termijn logisch en rationeel zou kunnen worden verklaard. Men proeft de verbazing van schout en schepenen van Dordrecht bij dit verhaal. Het werd afgedaan met “sotte praet en beuselinghe”.

Bron.

Regionaal Archief Dordrecht. Oud Rechterlijk Archief Dordrecht. Gerecht van Dordrecht 1450 – 1811, nummer toegang 9, inventarisnummer 155 (nieuw 856), dd. 9 Maart 1724.

* Een van de scheepswerven in het land waar schepen voor de VOC werden gebouwd.

12.5. “Dolle boosheijt”

Op 6 Oktober 1727 stond voor de Hoge vierschaar van Zuid-Holland op het stadhuis in Dordrecht Cornelis Barentsze van Noort, arbeider op de steenplaats van Ouwerkerk aan de IJssel. Hij leidde een ongeregeld leven, was vaak dronken en sloeg dan zijn vrouw Ariaentje Willems Backer. Maar nu had hij het toch te bont gemaakt, hij had “in sijne dronkenschap ende dolle boosheijt” zijn vrouw met zijn mes diep in haar schouder gestoken.

In het verslag werd opgesomd waarom men respect had voor zijn vrouw. Ze was een toonbeeld van deugd. Zonder haar zouden haar kinderen gebrek lijden. Zonder haar zouden de kinderen een kostenpost vormen voor de diaconie.

“Ariaentje Willems Backer, synde bekent te wesen neerstig voor haer huijshouden, ende genoegsaem alleen van voor haere drie klijne kinderen de kost en onderhout te besorgen, die buijten haer geen broot soude hebben om te eeten, en nootwendig tot den armen soude moeten komen te vervallen.”

Cornelis zal mogelijk bij vonnis een straf hebben ontvangen, maar het was niet in de verslaglegging te vinden. Mogelijk heeft hij zijn leven gebeterd. Het is ook mogelijk dat de hoge vierschaar heeft beseft dat er van een kale kikker geen veren waren te plukken, dus dat het innen van een opgelegde boete een vrome wens zou zijn. Immers, Cornelis werkte in de fabricage van “ijsselsteentjes” *, en daar werd weinig in verdiend. Het verhaal is een oude variant op het verhaal uit later tijd: “Ach, vaderlief, ach, drink niet meer.”

Bron.

Nationaal Archief, Den Haag, Rechterlijke Archieven in Zuid-Holland: Baljuw en Hoge Vierschaar van Zuid-Holland, 1574 –1811 (1813), nummer toegang 3.03.08.224, inventarisnummer 112, dd. 6 Oktober 1727, fol. 193 verso en 194.

* “Ijsselsteentjes” werden gebakken van de slibafzetting in de Hollandse IJssel. Het was een soort leem. De kwaliteit van de stenen die ervan werden gebakken was zeer goed. In de steenbakkerijen werd weinig verdiend, de armoede was onvoorstelbaar. Ook kinderen moesten daar

veelal vanaf hun vijfde jaar meehelpen om het gezin aan een inkomen te helpen.

12.6. Broers met een kort lontje

Op 2 Januari 1731 stond voor de Hooge vierschaer der heerlyckheijt van Strijen Willem den Hartog, wonende onder 's Gravendeel*. Hij had in een kroeg op de Wacht** een andere gast met een gevulde bierkan op het hoofd geslagen.

In het voorjaar van 1730 had Willem den Hartog in de kroeg van Gerrit Vroman op de Wacht de hoed van Gerbrant Renooij gejat, *“gaande met denselve ten huijsen uijt, sonder dat hij ... den hoet oijt weder heeft gekregen.”*

Op 24 September 1730 kwam Willem weer in dezelfde kroeg, waar ook toen aanwezig was Gerbrant Renooij, samen met Willem Vroman, een 15 jaar oude jongen, beiden wonende onder 's Gravendeel. Gerbrant en Willem Vroman dronken er wat. Toen Gerbrant “een deuntje willende singen”, sloeg Willem den Hartog hem met een bierkan vol wijn op het hoofd. Willem was dus niet mis.

In September 1730 werkten de broers Willem en Joost den Hartog in het gors “het verke”, aan de Dordtse kant van de Kil tegenover de Wacht*. Ze repareerden daar de kade.

Ze stoeiden wat met elkaar, *“goijende den een den anderen met slik na het lijff ... dat Joost daarover quaat werdende, ... Willem daarover dreygde te slaan ...”*

Herman de Kreek, 46 jaar, en Cornelis Foppen Stoker, 18 jaar, waren daar ook aan het werk. Herman probeerde Joost te kalmeren met *“... wat is dat hier, bent gylieden sot, dat gy soude willen vegten ...”* Dus ook broer Joost had een kort lontje.

De verhaalde gebeurtenissen speelden zich af op de Wacht.

Waarschijnlijk woonden alle genoemde personen daar.

Ik heb het vonnis niet kunnen vinden. Mogelijk staat het proces opgetekend in een ander boek. Het hebben van een kort lontje heeft al voor veel narigheid gezorgd. En er bestaan nog steeds geen “brave knullia tabletten” voor.

Bron.

Nationaal Archief, Den Haag, Rechterlijke Archieven in Zuid-Holland: Hoge Vierschaar land van Strijen (Vroeger genoemd “hooge vierschaer der heerlyckheijt van Strijen”), nummer toegang 3.03.08.184, inventarisnummer 29 (losse verzameling akten) dd. 2 Januari 1731.

* Waarschijnlijk werd bedoeld dat zij op de Wacht woonden.

** De Wacht is een buurtschap aan de Kil, vijf kilometer ten zuiden van 's Gravendeel. Een buurtschap die ontstaan was rond een fort. Het was tijdens de tachtigjarige oorlog een fort, bedoeld om te verhinderen dat Spaanse schepen de Kil op zouden varen naar Dordrecht.

12.7. Verknipt

Op 3 Juni 1735 stond voor “de Hooge vierschaer der Heerlyckheijt van Strijen” Hendrik Schutter, 40 jaar oud, geboren en wonend in Klaaswaal. Hij had bij vier gelegenheden kinderen bedreigd.

De eerste keer, zomer 1733, betrof het Cornelis Gout, acht jaar oud, zoontje van Pleun Gout uit Numansdorp. Cornelis was door zijn ouders om een boodschap gestuurd. Hij moest een doosje met vier gulden brengen bij de chirurgijn in Mijnsheerenland, en moest bovendien weer wat medicijnen voor moeder mee terugbrengen. Nabij Klaaswaal beroofde Hendrik Schutter hem van de vier gulden, en probeerde hem daarna in de sloot te verdrinken. Hij gooide de jongen in de sloot, sprong er zelf achteraan, en duwde hem enkele malen onder water. Het jongentje werd op het nippertje gered van de verdrinkingsdood doordat er een volwassene aankwam, Govert Bastiaanse Vogelesang, boerenknecht op de Westmaas, die het zag gebeuren. Hij zag hem het kind in de sloot gooien, en “... *het (werd) verscheidene rijzen onder water op en neer gedouwt.*” Govert riep Hendrik daarmee op te houden. Het tweede voorval gebeurde in de herfst van 1734, aan een weg onder Mijnsheerenland. Daar ontmoette Hendrik Schutter het zoontje van Hendrik den Belder. Hendrik Schutter trok zonder aanleiding zijn mes en stak het nietsvermoedende kind in zijn rug. Het liep gelukkig goed af.

Op 31 Mei 1735 zat hij twee kinderen achterna op de Loggersdijk, zoontjes van Willem Schravendeel en Jan van Rees. Hij bedreigde hen met zijn mes, maar ze wisten aan hem te ontkomen. Daarna zat hij diezelfde dag twee kinderen na, kinderen van Willem Vermeulen. Ook die wisten snel weg te komen.

De volgende dag, 1 Juni, had er een wonderlijke ontmoeting plaats in de herberg van Maeijcke Pieters van Rees, weduwe van Frans Buijtdijk, aan de Westdijk onder Strijen. Daar zaten een paar stamgasten. Hendrik Schutter kwam binnen, en vroeg aan hen: “*Kennen jullie me?*”. Waarop de klanten, goede bekenden van Hendrik, hem verwonderd antwoordden: “*Wel, Heyn, souw ik uw niet kennen?*” Hendrik zei daarna: “*Myn hooft is op den hol, ik moet het lant uijt.*”

De gasten waren dermate verbaasd over zijn vreemde praat dat ze het zich later nog goed herinnerden.

Daarna ging Hendrik Schutter de herberg uit, en liep naar de keet van Jan Ligthart, die naast de herberg stond. Daar stonden binnen twee kinderen een kalfje te bewonderen: "Neeffje siet eens wat een schoon kalff heijt Jan oom staen." Een van hen was Arij Cornelisse de Best, acht jaar oud. Hendrik stak hem onverwacht, zonder aanleiding, in de zij, waarop die ter plaatse overleed aan een hevige bloeding uit de lever, zoals later de schouw en sectie liet zien. Het andere kind wist te ontkomen. Gerrit Pleune in 't Velt, een volwassene, zag hem het kind vermoorden.

Na afloop ging Hendrik Schutter naar huis, pakte geld en kleding in, wilde duidelijk vluchten. Toen men hem kwam arresteren probeerde hij nog te ontsnappen door over de omheining te springen. Maar hij werd gepakt.

In de verhoren ontkende Hendrik alles, zei dat hij niet op de plaatsen delict was geweest, zei de getuigen niet te kennen, tot in het absurde toe. Later leek duidelijk te worden waarom, want zijn broer had hem, eenmaal gevangen, van buiten door de tralies, toegeroepen "*Heyn, soo gy het bekent, soo sult gij moeten sterven.*"

Zijn broer probeerde ook tijdens de verhoren het proces met dreigementen te beïnvloeden. Hij riep dat "*... soo hy op het schavot mogt komen te sterven, dat sy alsdan dat soude wreeken, en Strijen in den brant steeken.*" Van je familie moet je het maar hebben.

Pas op 13 Augustus, onder "scherp examen"(marteling), bekende Henk de moord.

Maar, werd hem gevraagd, waaróm heb je het kind vermoord? Kijk, daarop had Hendrik geen antwoord. "*Ik weet geen reden daar toe gehad te hebben.*" Ook was vreemd dat hij de poging tot moord op Cornelis Gout in 1733 bleef ontkennen. Het leek wel alsof hij dat voorval vergeten was.

Hendrik werd ter dood veroordeeld vanwege "*een verfoeyelyk ... moort, gepleegt in offensie aan een jong weereeloos onnosel kint.*"

Hendrik is "*halff geworgt, (en) van ondren op ... geradbraakt datter de dood na volgt.*" Daarna werd met zijn eigen mes (waarmee hij de moord had gepleegd) zijn keel doorgesneden, en vervolgens is zijn lijk "*op een rad op het galgoort, ten spiegel van andren ... gestelt.*"

Op 24 Augustus 1735 werd het vonnis uitgevoerd.

Het geheel, verhoren , getuigenverhoren, verslag, eis en vonnis, beslaat vierentwintig bladzijden. Dit is indicatief voor het besef van de baljuw en schepenen dat ze hier iets essentieels niet begrepen. Immers, wat had de dader bezielde? Ze vroegen het hem onder tortuur. Hendrik wist het zelf niet.

Enig houvast hebben we aan de getuigenverklaring van de gasten in de herberg vóórdát hij de moord beging. Hij had last van wat nu “depersonalisatie” heet, het gevoel dat hij zichzelf als “vreemd” beleefde. Het is mogelijk dat hij last had van dranghandelingen, en dat het achterna zitten van kinderen in een schemertoestand plaatsvond. Dat kan verklaren waarom hij alles bleef ontkennen, want de dader heeft in dat geval het gevoel dat hij alles heeft gedroomd. Een tegenwoordige rechtbank zou hem ontoerekeningsvatbaar verklaren, en Hendrik zou de rest van zijn leven “ter beschikking” worden gesteld, dus opgesloten blijven in een psychiatrische instelling.

Bron.

Nationaal Archief, Den Haag, Rechterlijke Archieven in Zuid-Holland: Hoge Vierschaar land van Strijen (Vroeger genoemd “hooge vierschaer der heerlyckheijt van Strijen”), nummer toegang 3.03.08.184, inventarisnummer 3, dd. 3, 18 Juni, 11 Juli, 2, 10, 17 en 24 Augustus 1735. (Bladzijdennummering ontbreekt).

Idem, inventarisnummer 12, dd. 3 Juni 1735. Het verslag van de schouw en sectie op het lijk van Arij Cornelisse de Best. (Bladzijdennummering ontbreekt).

12.8. Epilepsie of drank?

Huijbert de Bruijn vroeg op 11 December 1736 aan het Gerecht van Dordrecht toestemming voor opname in het Leprooshuis * voor zijn broer Gerrit de Bruijn, vanwege vallende ziekte. Gerrit had vaak toevallen, en het verergerde. Hij kon er niet mee werken en zijn brood verdienen. Zijn broer vond het risico op een voortijdige dood door het vallen niet denkbeeldig.

“... sedert eenige jaaren is besogt geworden met een swaare vallende ziekte, dat deselve quaal van tijd tot tijd is vermeerdert ... soodanig dat hy op alle tijden van den dagh en plaatsen daar door aangetast werdende, plotseling tegens de aarde komt neder te storten, sulx dat denselven daardoor niet alleen te meermalen swaare (kneuzing) aan 't hooft heeft gehad, nemaar ook dat men bevreest is dat denselven soude kunnen doot vallen ... , (en Gerrit) buijten staat is sijn kost int minste te kunnen winnen ...”

Het gerecht vroeg de diaconie om advies, want die zouden moeten betalen. Maar de broeders diakenen merkten op dat Gerrit óók teveel dronk. En dat kon best wel eens de reden zijn van al die valpartijen. En chronische dronkenschap was geen reden voor vergoeding van verpleging in het Leprooshuis door de diaconie. Immers, chronisch

alcoholisme kwam dermate veel voor dat bruintje het niet kon trekken, zoveel geld had de diaconie niet.

Dat "... het overvloedig gebruik van sterken drank selfs wel oorsaak is van de vallende ziekte, en dat indien sy alle luijden die zig te buijten gaan in gemelde drank soude moeten alimenteren int Leprooshuijs, den last van de diaconie ten uijttersen zoude vermeerderen."

Kortom, het verzoek tot opname van Gerrit werd op 18 December 1736 afgewezen.

De ziekte epilepsie, "vallende ziekte", was in die tijd wel bekend, maar men had nog niet de mogelijkheid van een EEG, "een hersenfilmpje", om de diagnose te bevestigen. Het doet ons dan ook bizar aan dat er verschil van mening kon bestaan over het hebben van vallende ziekte of een chronische dronkenschap. Evenzo werd hier niet overwogen of er sprake kon zijn van beide. Immers, ook onder epilepsiepatiënten zijn er alcoholverslaafden.

Bron.

Regionaal Archief Dordrecht. Oud Rechterlijk Archief Dordrecht. Gerecht van Dordrecht 1450 – 1811, nummer toegang 9, inventarisnummer 403 (nieuw 859), dd. 11 en 18 December 1736, fol. 29 verso, 30 en 30 verso.

* Het Leprooshuis in de Vriesestraat, of "stads krankzinnigen en verbeterhuis", fungeerde in de achttiende eeuw als verpleeghuis van geesteszieke patiënten.

12.9. Een verslaafde

Op 26 November 1737 stond voor het Gerecht van Dordrecht Lydia de Vos, poorter van Dordrecht, een aan alcohol verslaafde.

De diaconie onderhield haar al een paar jaar. Ze werd door de kerkeraad van de Waalse gemeente aangemeld voor opname in "het Stads krankzinnigen en verbeterhuis", het Leprooshuis *. Je kon wel iets met haar afspreken, en ze beloofde dan beterschap, maar ze kwam haar afspraken niet na.

Omdat zij "... niettegenstaende den seer (ernstige) aanmaningen en bestraffingen ... deselve in haar ongebonden leven is blyven continueren, insoverre dat deselve niet alleen de klederen, bedt, ... die de diaconie aan haar hadden verstrekt, te meermalen verkogt off verset heeft, maar selfs nu enige maanden geleden een onegt kind ter weerelt gebracht heeft ... om, was't doenlyk denselven Lydia de Vos af te schrikken ... denselven te setten op den stadhuysse alhier voor veertien daegen te water en te brood, ... edog dat deselve wel beterschap belooft, dog hetselve metterdaat geensints naegekomen hat, synde

deselve laesleede beestemart (door twee diakenen) gevonden in seecker huys, daar deselve gans smordronken tegens den vloer was leggende.”

Kortom, niets hielp, zelfs geen verblijf van veertien dagen in een donkere en koude cel op water en brood. Wat te doen waar zelfs de van de diaconie gekregen kleding en beddengoed bij herhaling werden verpatst? Dat demotiveerde de hulpverleners. En daar kwamen nu ook nog de zorg en kosten bij voor het grootbrengen van een kind, verwekt in dronkenschap, terwijl de kans op herhaling levensgroot was. Op deze manier was het dweilen met de kraan open.

“... alsoff men (om so te spreecken) den moriaen schuurde ... en dat (zij) in't vervolg van kwaet tot erger sal komen.”

Lydia zelf ging accoord met een opname in het Leprooshuis.

Welnu, ze kwam er pas vier jaar later, op 1 Juni 1741, weer uit. Hoe het verder is gegaan met Lydia vermeldde het verslag niet.

Een verslaafde die zich niet aan afspraken houdt, en met een chronisch geldtekort? Mogelijk ook zo nu en dan wat prostitutie om aan geld voor drank te komen? Met een kind dat in prostitutie ongewenst wordt verwekt? Het probleem doet modern aan. Hulpverleners kijken dan “in het zwarte gat.” Het heet tegenwoordig dan dat de cliënt “niet afspraakgevoelig” is, zodat behandeling zinloos is. Er wordt dan in het dossier genoteerd “dat het de verantwoordelijkheid van de cliënt zelf is”. Dat is de verwoording van het onmachtgevoel van de behandelaar. Het onmachtgevoel van de behandelaar is kennelijk het probleem van alle tijden.

Bron.

Regionaal Archief Dordrecht. Oud Rechterlijk Archief Dordrecht. Gerecht van Dordrecht 1450 – 1811, nummer toegang 9, inventarisnummer 403 (nieuw 859), dd. 26 November 1737, fol. 46 verso en 47; en dd. 1 Juni 1741, fol. 123 verso en 124.

* Het Leprooshuis in de Vriesestraat, ook wel genoemd het “Stads krankzinnigen en verbeterhuijs”, was het psychiatrisch ziekenhuis van de stad Dordrecht.

13. Mishandeling

Middeleeuwen, mishandeling op straat.

13.1. “Ze wou wel”

Andries Andriessoon stond op 28 Juni 1460 voor het Gerecht van Dordrecht. Hij zou Airntken Gysbrechts Ackermansdochter, een vijftienjarig meisje en maagd, kort vóór 23 Mei 1460 hebben verkracht. Airntken was er op 28 Juni 1460 samen met haar ouders bij, en “... heeft aldair clagelijck mit schreyende ogen te kennen gegeven ...” dat ze door Andries was verkracht nadat ze met hem mee naar zijn kamer was gegaan. Hij had haar bedreigd. Hij had gedreigd dat, als ze zou gillen, hij haar zou wurgen.

“Dat hy des maendags voir des Heylige sacramentsdach een siin joncwiiffge, een maechelike, out ... vijfftien jair ... boven op siin camer geleit heeft/ ende heeft se ierst geslagen / om heur ars, ende dair na / so heeft hijse nedergeleit ende een tafellaken dobbell op hair mont geleyt, seggende: Wat ic met u doe / siet nymant dat hyt niet en segt off ic soude u worgen / ende dair na is / hij op hair lyff gaen leggen / ende heeft so siin wille met hair gedaen / ende heeftse so vercracht.”*

Maar Andries ontkende dat hij haar had verkracht.

De schout vond dat Airntken er zelf voor gezorgd had, door zo laat pas aangifte te doen (vijf weken na het delict), dat de verkrachting niet meer viel te bewijzen. Daarvoor kregen de ouders een boete opgelegd. Bij

gebrek aan hard bewijs werd Andries niet geëxecuteerd, maar werd hem een civiele procedure gegund, met eveneens een boete als vonnis.

Zij kenden elkaar tevoren wel, want Airntken was vrijwillig met hem meegegaan naar zijn kamer. Andries zei zoiets als “Ze wou wel, edelachtbare.” Kennelijk was Andries een berucht en doortrapt boefje en werd Airntken geloofd, maar er was geen hard bewijs. In het jargon van onze tijd zou Andries zijn “vrijgesproken wegens gebrek aan bewijs.” Opmerkelijk is wel dat toch zowel Andries als de ouders van Airntken werden veroordeeld tot het leveren van stenen voor een stuk stadsmuur. Heus, hoe er ook over de verkrachting werd gedacht, die muur kwam er.

Bron.

Regionaal Archief Dordrecht. Oud Rechterlijk Archief Dordrecht. Gerecht van Dordrecht 1450 – 1811, nummer toegang 9, inventarisnummer 166 (nieuw 222), Fol. 39.

J.A.Fruin. De oude rechten der stad Dordrecht en van het baljuwschap van Zuidholland. Uitgave 1882, Nyhoff Den Haag. Deel 1, p.314 - 316. Deze verwijst naar RAD, toegang 1, klepboek nummer 3, fol.131 verso, dd. 28 Juni 1460, waar hetzelfde verhaal in andere woorden en met wat aanvullende informatie werd vermeld.

* De datum van de heilige sacramentsdag is 23 Mei. 23 Mei 1460 viel op een woensdag. De verkrachting zou hebben plaatsgevonden op de maandag voor de heilig sacramentsdag. Dat was dus op 21 Mei 1460.

13.2. Aanranding

Op 4 September 1461 stond Gijsbrecht Joestensz voor het Gerecht van Dordrecht. Hij had een oneerbaar voorstel gedaan aan een vrouw in een herberg. Hij deed het zonder te vragen, en met geweld. Hij nam haar bij de hand en drukte haar tegen zich aan.

“Dat hij gecomen is op te hoeck in een herberge tot eenen vrouwe ende heeft hair onredelicken ende onstandelicken biider hant genoemen ende gedrukt, ende heeft van hair also hair wiifflicke trouwe geeyscht.”

De neef van de vrouw, Pieter Ranckairtsz, probeerde hem tot rede te brengen, zei dat als hij haar niet met rust liet, hij Gijsbrecht wel zou dwingen om haar met rust te laten. Waarop Gijsbrecht hem met een mes bedreigde, en waarschuwde er zich niet mee te bemoeien.

“Pieter Ranckairtssoen heeft tot hem geseyt/ Gijsbrecht, gij mocht miin nicht well mit vrede laten, of ic sal u doen laten. Ende terstont heeft (Gijsbrecht) hem mit siin mes na hem gestoken / seggende / wil gijse verantwoirde. ...”

Tegenwoordig heet dat “aanranding”. Mogelijk dacht Gijsbrecht met een prostituee van doen te hebben. Hij zal wel dronken zijn geweest. Het kwam hem als straf te staan op het leveren van twintig last stenen voor de stadsmuur.

Bron.

Regionaal Archief Dordrecht. Oud Rechterlijk Archief Dordrecht. Gerecht van Dordrecht 1450 – 1811, nummer toegang 9, inventarisnummer 166 (nieuw 222), dd. 4 September 1461, fol. 47.

13.3. Hoffelijk gedrag

In de middeleeuwen, in Februari 1464, liep er een groepje van vier meisjes en twee jongemannen in Dordrecht 's avonds gearmd over straat. Drie dronken mannen, Jan Damasz, Willem Reynen, en zijn knecht, vielen de meisjes lastig, trokken de meisjes uit de armen van de jongemannen, en grepen een van de meisjes vast. Toen zei een van de jongemannen, Adriaen Jan van Diemen: “Beste mensen, laat de meisjes met rust, het zijn onze buurmeisjes.” Jan Damasz nam dat niet, en er vielen klappen.

“... quamen by avont ende grepen een meyt daer sy quam gaen mit drie meysen ende mit twee buerknechten / ende togen die meysen vander knechten armen / Doe seyde Adriaen Jan van Diemen: Lieve ghezelle, laet die meysen gaen, het siin onse buer meysen / Doe sloech hem Jan Damasz / ...”

Hoffelijk, beschermend gedrag werd niet altijd beloond, zoals we zien. Het incident leidde wel tot een aanklacht. Hoe het is afgelopen is niet vermeld.

Bron.

Regionaal Archief Dordrecht. Oud Rechterlijk Archief Dordrecht. Gerecht van Dordrecht 1450 – 1811, nummer toegang 9, inventarisnummer 166 (nieuw 222), dd. 2 Maart 1464, fol. 67.

13.4. Kindermishandeling in de middeleeuwen

Op 27 Juni 1464 stond voor het Gerecht van Dordrecht schoenmaker Vrederick omdat hij vrouw en kinderen had mishandeld.

Onlangs had hij zijn kinderen, nog slapend, op straat gegooid. Een van de kinderen hield er onder meer een bloedende wond aan het hoofd aan over. Het jongste kind legde hij in zijn dunne hemdje op straat. Er kwamen een man en een vrouw aan, die wilden de kinderen van straat

oprapen en hen troosten, maar de schoenlapper bedreigde de man en schold de mensen uit.

“Vrederick lapper smacte siin kinder op ter straten, mitten hoofden tegens der straten datter een bloede, ende nam se uut haren slaep ende warpse alsoe onaerdelick tegens de straet. Ende dair quamen een man ende wyf, ende woude die kinderkens opheffen / ende hy sprack den man ende wive qualicken toe, ende woude den man slaen, ...”

Waarschijnlijk was Vrederick dronken. Hij had ook zijn vrouw geslagen dat ze bloedde.

De oma bleek gezond verstand te hebben. Zij nam het bloedende kind op, ging ermee naar de officier van justitie (“burgemeester”), en legde het gewonde kind als bewijs van haar aanklacht voor hem neer.

“... ende die oude moeder leyde dat kint soe bebloet totten burghemeester.”

Partnermishandeling en kindermishandeling, al dan niet onder invloed van alcohol. Een probleem van alle tijden. Dat het tot een aanklacht leidde betekent dat kindermishandeling ook in de middeleeuwen niet werd goedgepraat en dat het strafbaar was. Er staat niet bij wat het vonnis was.

Bron.

Regionaal Archief Dordrecht. Oud Rechterlijk Archief Dordrecht. Gerecht van Dordrecht 1450 – 1811, nummer toegang 9, inventarisnummer 166 (nieuw 222), dd. 27 Juni 1464, fol. 63, en dd. 7 Juli 1464, fol. 64 verso.

13.5. Verkrachting van een kind

Baes Cornelisz, hellebaardier, was op de vlucht. Hij had op 26 Juli 1595 een elfjarig meisje verkracht. Omdat hij voortvluchtig was werd hij dan ook op 21 Oktober 1595 bij verstek levenslang uit Dordrecht verbannen, en zijn bezit werd geconfisceerd.

“Soo is waerachtich dat op den 26 Juli lestleden den gedaechde hem vervordert heeft te trecken in een huysken op het Bagynhoff alhier een Marycken Jansdochter, out ontrent XI (elf) jaeren, ende deselve aldaer met geweld op een taeffel werpende, met haer cleederen over haer hoofd, deselve heeft schandelick ende beestelick gemoleert ende vercracht.”

Verkrachting van een kind. Daar stond de doodstraf op, of je nu dronken was geweest of niet. Baes Cornelisz moet dit hebben beseft toen hij weer nuchter was, en hij was gevlucht.

Bron.

Regionaal Archief Dordrecht. Oud Rechterlijk Archief Dordrecht. Gerecht van Dordrecht 1450 – 1811, nummer toegang 9, inventarisnummer 167 (nieuw 224), dd. 21 Oktober 1595, fol. 148 t/m 149 verso.

Het oude Bagijnhof van Dordrecht.

13.6. Herbergier neergestoken

Het was gebeurd op 28 April 1596, in de herberg van Andries Bol, in Steegoversloot.

De vrienden Willem Meeussen hoedemaecker, Jan Janssen en Cent Berrens kwamen 's avonds in de herberg. Ze dronken met z'n drieën eerst vijf potten bier terwijl ze ruzie zochten met de waard en met een schipper die er ook zat te drinken.

De kaarsen werden door de drie vrienden gedoofd, zodat niet meer te zien was wie wat deed. De vrienden vernielden daarna de inventaris van de herberg, en de herbergier en zijn vrouw werden ernstig verwond met vele messteken.

“Ende corts daer naer de kersen uutgesmeten synde vielen tsamen overhoop, maeckende binnen den huijse groot ramour, smijtende, steken ende snydende. Soo dat de weirt ter selvertyt heeft ontfangen seeven wonden, ende syn vrouwe dry. Daernaer smytende stoelen, potten ende glaesen ontstucken.”

Jan Janssen en Cent Berrens werden meteen door de wacht gevangen. Zij werden op 27 Juni 1596 voor drie jaren uit de stad verbannen. Maar

Willem Meeussen vluchtte de stad uit. Hij werd op 24 September 1596 bij verstek levenslang uit de stad verbannen, en zijn bezit werd geconfisceerd.

Er mochten in de stad Dordrecht sinds 1332 geen messen worden gedragen *. Maar dat was in de kroegen een vrome wens. Om te voorkómen dat er nog lastige getuigen zouden zijn bij een gevecht met messen hadden boeven daar het volgende op gevonden. De kaarsen werden gedooft zodat niemand kon zien wat er daarná gebeurde en door wie. “Het doven van de kaarsen” was dan ook eveneens ten strengste verboden **.

Steegoversloot in vroeger tijd.

Bron.

Regionaal Archief Dordrecht. Oud Rechterlijk Archief Dordrecht. Gerecht van Dordrecht 1450 – 1811, nummer toegang 9, inventarisnummer 167 (nieuw 224), dd. 24 September 1596, fol. 191 verso en 192.

* Jacob Vander Eyck. Corte Beschrijvinghe mitsgaders Hantvesten, Privilegien, Costumen ende Ordonnantien vanden Lande van Zuyt-Hollandt. Uitgave 1628, by Nicolaes Vincentsz van Spierincxhouck, Dordrecht. Fol. 126. Hantveste van grave Willem, gegeven op Sint

Pietersdag (29 Juni) 1332. “Dat niemant gheen knyven noch messen draghen en sal binnen Dordrecht”.

** Idem, fol. 438. dd. 23 Juli 1605. “Soo wie hebbende met yemanden eenigh verschil/ ofte merckende dat eenige andere verschil met malcanderen hebben / daer over de keerse uyt doen/ deselfde sal verbeuren een boete van thien ponden ...”

Deze verordening bestond al veel langer, maar werd hier door de secretaris van de Hoge vierschaar van Zuid-Holland gememoreerd en schriftelijk vastgelegd.

13.7. Kindermishandeling

Het betrof een drama in een vluchtelingengezin in 1677. In het rampjaar 1672 was het gezin van Jan Arijensz en Jaepgie Hendricxdochter voor het Franse geweld uit Ter Meij, bij Streefkerk, gevlucht, en zij hadden zich gevestigd in Klaaswaal.

Welnu, Margrietie Jansdochter, hun vijftienjarige dochter, kon kennelijk geen goed doen bij haar stiefmoeder Jaepgie. Want toen op 11 Juni 1677 Margrietie in het water was gevallen, sloegen bij stiefmoeder Jaepgie de stoppen door. *“Omdat sy int water was gevallen, (haar) soo heeft geslagen ende mishandelt dat (Margrietie) ontrent des middags daer af is comen te sterven ...”*

Een paar buurvrouwen hadden er zich mee bemoeid, en konden dan ook getuigen.

Madeleentie Pieters, weduwe van Gijsbert Cornelisz van der Wael, en Cornelia Jans, weduwe van Francq Hermansz, buurvrouwen die in hetzelfde pand woonden, hoorden vrijdagmorgen 11 Juni de stiefmoeder schreeuwen en het meisje kermen. Nadat ze zagen dat Jaepgie daarna naar het land was om daar te werken, gingen ze een praatje maken met het kind. Margrietie zat met het hoofd voorover, en ze zei dat ze haar hoofd niet kon oprichten. *“Hoe ben ick vandaegh geslagen, die slagen sal ick mijn leven niet vergeeten”*. Een uur later lag Margrietie op de vloer, maar ze durfde niet naar bed te gaan uit angst voor haar stiefmoeder. Haar zusje, Maeijcken Jans, kwam hen om ongeveer twaalf uur waarschuwen dat Margrietie geen antwoord meer gaf. Ze lag dood in bed, met de benen buiten bed.

Er werd op verzoek van de hoge vierschaar van den lande van Strijen op 17 Juni een schouw verricht. Chirurgijn Pieter Salomons Houcxsewegh uit Strijen deed de schouw. De hele rug en de borst van het kind zaten onder de blauwe plekken.

Het werd hoog opgenomen. Stiefmoeder Jaepgie werd opgeroepen om voor de hoge vierschaar van den lande van Strijen te verschijnen. Maar Jaepgie bleek inmiddels voortvluchtig te zijn. Zij werd op 9 November

1677 bij verstek levenslang verbannen “uit Strijen, Putten en de Beyerlanden”.

Het verhaal was suggestief voor dood door een bloeding tussen de hersenvliezen, dus veroorzaakt door zwaar hersenletsel. Tragisch dat juist in dit gezin kindermishandeling plaatsvond. Het leven van dit asielzoekersgezin stond in het teken van de vlucht. Inmiddels is bekend dat getraumatiseerde mensen op hun beurt nogal eens kinderen mishandelen. Mishandeling uit onmachtsgedoele.

Bron.

Nationaal Archief, Den Haag, Rechterlijke Archieven in Zuid-Holland: Hoge Vierschaar land van Strijen (Vroeger genoemd “hooge vierschaer der heerlyckheit van Strijen”), nummer toegang 3.03.08.184, inventarisnummer 2, fol.36, dd. 6 Juli 1677, fol. 36 verso, dd. 27 Juli 1677, fol. 37 en 38, dd. 28 September en 9 November 1677. En idem, inventarisnummer 12, dd. 17 Juni 1677. (bladzijdennummering ontbreekt).

13.8. Mishandeling en chantage

Arien Dirkx schoenmaker, wonend tussen Groot Ammers en Streefkerk in de Alblasserwaard, was in juli 1725 op de vlucht voor justitie. Op 23 Mei 1725 had hij in woede Pleuntje Gysberts mishandeld in de deur van haar eigen huis omdat ze niet het door hem verlangde achterstallige scheerloon wilde betalen. Haar man was niet thuis. Arien had haar man een aantal maal geschoren, en vroeg daarvoor vijf stuivers. Maar, zei Pleuntje, je bent maar tweemaal geweest, dus zoveel kan het toch niet zijn. Ze wilde een vierde deel van het verlangde bedrag betalen. Toen sloegen bij Arien de stoppen door. Hij sloeg haar op het hoofd tot ze bewusteloos neerviel. Toen ze weer bijkwam liet hij haar beloven er met niemand over te praten, chanteerde haar met het dreigement dat hij, als ze er over zou gaan klagen, haar het hoofd zou inslaan.

“Met drygementen, ... vattende daartoe de tang die daar stont, in de handt, ten eynde sy ... aen hem ... soude beloven ... van dit zijn begaen geweld aen niemant te sullen klaegen ... met byvoeginge van haer anders de kop te sullen inslaan.”

Arien Dirkx werd op 16 Juli 1725 bij verstek levenslang verbannen. De hoge vierschaar resumeerde: *“Het uijtterste geweld, gepleegt aen ... een onweerbare vrouw, by agressie in haer eijgen huijs ... is ten hoogste straffbaer.”*

Chanteurs stoppen niet als het gedrag wordt beloond, als wordt gedaan wat wordt gevraagd. Pleuntje beloofde dat wel, maar begreep later, na gesprek met haar man, dat ze het natuurlijk wel degelijk moest melden. Immers, Arien had waarschijnlijk op die manier al heel wat weerloze mensen onder druk gezet. Het was geen fijne jongen. Het moest worden gestopt.

Bron.

Nationaal Archief, Den Haag, Rechterlijke Archieven in Zuid-Holland: Baljuw en Hoge Vierschaar van Zuid-Holland, 1574 –1811 (1813), nummer toegang 3.03.08.224, inventarisnummer 112, fol. 70 en 70 verso, dd. 16 Juli 1725.

13.9. Blijf van mijn kind af

Op 14 Augustus 1776 werd aan de Hooge vierschaer der heerlyckheijt van Strijen gerapporteerd dat Jan Aartsz Vervoren, inwoner van Numansdorp, Huijbert de Hoog had verwond.

De reden van de burenruzie vond plaats op maandag 17 Juni 1776. Huijbert de Hoog, een zestigjarige man, woonde in de Kerkstraat op Numansdorp. Die dag kaatste Sent, zoon van Jan Aartsz Vervoren, tegen zijn oude houten schutting.

“... dat hy aan die jongen gezegt heeft dat hy van de heining af gaan moest, want dat de heining anders breken zoude. Dat ... Sent daarop zeide: “Ik geef de duivel van je” (vrij vertaald: Rot toch op, man), en dat denselve op de heining is blyven zitten. (Waarop) hy ... de jongen met zyn hand van het heining heeft afgeduwt, zodat denzelve ... op de straat ... is nedergesprongen.”

De volgende dag, 18 Juni, liep Huijbert met een kind op de arm te wandelen op weg naar de Kaai. Daar kwam hij Jan Aartsz Vervoren tegen, die hem een paar klappen tegen zijn hoofd gaf met zijn (metalen) tabaksdoos, met een bloedende wond tot gevolg.

“... en dat Jan Aartsz Vervoren onder dat slaan aan (hem) heeft gevraagd waarom hy zyn jongen daags tevoren van zyn heining hat afgegoit ...”

Huijbert was daarna zwijgend weggelopen.

Een herkenbaar verhaal? “Blijf van mijn kind af”, hoorde ik als klein kind tijdens een burenruzie. Het slaan door een ander dan de eigen ouder werd ervaren als huisvredebreuk. Het bleef me bij. De emoties zijn van alle tijden. Als er geslagen moest worden, dan kon vader dat zelf wel af. Welnu, daar werd natuurlijk ook misbruik van gemaakt door de jeugd,

door een verhaal van een correctie door een buitenstaander dermate aan te dikken dat ouders ruzie kregen met andere volwassenen.

Bron.

Nationaal Archief, Den Haag, Rechterlijke Archieven in Zuid-Holland: Hoge Vierschaar land van Strijen (Vroeger genoemd "hooge vierschaer der heerlyckheit van Strijen"), nummer toegang 3.03.08.184, inventarisnummer 29 (een verzameling losse papieren), dd. 14 Augustus 1776.

14. Misdaad

De oude Vuilpoort, tot 1644 de stads gevangenis, bijgenaamd “De leeuwencyl”.

14.1. Hij stond op de uitkijk

Op 23 Augustus 1455 stond voor het gerecht van Dordrecht Dirck Aerntsz van Delft omdat hij lid was van een inbrekersgroep. Hij had bij een inbraak op de uitkijk gestaan. Hij bekende daarvan zijn aandeel te hebben ontvangen. Omdat Dirck nog jong was werd hij niet opgehangen, maar alleen gezeseld en levenslang verbannen uit de stad.

Hij zou worden gezeseld bij iedere brug, buiten alle stadspoorten (aan de landzijde). Hij liep dus tussen het geselen door aan de buitenkant van de stadsvest van de ene brug naar de andere.

“Omdat hy schiltwachten ende medehelpen geweest heeft ... Ende so hij noch zeer cleyn ende jong is, so salmen hem d’voir lancx de stede leiden ende voir allen steegde aende bruggen mit roeden geeselen, ende daertoe sall hy after t avont gebannen wesen ewelic uuter stede op sijn lijff.”

Geselen bij iedere stadspoort. Het is me niet bekend wat de reden was van die handelwijze. Maar het kwam als vonnis vaker voor.

Geschiedschrijver Fruin vermeldde dat ook op 18 April 1458 een

jeugdige dief werd “om die stede geleit, ende voir allen stegerden ende bruggen mit roeden geslagen.” *

Bron.

Regionaal Archief Dordrecht. Oud Rechterlijk Archief Dordrecht. Gerecht van Dordrecht 1450 – 1811, nummer toegang 9, inventarisnummer 166 (nieuw 222), dd. 23 Augustus 1455, fol. 7 verso.

* J.A.Fruin. De oudste rechten der stad Dordrecht en van het baljuwschap van ZuidHolland. 1882. Eerste deel. Fol. 312, dd. 21 April 1458.

14.2. Relschoppers in 1456

Op 27 Juli 1456, dus tijdens de regering van graaf Philips de goede van Bourgondië, stonden voor het Gerecht van Dordrecht twee sciplude (schippers), Anx Symonsz en Huge Matthijsz.

De beschuldiging was dat zij in een kroeg met ruwe taal hadden aangezet tot opstand. Hun opruiende taal was tegen het gemeentebestuur gericht geweest.

Ze hadden twee riemen gekocht, en ze vertelden daar dat zij die met zilver wilden beslaan, om er daarna de schout en de burgemeester (commissaris van politie) aan op te hangen. Bovendien had Huge gezegd dat zij iemand hadden ingehuurd om op een nacht een opstand te beginnen.

“... dat sij twee ryemen gecofft hadde, die sij mit silver beslaen woude, ende dat sij den schout mitte eenen ryem ende den burgemeester mitte anderen ryem hangen souden, ... datter een man toegehuert was die die oprisinge ierste in die stede makende in den nachte ...”

De aanleiding was dat het stadsbestuur Huge had verweten dat hij zich niet aan regels hield, veel ruzie maakte, en een zeerover was.

“... hij soude vaerend leggen te diepe, ende wesende die quaetste zeevaerder op onse poirten ...”

Het zal wel macho taal van dronken kroegbezoekers zijn geweest. Toch nam de schout het niet, Huge moest drie last stenen boete betalen, en Anx twee last stenen voor de muur.

Bron.

Regionaal Archief Dordrecht. Oud Rechterlijk Archief Dordrecht. Gerecht van Dordrecht 1450 – 1811, nummer toegang 9, inventarisnummer 166 (nieuw 222), dd. 27 Juli 1456, fol. 9 verso; en dd. 10 November 1456, fol. 10 verso.

14.3. Een vermissing

Op 21 Februari 1696 werd in het gebied van de hoge vierschaar van den lande van Strijen de volgende mededeling aangeplakt en verspreid:

“Waarschouwinge”.

(Vermist was sinds veertien dagen) “seecker vrouwmensch genaemt Sijtie Braeckmans, anders door de wandelingh genaemt dicke Sij ... sonder dat deselve tot noch toe weder te voorschijn gecomen is, ende nademael nae alle vermoeden ... sij in hare huijsinge sal wesen vermoort, ende ergens begraven offe wegh gedompelt, soo ... beloven (wij) een premie van 25 gulden aen diegenen (die) Sijtie soude comen te visschen off uijt te graven ...”*

“Seijtje Broeckman, anders genaemt Dicke Seij” had gewoond “in de nieuwe straet ** even buyten het dorp van Stryen”.

Welnu, al gauw werd een verdachte aangehouden, Huijbert Gijsberts Eelhant, 30 jaar oud, geboren in Mijnsheerenland van Moederkerken. Hij was een bekende van Sijtie, had er tevoren op een avond nog ruzie mee gemaakt.

De reden van de ruzie was dat Huijbert inmiddels in ondertrouw was met de weduwe van Jacob Snel in Klaaswaal. Kennelijk wilde hij met een andere vrouw dan Sijtie een nieuw leven beginnen. Sijtie dreigde bezwaar tegen zijn huwelijk aan te tekenen, en ze maakten daar op 22 Februari ´s avonds bij Sijtie thuis stevig ruzie over. Dit was door burens gehoord.

Huijbert werd beschuldigd van moord. Maar ook tijdens verhoor onder scherp examen, dus op de pijnbank, bekende hij niet.

Nog tijdens de verhoren ontsnapte Huijbert uit zijn cel, in de nacht van 27 op 28 April 1696. Hij was van buitenaf geholpen, want de deur was geforceerd. Er werd een prijs van 50 gulden uitgelooft om hem te vangen.

Het signalement van de voortvluchtige Huijbert Gijsberts Eelhant was als volgt: *“... redelyck langh en dickachtigh van persoon, seer pockdaligh int aengesicht, korstanje bruijn haer ... hebbende een grauwe rock en broeck, een root scharlaken hemtrock met silvere knopen en graeuwe kousen.”*

Kortom, Huijbert was voortvluchtig, en hij werd dan ook op 17 Juli 1696 bij verstek levenslang verbannen.

Maar kennelijk werd hij een jaar later, vóór 30 Oktober 1697, toch weer gevangen, en hij bekende toen alsnog dat hij Sijtie tijdens de ruzie had neergeslagen met een tang, nadat ze hem met een stok sloeg. Daarna had hij het lijk naar een schuur achter haar huis in het land gesleept, daar in zijn schuit geladen**, waarna hij naar Strijen- Sas voer, en haar lijk daar gedumpt had buiten de sluis in het Hollands Diep.

Hem werd op 30 Oktober moord ten laste gelegd, en op 15 November 1697 werd hij in Strijen onthoofd.

Eigenlijk is het een liefdesdrama. Immers, zonder dat het als zodanig werd benoemd laat het verslag weten dat Sijtje en Huijbert geliefden waren. Huijbert was van plan een nieuw leven te beginnen, netjes te trouwen met een weduwe, en in dat plaatje paste Sijtje niet meer. Sijtje was jaloers, nam dat niet, dreigde hun relatie bekend te maken. Waarop ze tijdens de ruzie in een handgemeen per ongeluk werd doodgeslagen.

Bron.

Nationaal Archief, Den Haag, Rechterlijke Archieven in Zuid-Holland: Hoge Vierschaar land van Strijen (Vroeger genoemd "hooge vierschaer der heerlyckheijt van Strijen"), nummer toegang 3.03.08.184, inventarisnummer 2, fol. 128, dd. 21 Februari 1696. fol. 132 en verso, dd. 28 April 1696, 133 en verso, 134, dd. 17 Juli 1696, en dd. 15 November 1697 (laatste datum geen bladzijdennummering). Idem, inventarisnummer 7 (verzameling losse documenten), documenten resp dd. 15 en 17 April 1696, en 2 November 1697.

* Wegh gedompelt = in het water gegooid met een gewicht verzwaaard zodat het lijk zou zinken.

** Sijtje woonde aan de Nieuwe straat, dat is het begin van de Keizersdijk ten Noorden van Strijen. Vandaar loopt nu nog het watertje door het dorp Strijen naar Strijen-Sas.

14.4. “Mistroosticheijt”

Cornelis Hordijck was in Augustus 1723 onverwacht met de noorderzon vertrokken en een poosje “in Zeeland” geweest.

De hoge vierschaar van den lande van Strijen verdacht Cornelis van een inbraak bij Wouter Jansse Por. Zijn overhaaste vertrek kon worden uitgelegd als een bekentenis.

In November kwam Cornelis weer thuis, en op 16 November 1723 werd hij samen met zijn vrouw, Dingena Maeskant, voor de eerste maal door de hoge vierschaar verhoord. Cornelis Hordijck was 50 jaar oud, geboren aan de Stoutjesdijk onder Westmaas, in het huis waar hij nog woonde. Dingena Maeskant was 38 of 40 jaar oud, en geboren op Strijen-Sas.

Cornelis en Dingena stonden ongunstig bekend. Op 2 September 1723 werd in Strijen door de Hooge vierschaer der heerlyckheit van Strijen een dief en inbreker, Johannis Visser, na vonnis opgehangen. Deze had tijdens verhoor op de pijnbank ook verteld dat Cornelis Hordijck en zijn vrouw, wonend aan de Stoutjesdijk, onder Westmaas, vaak stelend volk herbergden.

Welnu, Cornelis Hordijck bleek op de dag van zijn onverwachte vertrek naar Zeeland naar de veerman van het “Biertse veertie” * te zijn gegaan. Aan de veerman, Arij Haesdijck, had hij gevraagd hem aan boord te brengen van een schip dat op Zeeland voer. Cornelis had hem huilend verteld dat hij huilde “uijt mistroosticheijt”, dat hij hem niet kon zeggen wat er was gebeurd, maar dat hij er spijt van had als haren op zijn hoofd en wenste dat het nooit gebeurd was. Cornelis had aan ene Maarten van Winden om reisgeld gevraagd *“omdat hij meende nimmer meer weder te comen.”*

Waarom was hij zo onverwacht vertrokken? Cornelis zei dat hij weg was gegaan omdat hij niet populair was, *“uijt versmaetheijt van de menschen, en omdat hij van veele gehaet wert.”*

Maar, werd gevraagd, waarom had je zo’n haast, liet je zelfs je gereedschap liggen in de wei waar je klaver aan het maaien was? Wel, bekende Cornelis, hij was ontdaan van het gerucht dat hij de inbraak met diefstal bij Wouter Jansse Por zou hebben gedaan. *Hij was erg van streek toen hij de dorpsroddel hoorde.*

“seijt omdat hij uijt mistroosticheijt is heengegaen, omdat hij ... beschuldicht wiert dat hij de dieffstal soude gedaen hebben.” Het overhaaste vertrek was door de hoge vierschaar uitgelegd als een

schuldbekentenis. Maar dat was toch een misverstand, hield Cornelis vol.

Pas op 18 December bekende Cornelis Hordijck dat hij wel had ingebroken in het huis van Wouter Por. Maar hij zou gevluht zijn nog vóórdat hij iets had kunnen stelen omdat hij werd gezien door Willem Goverts Sgravendeel. Hij nam in paniek de benen.

Maar, vroeg de hoge vierschaar, waarom wilde hij juist van Wouter Por stelen? Wel, Ysaak en Wouter Por hadden hem duizend gulden zwijggeld beloofd als hij niet zou vertellen dat ze foezelden met de tienden op het land. Cornelis had gezien dat zij meermalen de goede tiendschoven op het land hadden verruild voor een slechtere kwaliteit. **
“... dat hy hadde gesien dat deselve verscheide reijsen de thientschoven op haar land voor slegter hadde verruild.”

Maar Ysaak en Wouter Por hadden hem het beloofde zwijggeld niet betaald. Dus het betrof dief en diefjesmaat, die elkaar chanteerden en beduvelden.

Later, op 28 December, bekende Cornelis dat hij tijdens de inbraak uit het huis toch wel wat geld had meegenomen. De bijl had hij ergens in een sloot gegooid.

Op 28 December 1723 luidde het vonnis dat hier geen sprake was van diefstal, maar van “sware huijsbraeck” met het doorbreken van de muur met een bijl, en het openbreken van de kast waar geld in werd bewaard. Zowel Cornelis als zijn vrouw werden gezeseld, gebrandmerkt, en voor 25 jaren verbannen uit Noord- en Zuid- Holland en Zeeland (“Holland, Zeeland, en West vrieslant”). Op 27 Januari 1724 werd het vonnis uitgevoerd en door de dorpsomroeper op Strijen bekendgemaakt.

Cornelis was een slimme vos, want hij probeerde eerst te ontkennen met het verhaal dat hij zó ontdaan was door de dorpsroddel dat hij het zou hebben gedaan, dat hij door die “mistroosticheijt” maar elders zijn heil ging zoeken. Immers, een plaats waar iedereen je haat, daar is het leven moeilijk. Hij voelde zich slachtoffer van een misverstand. Pas twee weken later bekende hij de inbraak, maar deed alsof hij niets had meegenomen. Maar ja, wie had dan de diefstal daar gepleegd? Kennelijk probeerde hij de schuld daarvoor die Willem Goverts Sgravendeel in de schoenen te schuiven.

Pas wederom twee weken later bekende hij ook de diefstal.

Dit doet me denken aan het adagium van advocaten van doorgewinterde criminelen van onze tijd, dat je niets hoeft te bekennen waar de officier van justitie geen bewijzen bij heeft gevonden.

Bron.

Nationaal Archief, Den Haag, Rechterlijke Archieven in Zuid-Holland: Hoge Vierschaar land van Strijen (Vroeger genoemd “hooge vierschaer der heerlyckheijt van Strijen”), nummer toegang 3.03.08.184, inventarisnummer 3, dd. 16 en 25 November, 8, 18 en 28 December 1723, en 27 Januari 1724. (Bladzijdennummering ontbreekt).

* Waarschijnlijk is dit het veer van Nieuw Beijerland op Hekelingen. Dat was het veer naar Biert, een dorp dat iets verderop in het land van Putten ligt.

** “De tienden” was belasting in natura die boeren betaalden, een tiende deel van de oogst. Iedere tiende of elfde schoof moest blijven staan, en die werd dan later opgehaald door een boer die de tienden had gekocht van de belastinginspecteur.

14.5.Stropers

Op 23 Juni 1727 stonden er drie stropers voor de Hoge vierschaar van Zuid-Holland. Het waren Jan Willems, wonend op de Oostendam bij H I Ambacht, en Bastiaan Besemer en Jan de Gelder, wonend in Alblasserdam op de Steenplaats.

Ze visten op 14 Juni in een Hoogaers schuit met een “boshaem” (visnet) in de Noord dicht onder de dijk van Alblasserdam. Maar dit water was gepacht door Leendert Pijl, de schout van Alblasserdam. Die stond daar juist toevallig met drie vrienden op de dijk. Welnu, de schout waarschuwde de vissers dat dit viswater door hem was gepacht. Dat wekte de irritatie van Jan Willems. Waarop deze met een lange boomstok naar de schout sloeg, en de schout aan de zijkant van zijn hoofd verwondde. Ook Adriaen van den Andel, een van de vrienden van de schout, werd in zijn zijde geraakt.

De baljuw van de hoge vierschaar legde het de stropers nog eens geduldig uit dat stropen gelijk stond met roof. “*Dit is een ontroovinge van een andermans goet ...*”. Dat er bovendien geweld was gebruikt deed de deur dicht.

Bij vonnis werd de vissersschuit met vistuig in beslag genomen en verbeurd verklaard. Jan kreeg dertig pond boete wegens het stropen, plus nog eens dertig pond boete wegens gepleegd geweld. Zijn kameraden Bastiaan en Jan kregen ieder een boete van twaalf gulden.

Bron.

Nationaal Archief, Den Haag, Rechterlijke Archieven in Zuid-Holland: Baljuw en Hoge Vierschaar van Zuid-Holland, 1574 –1811 (1813), nummer toegang 3.03.08.224, inventarisnummer 112, dd. 23 Juni 1727, fol. 181 – 183.

De rivier de Noord, buitendijks van Alblasterdam.

14.6. Hij schreef met dubbel krijt

Het gebeurde in de herberg Crooswyk (Kroeswijk) van Jan Witbol aan “de Dubbeldamse wegh” tussen Dordrecht en Dubbeldam. Antoni Houbert, Frans Fredrik Pisberge en Pieter Kemp hadden er op dinsdagavond 14 Januari 1728 een kamer gehuurd om wat privé iets te bespreken en hun wijn te kunnen drinken. Ze bestelden een paar keer een nieuwe kan wijn. Ze merkten dat de waard dan twee volle kannen tegelijk bracht, maar even later weer terugkwam en dan één volle kan wijn voor een lege verwisselde. Daar spraken zij de herbergier op aan. Hij schreef zo met dubbel krijt.

De waard beloofde beterschap. Maar de correctie viel kennelijk toch niet goed. Bij het verlaten van de herberg werden de vrienden afgetuigd door de herbergier, geholpen door een Oostindiëvaarder. Pieter Kemp hield er een door een mes beschadigde jas aan over.

Op 2 Februari 1728 stond de herbergier op het raadhuis van Dordrecht voor de hoge vierschaar van Zuid-Holland. Het vonnis was een boete van dertig pond.

De waard “schreef dus met dubbel krijt”, rekende het dubbele. De herberg Crooswijck stond destijds aan de Dubbeldamse weg, het deel dat nu Dubbeldamseweg Noord heet, bij het kruispunt met de Toulonse laan. Dat gebied behoorde bij het dorp Dubbeldam. Vandaar dat het een verslag is in een boek van de hoge vierschaar van Zuid-Holland, en niet van het Gerecht van Dordrecht.

Bron.

Nationaal Archief, Den Haag, Rechterlijke Archieven in Zuid-Holland: Baljuw en Hoge Vierschaar van Zuid-Holland, 1574 –1811 (1813), nummer toegang 3.03.08.224, inventarisnummer 113, dd. 2 Februari 1728, fol. 8 en 8 verso.

14.7. Smokkel in het jaar 1755

Omstreeks 1755 bestond er een economische grens tussen de Republiek der Zeven Provinciën en “de Generaliteitslanden”, Brabant en Limburg. Die grens liep tussen Oosterhout en Raamsdonk door. In de Republiek moest een soort BTW worden betaald, die werd geheven op goederen afkomstig uit de Generaliteitslanden op het moment dat de goederen per schip via Maas of Waal naar de Republiek werden vervoerd. In Oosterhout, dat tot de “Generaliteitslanden” behoorde, behoefde bij aankopen geen belasting te worden betaald. Maar de goederen mochten dus niet zonder belasting te betalen naar Raamsdonk worden gebracht, want Raamsdonk behoorde bij het gewest Holland. Adriaan de Jong, schipper, 27 jaar oud, geboren en wonend in Raamsdonk, was gehuwd met Elizabeth Neelneeff, 32 jaar oud, geboren in Oosterhout. Haar ouders hadden in Oosterhout een tabakswinkeltje. Op 24 Juli 1755 stond het echtpaar voor de Hoge Vierschaar van Zuid-Holland, vanwege smokkel.

Op zaterdag 19 Juli, ´s avonds laat tussen 11 en 12 uur, kwamen na familiebezoek in Oosterhout Adriaan en Elizabeth, samen met schoonvader Jan Cornelis Neelneeff, per paard en wagen uit Oosterhout naar Raamsdonksveer, naar de daar afgemeerde schuit van Adriaan. Schoonvader had *“een zak met acht of negen pond tabak, uitgevuld in papieren zakjes”*. Adriaan had *“een zak met vier stoop en een pint jenever, en een pot met zes pond boter, en een zakje met een vierde vat of een achtste schepel zout”*. Zijn vrouw Elizabeth had *“in haar blauwe voorschoot een pot met een pond boter en een mandje met tabakspijpen”*.

Hun verklaring van het gebeurde was dat men alles als voorraad naar de schuit van Adriaan wilde brengen omdat het echtpaar naar Terschelling zou varen omdat zij daar zouden gaan werken.

Alle goederen waren in Oosterhout gekocht van geld dat de schoonmoeder hen had geleend. De hoge vierschaar vroeg waarom zij de goederen in Oosterhout hadden gekocht. Wel, in Raamsdonk had Adriaan geen geld kunnen lenen om goederen te kopen. En hij wist niet dat er over van Oosterhout naar Raamsdonk vervoerde goederen belasting, impost, moest worden betaald, omdat hij het immers meenam naar Terschelling.

Raamsdonksveer, haven.

Kennelijk overtuigde het de vierschaar niet. Adriaan en Elizabeth werden op 25 Juli 1755 veroordeeld wegens smokkel,

“... frauderen van s’lands regten op deselve waren ...”

Opmerkelijk was de opsomming van de onderdelen van het boetegeld. Alsof er in een restaurant een gepeperde rekening werd gepresenteerd:

Volgens “het 27^e artikel van de ordonnantie op de consumptie van brandewijnen”

Boete op brandewyn 600 gulden

Volgens “het 41^e artikel van de ordonnantie op de consumptie van zout”

Boete op zout 1.000 gulden

Volgens “het 4^e artikel van de ordonnantie op de consumptie van boter”

Boete op boter 600 gulden

Volgens “art 23 van de ordonnantie op het regt van het kleijn zegel, driemaal 100 gulden”,

saam 300 gulden

Volgens “het 4^e artikel van de Generale Ordonnantie op de invordering van des Gemeenelands middelen”

extra 500 gulden

In totaal dus 3000 gulden boete. Er zou in die tijd een riante villa van gekocht kunnen worden. Een bedrag dat deze mensen nog nooit bij elkaar hadden gezien of ooit zouden kunnen verkrijgen.

Ze waren arm, en dat realiseerde de vierschaar zich eveneens. Dus werd als alternatief straf voor hen beiden bepaald dat zij gedurende twee jaren uit Holland en Westvriesland (Noord- en Zuid Holland) zouden worden verbannen.

Wat opviel was dat er maar kleine hoeveelheden werden gesmokkeld. De voorgestelde boete stond in geen enkele verhouding tot de omvang van de overtreding. Dus het proces zal wel een soort “schot voor de boeg” zijn geweest om andere, meer gehaaide smokkelaars af te schrikken.

Eveneens opmerkelijk was dat er in 1755 kennelijk nog geen accijns op tabak werd geheven.

Bron.

Regionaal Archief Dordrecht. Oud Rechterlijk Archief Dordrecht. Gerecht van Dordrecht 1450 – 1811, nummer toegang 9, inventarisnummer 168 (nieuw 225), dd. 24 Juli 1755. (Geen bladzijdennummering).

Jean Miélot, een middeleeuwse schrijver en miniaturist.

Alfabetische index op patronymen en bijnamen / achternamen	Verwezen wordt naar de nummering van de verhalen
A.	
Elisabeth Aaberts	1.12.
NN van Aalst	8.6.
Aart Schouten	8.9.
Aart van de Water	8.9.
Mels Pietersz Aartoom	9.4. en 11.13.
Jan Aartsz Vervoren	13.9.
Airntken Gysbrechts Ackermansdochter	13.1.
Dirck Aerntsz van Delff	14.1.
Zoet Aertsdochter	5.3.
Adriaan Jansz	2.13.
Adriaen Jan Aertssoen	5.4.
Arijen Aertsz Corendijcker	9.1.
Godefroy van Alcmaer	1.2.
Aecht Allartsdochter	5.5.
Adriaen van den Andel	14.5.
Andreas Franciscus Josephus Saerens	1.12.

Neeltie Andries	10.2.
Andries Andriessoon	13.1.
Johannes Andrisusz van den Velde, alias Hans de jonge Sappetouwe	7.7.
Anthonis Dirks van Bemont (Beaumont)	2.13.
Willem Ariaensz	4.2.
Bastiaan Ariens Boer	9.5.
Pieter Ariense	2.11.
Paulus Ariense Ruijter	3.5.
Arij Blok	8.9.
Willem Arijens Romeijn, alias Willem van Buell	2.10.
Pieter Ariense Stoker	9.5.
Jan Ariensz Geervlieth	7.6.
Willemtie Arijens Maaskant	6.3.
Arij Aryensz Hordijk	8.5.
Willem Arijensz Boonen	10.4.
Jan Arijensz	13.7.
Willem Arijensz Vlasblom	9.2.
Anthony Assanen	1.2.
B.	
Willem de Baan	7.7.
Ariaentje Willems Backer	12.5.
Jan Huybertsz Bacx	10.2.
Huijg Bakker	6.5.
Jacoba Barbier	11.14.
Marija Barbier	11.14.
Cornelis Barentsze van Noort	12.5.
Arij Bastiaan	9.9.
Maria Bastiaans Vroman	11.7.
Govert Bastiaanse Vogelesang	12.7.
Cornelis Batenburgh	3.7.
Anthony Bax	1.10.
Cornelis van der Been	2.14.
Hendrik den Belder	12.7.
Guilliaume de Bellin	1.3.
Anthonis Dirks van Bemont (Beaumont)	2.13.
De heer Lestevenon van Berkenrode	1.12.
Cent Berrens	13.6.
Bastiaan Besemer	14.5.

Marija Bessejan	6.4.
Arij Cornelisse de Best	12.7.
Arij Bestebreur	9.6.
Gerard de Bevere	3.7.
Cornelis van Beveren (de Bevere)	2.8.
Jacoba van Beyeren (gravin)	5.7.
Cornelis van Bezoyen	2.6.
Willem Janszoon de bierdrager	5.6.
Gerrit Danielse Binnewegh	6.4.
Gristie Jans Blaek	9.2.
Bastiaen van den Blaeck	7.5.
NN Blauw	3.7.
Arij Blok	8.9.
Adriaen van Blyenburgh	1.2. 11.4.
J. Bodel	9.10.
Ary Bastiaanse Boer	9.5.
Bastiaan Ariens Boer	9.5.
Andries Bol	13.6.
Willem Arijensz Boonen	10.4.
Jan Bormansz	11.2.
Paulus Bosvelt	11.8.
Cesar de Bourbon (admiraal) de Vendôme	1.3.
Zalijs Bouw	11.2.
Arij Bouwense	6.3.
Jacob Bouwer	8.6.
Jan van Brabant (hertog)	5.6.
Sijtje Broeckman (Braeckmans) alias dicke Sij	14.3.
Jan Braet	5.7.
Lambert Dirckse van Bree	4.4.
Roeloff den Broeder	10.3.
Simon Broershart	1.8.
Cornelis Broershart	1.8.
Hendrick Broershart	1.8.
NN Bruijn	8.8.
Hermen de Bruijn	8.9.
Huijbert de Bruijn	12.8.
Gerrit de Bruijn	12.8.
Willem Arijens Romeyn alias Willem van Buell	2.10.
Maria van de Burgh	11.7.

Seijtie Bustel	11.14.
Maaijke Bustel	11.14.
Frans Buijtendijk	12.7.
David Bijl	9.8.
David Pieterse Bijl	11.14.
Theodorus Bijnholt	3.7.
(C zie K)	
D.	
Jan van Dam	2.2.
Jan Damas	13.3.
Pieter Dammes	11.6.
Gerrit Danielse Binnewegh	6.4.
Laurens Davidsz van Convent	1.3.
Marij Davits Verhagen	7.6.
Jan Pieterse van Deeken	11.14.
Dirck Aerntsz van Delff	14.1.
Agnees Jansdochter van Delft	1.1.
Jan Deniszoon alias kerckhoff	1.1.
Catharina Desmet	4.7.
Gysbert de Deugt	3.7.
NN Deurcant	9.3.
Adriaen Jan van Diemen	13.3.
Neeltje van Diest	1.10.
Johannes van Diest	4.4.
Fop Dirckse van Meeuwen	10.2.
Lambert Dirckse van Bree	4.4.
Aryen Dirckxz Quartel	9.1.
Jacob Krull Dircxz	11.2.
Grietgen Dircxsdochter	11.5.
Arien Dirckx	13.8.
Cornelis Dorenton	4.8.
Pieter Douw	1.6. en 6.3.
Arij van Driel	11.14.
Cleis Druyt	6.1.
Florijs Druyt	6.1.
Nicolaes van der Dussen	2.8. en 9.3.
Heynricx van Dijx	8.1.
E.	

Huijbert Gijsberts Eelhant	14.3.
Anna Eeuwoutsdochter van Rotterdam	1.1.
Frans Egbertsz	1.2.
Elisabeth Aaberts	1.12.
Jacob Eljert	2.9.
Betgen Elst	5.5.
Jacobus Engelijs	1.5.
Desiderius Erasmus	8.1.
Baron d'Escandevre de Fumal	1.12.
Cornelis Esseboom	9.9.
Maria Eversdijck	12.3.
F.	
Arent van het Flak	7.8.
Droncken Floertgen	5.4.
Cornelis Flore Hertogh	2.12.
Cornelis Foppen Stoker	9.8. en 12.6.
Jan Foy, alias Jan van Haarlem	3.3.
Pieter Francee	3.7.
Frans Frederik Pisberge	14.6.
J.A. Fruin	14.1.
La Baronna de Fumal	1.12.
G.	
Cornelis Geervliet	9.9.
Jan Geervlieth	1.6.
Jan Ariensz Geervlieth	7.6.
Jan de Gelder	14.5.
Gerrit van der Kaa	8.9.
Neeltgie Gerritsdochter	8.5.
Grietie Gerritsdochter Maes	7.5.
Adriaen Claes Gersz	5.4.
Wouth Jan Gertsz	5.4.
Alijt Gerytsdochter	5.5.
Hester de Gester	4.6.
Pieter de Geus	9.6.
Gysbert Seijp	8.9.
Hans Thonisz, off Hans Ghal	7.1.
Lijntie Gielen Claerbont	9.1.

Wouter van der Giessen	11.13.
Adryaen Gijsbrechtsoen	2.1.
Anthonis Gillisz	2.3.
Pieter Goedkoop	11.14.
Jan Goossen	5.4.
Wouth Goossen	5.4.
Cornelis Godschalcx	5.4.
Willem Goessensz	5.8.
Cornelis Gout	12.7.
Pleun Gout	12.7.
Willem Goverts Sgravendeel	14.4.
Arij Groenewegen	10.6.
Willem Gues	3.5.
Gijsbert Gijsbertsz Hoeck	1.5.
Baertgen Gysberts	8.4.
Susanna Gijsbrechts	10.1.
Willem Gijsen	11.2.
Baertgen Gysberts	12.1.
Cornelis Gysbertsz alias smitskint	12.3.
Airntken Gysbrechts Ackermansdochter	13.1.
Pleuntje Gysberts	13.8.
Huijbert Gijsberts Eelhant	14.3.
H.	
Jan Foy, alias Jan van Haarlem	3.3.
Johannis van Haerlem	11.7.
Arij Haesdijck	14.4.
Martyn die Hage	5.4.
Juffrouw Halleman	1.12.
Willem Jans Harder	1.6.
Arijaentie Harmens Jonge	9.2.
Willem den Hartog	12.6.
Joost den Hartog	12.6.
Luitenant Haumann	1.12.
Jan de Heer	11.13.
Cornelis Heinrice	5.6.
Hendrik de vierde (koning)	1.3.
Agnieta Hendricxdochter	12.1.
Jaeppegie Hendricxdochter	13.7.
Jan Hendriksz	6.4.
Reynier Hendricksz van Sevenhusen	5.2.

Herman Kappelic	2.14.
Francq Hermansz	13.7.
Jan Hermans Snijder	10.2.
Hermen de Bruijn	8.9.
Willem Hermens van Colen	11.4.
Aart Hermense van der Waal	9.7.
Cornelis Flore Hertogh	2.12.
Wil Hinsz	8.2.
Gijsbert Gijsbertsz Hoeck	1.5.
Willem Meeussen hoedemaecker	13.6.
Jan Hoemch	5.6.
Arij Jacobse ´t Hoen	2.11.
Cleys van Hoeven	11.3.
Robbert Hogg	11.11.
NN de Hooch	9.3.
Pieter Hoochwerff	1.5.
Huijbert de Hoog	13.9.
Maria Catharina van Hoorn alias Kaatje	1.10.
Aryen Jacobsz Hordijck	9.1.
Cornelis Hordijck	14.4.
Arij Aryensz Hordijk	8.5.
Antoni Houbert	14.6.
Arijen Cornelis Houcxsewegh	9.1.
Pieter Salomons Houcxsewegh	13.7.
Floren Hugensz	11.2.
Hubert Hugo	1.3.
Helena Hulsthout	11.10.
Willem Hutten	5.4.
Jan Huybertsz Bacx	10.2.
I. en J.	
Isaac Rogge	8.9.
Leendert Jabaij	3.7.
Jannechien Jachdochter	5.5.
Lijsbeth Jachdochter	5.5.
Zoet Jachdochter	5.5.
Jacoba van Beyerens (gravin)	5.7.
Adriaentje Jacobs Schelver	10.5.
Maeycke Jacobsdochter	11.6.
Margriete Jacobsdochter	10.1.
Pieter Jacobs Polderman	9.2.

Annetie Jacobus	10.2.
Arij Jacobse 't Hoen	2.11.
Arij Jacobsz Schrijver	9.4.
Arijen Jacobsz Hordijck	9.2.
Pleun Jacobsz	9.1.
Jan van Brabant (hertog)	5.6.
Jan Kuiten	8.9.
Jan Meijer	8.9.
Boel Jans	2.6.
Cornelia Jans	13.7.
Gabriel Jans	5.6.
Jannigje Jans	11.6.
Gristie Jans Blaek	9.2.
Willem Jans Harder	1.6.
Agnees Jansdochter van Delft	1.1.
Alijt Jansdochter	5.5.
Geertrui Jansdr	6.5.
Kateliin Piters Jansdochter	5.5.
Lena Jansdr	6.5.
Margrietie Jansdochter	13.7.
Marka Jansdochter	5.5.
Marycken Jansdochter	13.5.
Raechel Jansdochter	8.4.
Rachel Jansdochter	12.1.
Lijsbeth Jansse	12.4.
Wouter Jansse Por	14.4.
Jan Janssen	13.6.
Adriaan Jansz	2.13.
Dirc Jansz	11.3.
Frans Jansz	11.5.
Hans Jansz	7.7.
Huge Jansz	11.2.
Jacob Jansz van de Linde	7.3.
Jacop Jansz	11.2.
Pieter Jansz	7.5.
Wauth Jansz scipman	5.3.
Willem Janszoon de bierdrager	5.6.
Anthonij Japhetsz Cappedijck	9.1.
Aart Jasperse de Visser	8.7.
Franchois Infayan	6.3.
Gijsbrecht Joestensz	13.2.
Adriaan de Jong	14.7.

Arijaentie Harmens Jonge	9.2.
Jan Corsse de Jongh	6.5.
Joost van der Sluijs	8.9.
Sygje Joris	6.4.
Mels Jorisse	12.4.
C. en K.	
Gerrit van de Kaa	8.9.
Anthony Japhetsz Cappedijck	9.1.
Japhet Cappedijck	9.1.
Herman Kappelic	2.14.
Leendert Capteijn in 't Velt	6.4.
Karel de vijfde (keizer)	3.3.
Maria Catharina van Hoorn, alias Kaatje	1.10.
Pieter Kemp	14.6.
Jan Deniszoon alias kerckhoff	1.1.
NN Kettij	2.9.
Jongh Willem Keyser	2.1.
Lijntie Gielen Claerbont	9.1.
Marij Claesdochter	5.3.
Adriaen Claes Gersz	5.4.
Cornelis van der Been	2.14.
Cornelis Claesz	1.2.
Cornelis Dorenton	4.8.
Cornelis Kriekestijn	8.9.
Danckaert Claesz van de muer	2.5.
Henrick Claesz	1.2.
Leendert Claesz van der Sluijs	1.3.
Ocker Claesz	1.3.
Jan Cleijn	9.2.
Dirck Cleiszoon	4.1.
Aelwiin Cleysz	11.3.
Ariaen Cleysz	5.6.
Jannetje Klippanus	10.5.
Pieter Cloens	2.8.
Meus Cloosterman	5.4.
Seger Klootwijk	10.6.
Willem Hermens van Colen	11.4.
Jacobus de Komen	9.9.
Laurens Davidsz van Convent	1.4.
Anthonia Cools	2.8.

Arijen Aertsz Corendijcker	9.1.
Arijen Cornelis Houcxsewegh	9.1.
Hendrick Cornelis	7.4.
Herman Cornelis de Witt	10.6.
Jan Cornelis Neelneeff	14.7.
Ingentie Cornelisdochter	1.5.
Arien Cornelisse Colff	11.12.
Arij Cornelisse de Best	12.7.
Adriaen Cornelisz	5.7.
Arnt Cornelisz	5.6.
Arij Cornelisz Neeff	1.6.
Baes Cornelisz	13.5.
Gijsbert Cornelisz van der Wael	13.7.
Huyman Cornelisz	5.7.
Jan Claesz Corpel	10.4.
Willem Korse Klijne	1.9.
Arij Corsse Mookhoek	11.11.
Jan Corsse de Jongh	6.5.
Lena Kortij	4.3.
Michiel de Cosstenaer (Kastenair)	5.6.
NN Couliers	9.3.
Jan Couwenhoven	3.6.
Cornelis Kriekestijn	8.9.
Nooy de crooyens Cramer	11.5.
Willem van Cranendonck	3.3.
Anthonij Kranken	6.5.
Herman de Kreek	12.6.
Pieter de Kreek	11.14.
Steven Pietersz Kreek	10.2.
Willem de Kreek	11.14.
Arij Kroon	4.6.
Pieter Kroon	11.14.
Jacob Krull Dircxz	11.2.
Claes Crynsz	6.2.
Jan Kuiten	8.9.
Cornelis Jan Pietersz die cuper	11.1.
Lijn Rutten Pieters Kyendochter	5.3.
L.	
Vrederick Lapper	13.4.
Inge Laurensz Sevenbergen	9.3.

Mach Lauresdochter	5.5.
Jannechie Leendertsdochter	6.5.
Huijbert Leendertse	11.12.
Leendert Leendertse Tak	3.7.
Simon Leenheer	10.5.
Dirk van Leent	11.13.
Teunis van der Leeuw	3.7.
Arij Leizen (Arie Lijse)	9.10.
Pieter Lemmen	3.7.
Claes Lenertsz	11.5.
De heer Lestevenon van Berkenrode	1.12.
Wikkert Willemse Levering	3.5.
Heyntje de Lierman	7.8.
Jan Ligthart	12.7.
Jacob Jansz van de Linde	7.3.
Lodewijk de dertiende (koning)	2.8.
Lodewijk de veertiende (koning)	1.3.
D. Looyer	11.4.
Maes Louwersz	11.3.
M.	
Cornelis Maartensz	7.7.
Willem Maartensz	6.4.
Willemtie Arijens Maaskant	6.3.
Grietie Gerritsdochter Maes	7.5.
Dingena Maeskant	14.4.
Jan Maessoon	5.6.
Tomas Makhaj	11.15.
Jan Makklouwt	11.15.
Johannes Marchee	6.5.
Martinus Rom	1.12.
Gherit Mathysz	11.1.
Lyntgen Mathijs van Maseyck	10.1.
Arij Matheusz	6.3.
Huge Matthijsz	14.2.
Maurits (stadhouder)	1.2. en 11.4.
Willem Meeussen hoedemaecker	13.6.
Fop Dirckse van Meeuwen	10.2.
Johannis Meeuwes Vermeulen	1.4.
Barber Meeuwis	9.2.
Joris Melsse	12.4.

Jan Meijer	8.9.
Jacob Meyer Vastnacht	11.4.
Jacquemijntgen Michels	10.1.
Anthonis Mol	2.10.
Matthijs Mol	2.10.
Gerrit Molijn	6.4.
Elizabeth Mom	8.6.
Arij Corsse Mookhoek	11.11.
Johanna Moré	7.7.
Jan Mozeres	9.10.
Danckaert Claesz van de muer	2.5.
Doortje Mulder	7.8.
Geertie Pieters Munter	3.4.
Leendert Munter	6.3.
Daniel Murra	11.15.
Dennis Mustert	9.5.
Ary Muijen	1.11.
N.	
Jan Nabotten	7.6.
Arij Cornelisz Neeff	1.6.
Elizabeth Neelneeff	14.7.
Jan Cornelis Neelneeff	14.7.
Maeyken Tysse Neerlof	9.2.
Teunis van Neutegem	3.7.
Cornelis Barentsze van Noort	12.5.
Jan Noten	5.4.
Heynric van Nyemantsvriend	11.1.
O.	
Dirc Ockersz	11.2.
Wout Ockersz	11.2.
Jan Oem	5.6.
Dirk van Otterloo	8.7.
Dirk Oud	7.7.
P.	
Marijcke van der Penning	4.5.
Raalse Pier	4.2.

Pieter Schaap	8.9.
Arijen Pieters Stooker	2.10.
Celia Pieters	4.3.
Geertie Pieters Munter	3.4.
Maeijcke Pieters van Rees	12.7.
Madeleentie Pieters	13.7.
David Pieterse Bijl	11.14.
Jan Pieterse van Deeken	11.14.
Mels Pieterse Aartoom	11.13.
Cornelis Jan Pietersz	5.6.
Cornelis Jan Pietersz die Cuper	11.1.
Jan Pietersz Zuijtdijck	1.4.
Mels Pietersz Aartoom	9.4.
Steven Pietersz Kreek	10.2.
Willem Pietersz	11.2.
Kateliin Piters Jansdochter	5.5.
Philips de goede (graaf)	2.2. , 3.1. , 4.1. , 5.3. en 5.7.
Philips de tweede (koning)	8.7.
Jan Pinck	4.1.
Frans Frederik Pisberge	14.6.
Jan Pistorius	11.10.
Pieter Pistorius	11.10.
Samuel Pistorius	11.10.
Anthonij van der Plas	4.4.
Jan Platynmaker	8.3.
Gerrit Pleune in 't Velt	12.7.
Dirck van der Ploegh	9.1.
Petrus Franciscus Josephus de Roubaix	1.12.
Pierre Francois Joseph de Roubaix de Laer	1.12.
Pieter Polderdijk	9.2.
Pieter Jacobs Polderman	9.2.
Pieter Roubaix	1.12.
Dorothea Polman	7.7.
Neeltgen van der Poort	5.6.
Wouter Jansse Por	14.4.
Ysaak Por	14.4.
Jan Frederik Prins	1.10.
Andries Pijck	5.4.
Cornelis Pijl	2.11.
Leendert Pijl	2.11. en 14.5.
Neell Pypken	11.3.

Q.	
Aryen Dirckxz Quartel	9.1.
R.	
Pieter Ranckairtsz	13.2.
Albertus van Ravesteijn	11.7.
Hendrik Tieleman Recourt	10.6.
Jan van Rees	12.7.
Maeijcke Pieters van Rees	12.7.
Zaggens van Rees	11.6.
Gerbrant Renooij	12.6.
Willem Reynen	13.3.
Pieter Reynersz	11.3.
Catharina la Rivière	8.7.
Heyn Roelensz	5.4.
Isaac Rogge	8.9.
Martinus Rom	1.12.
Willem Arijens Romeijn alias Willem van Buell	2.10.
Pieter in den Roscam	5.6.
Anna Eeuwoutsdochter van Rotterdam	1.1.
Willem Rotting	9.6. , 9.7. , 9.8. en 9.9.
Pieter Roubaix	1.12.
Pierre Francois Joseph de Roubaix de Laer	1.12.
Petrus Franciscus de Roubaix	1.12.
Pieter van Ruermonde	11.3.
Art Rut	11.1.
NN Ruijswegh	6.4.
NN de Ruyter	1.3.
Paulus Ariense Ruijter	3.5.
Lijn Rutten Pieters Kyendochter	5.3.
S.	
Remijs Wesselsz die sacdrager	3.1.
Andreas Franciscus Josephus Saerens	1.12.
Pieter Salomons Houcxsewegh	13.7.
Bastiaan Salij	6.5.

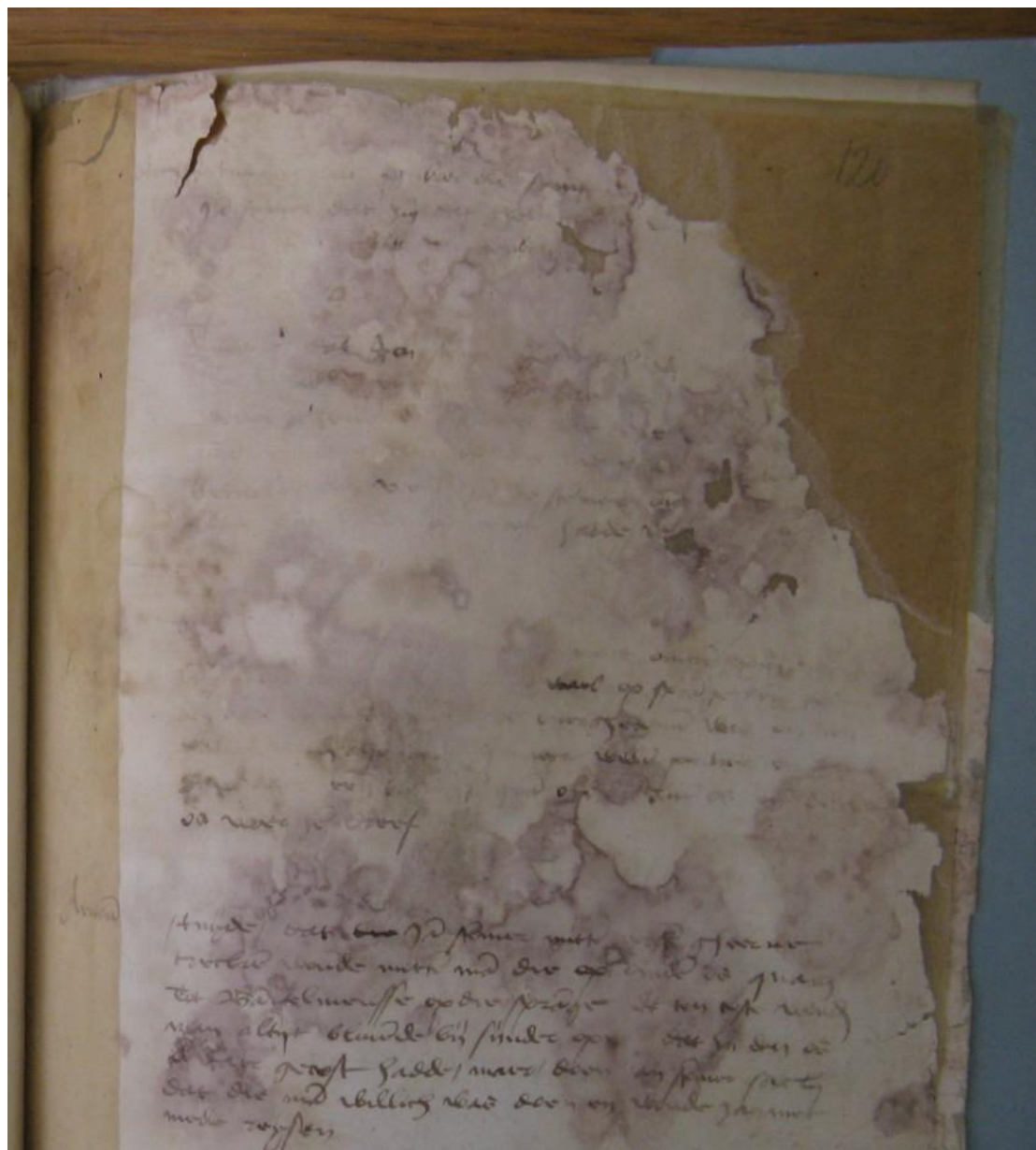
Pieter Salij	6.5.
Johannes Andrisusz van den Velde alias Hans de jonge Sappetouwe	7.7.
Josyntie Saurie	6.4.
Pieter Schaap	8.9.
Bartholomeus van Schellebeeck	9.9.
Adriaentje Jacobs Schelve	10.5.
Geeryken Scherbier	11.4.
NN Schot (kolonel)	11.15.
Aart Schouten	8.9.
Willem Schravendeel	12.7.
Arij Jacobsz Schrijver	9.4.
Hendrik Schutter	12.7.
Wauth Jansz scipman	5.3.
Gysbert Seijp	8.9.
Beligje Selis	10.3.
Coppen Servaes	5.6.
Inge Laurensz Sevenbergen	9.3.
Reynier Hendricksz van Sevenhusen	5.2.
Willem Goverts Sgravendeel	14.4.
Dreysken die slenaer	2.4.
Joost van der Sluijs	8.9.
Leendert Claesz van der Sluijs	1.5.
Levinus de Smith	1.2.
Cornelis Gysbertsz alias Smitskint	12.3.
Pieter Snaaijer	11.15.
Pleun Snaaijer	11.15.
Jacob Snel	14.3.
Heill Snellen	11.1.
Arij Sneukelaar	9.9.
Bastiaan Sneukelaar	3.7.
Gerrit Sneukelaar	9.9.
Willem Sneukelaar	9.9.
Herman Snijder	11.14.
Jan Hermans Snijder	10.2.
Pieter Sopers	9.5.
Hank Spillmaker	2.4.
Ariaen Sponghieter	5.6.
Grietje Sprang	7.7.
Harmen Stevens	9.2.
Steven Stevens Smith	9.2.
Wouter Spruijt	9.3.

Jan de Voogd alias Jan de Stoelematter alias "schele Jan"	7.8.
Arijen Pieters Stooker	2.10.
Cornelis Foppen Stooker	9.8. en 12.6.
Pieter Ariense Stooker	9.5.
Goris Stougie	6.4.
Elisabeth Straatmans	10.6.
Stijn Streuvels	9.7.
NN Stuart (kolonel)	11.15.
Anx Symonsz	14.2.
Sijtje Braeckmans alias dicke Sij	14.3.
T.	
Leendert Leendertse Tak	3.7.
Floer den Teercoop	10.1.
Jan Teunisz	9.1.
Aryaentie Theunis	6.5.
Adam van Thiel	9.2.
Hans Thonisz, alias Hans Ghal	7.1.
Zoet van Tichelen	8.1.
Hendrik Tieleman Recourt	10.6.
Aert die Timmerman	5.4.
Tonis Willemssoen van Berckou	5.8.
NN Toubol	11.15.
NN Tromp (admiraal)	1.3.
Aertgen Truyen	11.2.
Maeyken Tysse Neerlof	9.2.
U.	
NN Uytterlinden	11.14.
V.	
Pieter Valstar	8.8.
Piet Vassen	5.4.
Jan Vassen	5.4.
Jacob Meyer Vastnacht	11.4.
Johannes Andrisusz van den Velde, alias Hans de jonge Sappetouwe	7.7.
Jan van der Velden	11.12.

Leendert Capteijn in ´t Velt	6.4.
César de Bourbon, de Vendôme	1.3.
Marij Davits Verhagen	7.6.
Michiel Verhegge	10.6.
Anthonij Verhelt	4.4.
Cornelis Verhoeff	9.7.
Jacob Verhouck	9.2.
Gerrit Pleune in ´t Velt	12.7.
Leendert Vermaas	3.7.
Dingena Vermeulen	11.14.
Willem Vermeulen	12.7.
Johannis Meeuwes Vermeulen	1.4.
Pieter Vernes	1.10.
Jacob Vernes	1.10.
NN Verschuur	6.4.
Pieter Vervoorn	11.14.
Jan Aartsz Vervoren	13.9.
Sent Vervoren	13.9.
Mahieu le Vesgue	10.1.
Johannis Visser	14.4.
Maria de Visser	1.10.
Neell Visscher	2.4.
Aart Jasperse de Visser	8.7.
Michiel Vlaminck	5.6.
Willem Aerijensz Vlasblom	9.2.
Jan van Vliet	3.7.
Govert Bastiaanse Vogelesang	12.7.
Loode Volhe	5.6.
Jan de Voogd, alias Jan de Stoelematter, alias "schele Jan"	7.8.
Lammert Voorwijk	1.10.
Lydia de Vos	12.9.
Franck Vranckenz	11.2.
Gys Vranckensz	5.6.
NN Vrolijkhart	3.5.
Gerrit Vroman	12.6.
Maria Bastiaans Vroman	11.7.
Willem Vroman	12.6.
Dirk Vrij	6.4.
W.	

Aart Hermense van der Waal	9.7.
Gysbert Cornelisz van der Wael	13.7.
Jan Wardenier	8.8.
Hendrika Wardenier	8.8.
Baron van Wassenberg tot Falkenstein	1.12.
Aart van de Water	8.9.
Baronnesse de Weinand	1.12.
Johan Welborn	11.8.
Jacob Wenschen	6.2.
Moses Wessels	1.7.
Remijs Wesselsz die sacdrager	3.1.
Huijbert van Wetten	4.5.
Willempie Wevers	3.4.
Nicolaes van der Weijde	4.5.
Willem de derde, de goede (graaf)	11.5. en 13.6.
Willem Goessensz	8.5.
Willem de zesde (graaf)	5.7.
Ariaentje Willems Backer	12.5.
Jannetie Willems	1.6.
Jan Willems	14.5.
Wikkert Willemse Levering	3.5.
Tonis Willemssoen van Berckou	5.8.
Jan Willemsz	1.7.
Margriet Willisdochter	5.5.
Maarten van Winden	14.4.
Gheraet Winter	2.1.
Jan Witbol	14.6.
Herman Cornelis de Witt	10.6.
Steintje Woest	7.8.
Joost Wouterse	8.5.
Pieter Wouterse	1.4.
Ariaen Wouterssoen	5.6.
Hendrik Woutersz	12.2.
X. (Geen)	
Y. en IJ.	
Jan Yewijnsz	11.1.
Z.	

Jan de Zager	11.3.
Jan Pietersz Zuijtdijck	1.4.

RAD, Archief van Het Gerecht van Dordrecht toegang 9, inventarisnummer 166 (nieuw 222). Foto bladzijde 120 van boek. Door schimmel niet meer te lezen.